

**SOSYO-EKONOMİK DÜZEYİ YÜKSEK KADINLARIN DİNİ
BİLGİLERİ VE BİLGİ KAYNAKLARI
(Üsküdar İlçesi Örneği)**

Nurdan MASAT SUBAŞI

**T.C.
CUMHURİYET ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ**

**Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Felsefe ve Din Bilimleri
Anabilim Din Eğitimi Bilim Dalı İçin Öngördüğü**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır.

TEZ DANIŞMANI

Prof. Dr. Mehmet Zeki AYDIN

SİVAS 2006

ÖZET

Bu tez, T.C. Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde yüksek lisans tezi olarak hazırlanmıştır.

“Sosyo-Ekonomik Düzeyi Yüksek Kadınların Dinî Bilgileri ve Bilgi Kaynakları” adlı bu araştırma dört bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, araştırmanın problemi, amacı ve önemi, denenceleri ve araştırmanın tekniği, sayıltıları ve sınırlılıkları, araştırmada geçen temel kavramlar ve son olarak da araştırmanın evren ve örnekleme üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde din eğitimi veren kurumlar ve işlevleri hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek 100 kadınla yapılan mülakat sonucu elde edilen bulgular, grafik veya tablolar halinde gösterilmiş, verilen cevaplar doğrultusunda yorumlar yapılmıştır.

Dördüncü bölümde araştırmadan çıkan sonuç ve araştırmaya bağlı bir takım öneriler sunulmuştur.

ABSTRACT

This paper has been prepared as the thesis for Masters Degree at the Cumhuriyet University, Institute of Social Sciences.

The title of the thesis is “The Level and Sources of Religious Knowledge of the Women in The High Socio-economical Class”. The study consists of four chapters.

The research problem, purpose and importance, methodology, hypotheses, limitations, terms, population and sampling of the research are explained in the first chapter.

The second chapter contains information on the religious education institutions and their functions.

The third chapter presents the findings of survey that is applied to 100 women from the higher socio-economical class in tables and graphs, along with the interpretations.

In the fourth chapter the conclusions inferred from the empirical research are submitted and some suggestions are developed.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
ABSTRACT.....	IV
İÇİNDEKİLER.....	V
GRAFİKLER.....	X
TABLolar.....	XI
KISALTMALAR.....	XIV
ÖNSÖZ.....	XV

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

I. PROBLEM.....	1
A. Problem Cümlesi.....	3
B. Alt Problemler.....	3
II. DENENCELER.....	4
III. SAYILTIAR.....	5
IV. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....	5
V. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ.....	6
VI. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ.....	6
A. Kaynak Taraması.....	7
B. Alan Araştırması.....	7
VII. BİLGİLERİN TOPLANMASI.....	7
VIII. BİLGİLERİN ANALİZİ.....	8
IX. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ.....	8
X. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI.....	9
XI. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ BENZER ÇALIŞMALAR.....	9

İKİNCİ BÖLÜM

DİN EĞİTİMİ KURUMLARI

I. ÖRGÜN DİN EĞİTİMİ KURUMLARI.....	11
A. İLKÖĞRETİM VE ORTAÖĞRETİM.....	12
1. İlköğretim Ve Liseler.....	12
2. İmam-Hatip Liseleri.....	14
B. İLAHİYAT FAKÜLTELERİ.....	16
II. YAYGIN DİN EĞİTİMİ KURUMLARI.....	19
A. AİLE.....	20
B. CAMİ.....	23
C. KUR'AN KURSLARI.....	25
D. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI.....	28
E. TARİKATLER VE CEMAATLER.....	30

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

I. KATILIMCILARLA İLGİLİ BİLGİLER.....	33
A. Yaş Durumu.....	33
B. Medenî Durum.....	34
C. Öğrenim Durumu.....	35
D. Meslek Durumu.....	35
E. Aylık Gelir Durumu.....	36
F. Doğum Yeri	38
II. DİNÎ BİLGİ VE BİLGİ KAYNAKLARI İLE İLGİLİ BİLGİLER.....	39
A. KADINLARIN İNANÇ ESASLARI İLE İLGİLİ BİLGİLERİ.....	39
1. Kelime-i Şehâdet ve Anlamı.....	39
2. Kelime-i Şehâdet ve Anlamı ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	40
3. İslâm İnancına Göre İmanın Şartları.....	41
4. “İslâm İnancına Göre İmanın Şartı Kaçtır?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	42
5. İmanın Şartları ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	43
6. İslâm'ın Tevhid İnancı.....	44
7. İslâm'ın Tevhid İnancı ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	45
8. Allah'ın Sıfatları.....	45
9. Allah'ın Sıfatları ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	46

10. Âhiret Nedir?	47
11. Âhiret Hakkındaki Bilgilerin Kaynağı.....	48
12. Dört Büyük Kutsal Kitabın Adları.....	48
13. Dört Büyük kutsal Kitap ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	49
14. “Dört Büyük Kutsal Kitabın Neler Olduğunu Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	50
15. “Dört Büyük Kutsal Kitap ile İlgili Bilgilerinizi Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	52
16. Kutsal Kitapların Gönderildiği Peygamberler.....	53
17. Kutsal Kitapların Gönderildiği Peygamberlerle İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	54
18. “Kutsal Kitapların Hangi Peygamberlere Gönderildiğini Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	55
19. Meleklerin Özellikleri.....	56
20. Meleklerin Özellikleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	57
21. Dört Büyük Melek.....	57
22. Dört Büyük Melek ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	58
23. “Dört Büyük Melek ile İlgili Bilgilerinizi Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	59
24. Dört Büyük Meleğin Görevleri.....	60
25. Dört Büyük Meleğin Görevleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	61
26. “Dört Büyük Meleğin Görevi ile İlgili Bilgilerinizi Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	62
27. Kaza Ve Kader Nedir?	63
28. Kaza Ve Kader ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	64
 B. KADINLARIN PEYGAMBERLER VE HZ. PEYGAMBER İLE İLGİLİ BİLGİLERİ.....	65
1. Peygamberlerin Görevi.....	65
2. Peygamberlerin Görevleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	66
3. Peygamberlerin Özellikleri.....	66
4. Peygamberlerin Özellikleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	67
5. Hz. Adem’in İlk İnsan-İlk Peygamber Olması.....	68
6. Hz. Adem’in İlk İnsan-İlk Peygamber Olması ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	69
7. Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Adı Anıldığında Ne Söylenmeli?	70
8. “Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Adı Anıldığında Ne Söylersiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Doğum Yeri Göre Dağılımı.....	71
9. Salâvat ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	72
10. Hz Peygamber’in (S.A.V.) Bilinen Özellikleri.....	73
11. Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Özellikleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	74
12. Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Kabri.....	75
13. “Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Kabri Nerededir?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	76
14. Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Kabrinin Yeri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	77

C. KADINLARIN KUR'AN-I KERİM OKUMA İLE İLGİLİ BİLGİ VE UYGULAMALARI.....	78
1. Kur'an-Kerim Okuma Durumu.....	78
2. Kur'an-ı Kerim Yüzünden Okumayı Öğrenme ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	79
3. Kur'an-ı Kerim Meâlî ve Tefsiri Okuma Durumu.....	80
4. "Kur'an-ı Kerim Meali Okuyor Musunuz?" Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	81
5. Âyet Ne Demektir?	83
6. Âyet ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	83
7. "Âyetin Ne Demek Olduğunu Nereden Öğrendiniz?" Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	85
8. Sûre Ne Demektir?	87
9. Sûre ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	88
10. Namaz Sûrelerinin Ezbere Bilinmesi.....	88
11. Namaz Sûreleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	89
12. Ezbere Bilinen Âyet veya Sûre Meâlî.....	90
13. Ezbere Bilinen Âyet veya Sûre Meâlleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	91
D. KADINLARIN TEMEL DİNÎ İNANÇ VE UYGULAMALARINA YÖNELİK TUTUMLARI.....	92
1. İnanç Esaslarına Olan Yaklaşım.....	92
2. "İslam'a Göre İnanç Esaslarında Akli Olarak Açıklayamadığınız veya Şüphe Duyduğunuz Bir şey Var mı?" Sorusuna Verilen Cevapların Doğum Yerine Göre Dağılımı.....	93
3. İnanç Esaslarına Olan Yaklaşım ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	95
4. Kadınların Kendilerini Dinî Açıdan Nasıl Tanımladıkları?.....	96
5. Başörtüsü ile İlgili Düşünceler.....	96
6. "Başörtüsü Takmak Sizce Şart mı, Düşünceniz Nedir?" Sorusuna Verilen Cevapların Meslek Durumuna Göre Dağılımı.....	98
7. Sıkıntılı veya Zor Zamanlarınızda Ne Yaparsınız?.....	100
8. "Bir Sıkıntıya Düştüğünüzde veya Zor Bir Durumda Kaldığınızda Ne Yaparsınız?" Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	102
E. KADINLARIN TEMEL DİNÎ PRATİKLERİ İLE İLGİLİ UYGULAMALARI.....	104
1. Namaz Kılma Durumu.....	104
2. "Namaz Kılar mısınız?" Sorusuna Verilen Cevapların Meslek Durumuna Göre Dağılımı.....	105
3. Oruç Tutma Durumu.....	107
F. KADINLARIN CEMAAT FAALİYETLERİ İLE İLGİLİ TUTUMLARI.....	108
1. Cemaat Faaliyetlerine Katılma Durumu.....	108
2. "Herhangi Bir Dinî Cemaatin Faaliyetlerine Katılıyor musunuz?" Sorusuna Verilen Cevapların Doğum Yerine Göre Dağılımı.....	110
3. Dinî Cemaatlerin Faaliyetlerine Katılma Nedenleri.....	111
4. "Cemaat Faaliyetlerine Katılma Nedeniniz Nedir?" Sorusuna Verilen Cevapların Meslek Durumuna Göre Dağılımı.....	112

G. KADINLARIN DİNÎ ÖĞRENME İLE İLGİLİ TUTUM VE UYGULAMALARI.....	114
1. Dinî Kitap Okuma Durumu.....	114
2. “Dinî Kitap Okuyor musunuz” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	115
3. “Dinî Kitap Okuyor musunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	117
4. Radyo Ve TV'deki Dinî Programları Takip Etme Durumu.....	118
5. Din Görevlilerine Bakış.....	119
6. Şu Anda Dinî Bilgi Öğrendiğiniz Bir Yer Var mı?.....	120
7. Örgün Eğitimde Okutulan DKAB Dersi Yeterli mi?.....	121
8. Çocuğunuza Din Eğitimin Kim Veriyor?.....	122
9. “Çocuğunuza Din Eğitimi Kim Veriyor?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	123
10. Din Eğitimi En İyi Hangi Kurum Verir?.....	125
11. Size Göre Din Eğitimi En İyi Hangi Kurum Verir?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	126

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

I. GENEL DEĞERLENDİRME.....	128
A. SONUÇ.....	130
B. ÖNERİLER.....	130
KAYNAKÇA.....	133
İNDEKS.....	137
EK 1. Mülâkat Formu (Değerlendirme Anahtarı)	140
EK 2. Mülâkat Formu (Cevapların Yüzdelik Dağılımı)	143

GRAFİKLER

Grafik 1	Yaş Durumu.....	33
Grafik 2	Medeni Durumu.....	34
Grafik 3	Öğrenim Durumu.....	35
Grafik 4	Meslek Durumu.....	35
Grafik 5	Aylık Gelir Durumu.....	36
Grafik 6	Doğum Yeri.....	38

TABLOLAR

Tablo 1	Kelime-i Şehadet ve Anlamı.....	39
Tablo 2	Kelime-i Şehadet ve Anlamı ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	40
Tablo 3	İslâm İnancına Göre İmanın Şartları.....	41
Tablo 4	“İslam İnancına Göre İmanın Şartı Kaçtır?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	42
Tablo 5	İmanın Şartları ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	43
Tablo 6	İslâm’ın Tevhid İnancı.....	44
Tablo 7	İslam’ın Tevhid İnancı ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	45
Tablo 8	Allahın Sıfatları.....	45
Tablo 9	Allah’ın Sıfatları ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	46
Tablo 10	Âhiret Nedir?	47
Tablo 11	Âhiret Hakkındaki Bilgilerin Kaynağı.....	48
Tablo 12	Dört Büyük Kutsal Kitabın Adları.....	49
Tablo 13	Dört Büyük kutsal Kitap ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	49
Tablo 14	“Dört Büyük Kutsal Kitabın Neler Olduğunu Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	50
Tablo 15	“Dört Büyük Kutsal Kitap ile İlgili Bilgilerinizi Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	52
Tablo 16	Kutsal Kitapların Gönderildiği Peygamberler.....	53
Tablo 17	Kutsal Kitapların Gönderildiği Peygamberlerle İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	54
Tablo 18	“Kutsal Kitapların Hangi Peygamberlere Gönderildiğini Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	55
Tablo 19	Meleklerin Özellikleri.....	56
Tablo 20	Meleklerin Özellikleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	57
Tablo 21	Dört Büyük Melek.....	57
Tablo 22	Dört Büyük Melekle İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	58
Tablo 23	“Dört Büyük Melek ile İlgili Bilgilerinizi Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	59
Tablo 24	Dört Büyük Meleğin Görevleri.....	60
Tablo 25	Dört Büyük Meleğin Görevleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	61
Tablo 26	“Dört Büyük Meleğin Görevi ile İlgili Bilgilerinizi Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	62
Tablo 27	Kaza Ve Kader Nedir?	63
Tablo 28	Kaza Ve Kader ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	64
Tablo 29	Peygamberlerin Görevi.....	65
Tablo 30	Peygamberlerin Görevleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	66
Tablo 31	Peygamberlerin Özellikleri.....	67
Tablo 32	Peygamberlerin Özellikleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	67
Tablo 33	Hz. Adem’in İlk İnsan-İlk Peygamber Olması.....	68
Tablo 34	Hz. Adem’in İlk İnsan-İlk Peygamber Olması ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	69

Tablo 35	Hız. Peygamber'in (S.A.V.) Adı Anıldığında Ne Söylenmeli?	70
Tablo 36	"Hız. Peygamber'in (S.A.V.) Adı Anıldığında Ne Söylersiniz?" Sorusuna Verilen Cevapların Doğum Yerine Göre Dağılımı.....	71
Tablo 37	Salevat ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	72
Tablo 38	Hız. Peygamber'in (S.A.V.) Bilinen Özellikleri.....	73
Tablo 39	Hız. Peygamber'in (S.A.V.) Özellikleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	74
Tablo 40	Hız. Peygamber'in (S.A.V.) Kabri.....	75
Tablo 41	"Hız. Peygamber'in (S.A.V.) Kabri Nerededir?" Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	76
Tablo 42	Hız. Peygamber'in (S.A.V.) Kabrinin Yeri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	77
Tablo 43	Kur'an-Kerim Okuma Durumu.....	78
Tablo 44	Kur'an-ı Kerim Yüzünden Okumayı Öğrenme ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	79
Tablo 45	Kur'an-ı Kerim Meâli Ve Tefsiri Okuma Durumu.....	80
Tablo 46	"Kur'an-ı Kerim Meali Okuyor Musunuz?" Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	81
Tablo 47	Âyet Ne Demektir?	83
Tablo 48	Âyet ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	83
Tablo 49	"Âyetin Ne Demek Olduğunu Nereden Öğrendiniz?" Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	85
Tablo 50	Sûre Ne Demektir?	87
Tablo 51	Sûre ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	88
Tablo 52	Namaz Sûrelerinin Ezbere Bilinmesi.....	89
Tablo 53	Namaz Sûreleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	89
Tablo 54	Ezbere Bilinen Âyet veya Sûre Meâli.....	90
Tablo 55	Ezbere Bilinen Âyet veya Sûre Meâlleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	91
Tablo 56	İnanç Esaslarına Olan Yaklaşım.....	92
Tablo 57	"İslam'a Göre İnanç Esaslarında Akli Olarak Açıklayamadığınız Veya Şüphe Duyduğunuz Bir şey Var mı?" Sorusuna Verilen Cevapların Doğum Yerine Göre Dağılımı.....	93
Tablo 58	İnanç Esaslarına Olan Yaklaşım ile İlgili Bilgilerin Kaynağı.....	95
Tablo 59	Kadınların Kendilerini Dinî Açıdan Nasıl Tanımladıkları?	96
Tablo 60	Başörtüsü ile İlgili Düşünceler.....	96
Tablo 61	"Başörtüsü Takmak Sizce Şart mı, Düşünceniz Nedir?" Sorusuna Verilen Cevapların Meslek Durumuna Göre Dağılımı.....	98
Tablo 62	Sıkıntılı veya Zor Zamanlarınızda Ne Yaparsınız?	100
Tablo 63	"Bir Sıkıntıya Düştüğünüzde veya Zor Bir Durumda Kaldığınızda Ne Yaparsınız?" Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	102
Tablo 64	Namaz Kılma Durumu.....	104
Tablo 65	"Namaz Kılar mısınız?" Sorusuna Verilen Cevapların Meslek Durumuna Göre Dağılımı.....	105
Tablo 66	Oruç Tutma Durumu.....	108
Tablo 67	Cemaat Faaliyetlerine Katılma Durumu.....	108
Tablo 68	"Herhangi Bir Dinî Cemaatin Faaliyetlerine Katılıyor musunuz?" Sorusuna Verilen Cevapların Doğum Yerine Göre Dağılımı.....	110
Tablo 69	Dinî Cemaatlerin Faaliyetlerine Katılma Nedenleri.....	111
Tablo 70	"Cemaat Faaliyetlerine Katılma Nedeniniz Nedir?" Sorusuna Verilen Cevapların Meslek Durumuna Göre Dağılımı.....	112

Tablo 71	Dinî Kitap Okuma Durumu.....	114
Tablo 72	“Dinî Kitap Okuyor musunuz” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	115
Tablo 73	“Dinî Kitap Okuyor musunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	117
Tablo 74	Radyo Ve TV’deki Dinî Programları Takip Etme Durumu.....	118
Tablo 75	Din Görevlilerine Bakış.....	119
Tablo 76	Şu Anda Dinî Bilgi Öğrendiğiniz Bir Yer Var mı?	120
Tablo 77	Örgün Eğitimde Okutulan DKAB Dersi Yeterli mi?	121
Tablo 78	Çocuğunuza Din Eğitimin Kim Veriyor?	122
Tablo 79	“Çocuğunuza Din Eğitimi Kim Veriyor?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı.....	123
Tablo 80	Din Eğitimi En İyi Hangi Kurum Verir?	125
Tablo 81	“Size Göre Din Eğitimi En İyi Hangi Kurum Verir?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı.....	126

KISALTMALAR

AÜ	:	Ankara Üniversitesi
CÜ	:	Cumhuriyet Üniversitesi
Dem	:	Değerler Eğitim Merkezi
DİB	:	Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	:	Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi
Fak.	:	Fakülte
İBAV	:	İlahiyat Bilimleri Araştırma Vakfı
İFAV	:	MÜ İlahiyat Fakültesi Vakfı
İHL	:	İmam Hatip Lisesi
İSAM	:	TDV İslam Araştırmaları Merkezi
İSAV	:	İslamî İlimler Araştırma Vakfı
İÜ	:	İstanbul Üniversitesi
MEB	:	Milli Eğitim Bakanlığı
MÜ	:	Marmara Üniversitesi
s.	:	Sayfa
S.A.V.	:	Sallallahü Aleyhi Ve Selem
Sos. Bil. Enst.	:	Sosyal Bilimler Enstitüsü
TDV	:	Türkiye Diyanet Vakfı
TV	:	Televizyon
vb.	:	Ve benzerleri
vs.	:	Ve saire
Yay.	:	Yayınları
YTL	:	Yeni Türk Lirası

ÖNSÖZ

Modernleşme kuramlarının iddialarına rağmen, din hem ferdi, hem toplumu etkileyen sosyo-kültürel bir kurum olarak önemini korumaktadır. Din olgusu, ister aile içi ortamlarda verilen eğitimle olsun, isterse kurumsal bir yapının sunduğu eğitim sayesinde olsun bir şekilde varlığını sürdürmeyi başarmıştır.

Toplumumuzun millî benliğini koruyabilmesi ancak millî ve dinî değerlerin diri tutulmasına bağlıdır. Bu değerlerin yaşatılmasında kadının önemi büyüktür. Kadınlar gelenek ve kültürün iyi bir taşıyıcısı oldukları için onların eğitilmemesi toplumun, kültürün ve dinin dejenere olması kolaylaştırabilir. Millî ve dinî kültürün değer hükümlerini öğrenip, benimseyen kadınlar, aile ve toplum arasında sağlam bir köprü oluşturabilirler.

Eğitimli bir toplum için büyük sorumluluk taşıyan kadınlar, gelişen dünyada demokrasi ve eşitlik anlayışının getirdiği yaklaşımla ekonomik ve sosyal hayatın da yüküne ortak olmuşlardır. Genel kanaat ekonomik zorunlulukların kadınları çalışma hayatına yönelttiği şeklinde ise de çalışma hayatı kadınlar için bir statü sorunu olarak algılanmaktadır. Nitekim bu araştırma çerçevesinde mülakat yapılan kadınların çoğunluğunun, maddî durumları çalışmalarını gerektirmeyecek kadar iyi olsa bile, bir çalışma eğilimine sahip oldukları anlaşılmaktadır.

Toplumda bir nevi eğitmen rolünü üstlenen kadınların eğitim ve meslek edinme hakkına sahip olmaları, onların anlayış ve yaklaşımlarına bilinçlilik kazandırması bakımından önemlidir. Bu bilinçli anlayış ve yaklaşıma sahip olan kadınların dinî kültürlerinin ve bu kültüre etki eden kurumların tespit edilmesi, din eğitimi çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

Çalışma bir alan araştırması olmakla birlikte esas olarak mülakat tekniği ile bilgi toplanmıştır. Birinci bölümde araştırmanın metodolojisi açıklanmıştır. Araştırmanın problemi, amacı ve önemi, denenceleri ve araştırmanın tekniği,

sayılıları, sınırlılıkları, araştırmanın evren ve örnekleme araştırmada geçen temel kavramlar ve son olarak da araştırma ile ilgili benzer çalışmalar üzerinde durulmuştur.

İkinci bölümde din eğitimi veren kurumlar ve bu kurumların işlevleri hakkında bilgi verilmiştir.

Üçüncü bölümde sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınlarla yapılan mülakat sonucu elde edilen bulgular ve yorumlar yer almıştır.

Son bölümde ise, “sonuç ve öneriler”e yer verilmiştir.

Bu çalışma sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların dinî bilgilerinin ve bu bilgileri kazandıran kurumların tespit edilmesi amacıyla hazırlanmıştır.

Araştırmanın her aşamasında teşvik ve yardımlarını gördüğüm danışman hocam Prof. Dr. Mehmet Zeki Aydın başta olmak üzere, katkı ve desteklerini esirgemeyen Doç. Dr. Hüseyin Yılmaz’a, bilgisayar programı ile ilgili teknik alt yapısının hazırlanmasında ilgilerini esirgemeyen Dr. Mehmet Saraç’a, redaksiyon safhasındaki yardımları sebebiyle Prof. Dr. Mehmet Hüsrev Subaşı’na, imkanlarından ve eserlerinden yararlandığım İSAM kütüphanesine ve mülakat sorularımızı içtenlikle cevaplandıran bayanlara ayrı ayrı müteşekkirim. Ayrıca emek ve dualarıyla her zaman yanımda olan annem Sevim Masat’a ve tezin her aşamasındaki yardımları için eşim Fatih Subaşı’na teşekkür ederim.

Nurdan MASAT SUBAŞI

SİVAS 2006

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmanın konusu genel hatlarıyla tanıtılmış, araştırmanın problemi ve böyle bir araştırmaya duyulan ihtiyaç açıklanmıştır. Daha sonra denencelere yer verilmiştir. Ayrıca araştırmanın yöntemi belirtilmiş, araştırmanın dayandırıldığı bir takım temellere sayılılar kısmında yer verilmiştir.

Araştırmanın sınırlılıkları, evreni ve örneklemini, araştırmada geçen temel kavramlar ve son olarak da araştırma ile ilgili benzer çalışmalar üzerinde durulmuştur.

I. PROBLEM

Eğitim, insanın doğumundan ölümüne kadar devam eden bir süreçtir. Doğuştan getirilen biyolojik ve genetik özellikler yanında sosyal, kültürel, ekonomik ve psikolojik çevrenin birbirini etkilemesi ile insan, bir takım alışkanlık ve davranışlar, inanç ve tutumlar kazanmaktadır.

Ferdin içinde yaşadığı çevre ve toplumun değerlerini benimsemesi toplumsal uyum ve huzur açısından önem arz etmektedir. Bu uyum ve huzurun sağlanması millî ve manevî değerlerimizin temelini teşkil eden dinin öğretilmesi ile gerçekleşecektir. Nitekim bütün dünyada kültür, eğitim, sosyal ve ekonomik düzeyi ne olursa olsun her toplum huzurlu ve güvenli bir ortam oluşması için din ve din eğitime özel önem vermektedir.

Din eğitimi toplumun asayişinin anahtarıdır. Din eğitiminin olmadığı veya yetersiz olduğu toplumlarda seküler bir anlayış yerleşerek menfaatler ön plana çıkabilir. Böylece insanların birbirine güvenini yitirdiği, tahammülsüzlüklerin arttığı, millet olmanın şuurundan uzak, küçük hataların bile affedilmediği bir toplum oluşacaktır. Nitekim hırsızlık ve kapkaç olaylarının had safhaya çıktığı günümüz-

de, özellikle toplumu sarsan terör ve şiddet olaylarının okullarda daha da arttığı gözlenmektedir. Bu olayların önüne geçmek için din eğitiminin yaygınlaştırılması, doğru ve yeterli bir şekilde verilmesi gerekir. Her insanın başına bir polis dikmek mümkün olmayacağına göre, doğru din eğitimi ile iradesini ve arzularını kontrol edebilen, şahsiyetli, güvenilir ve inançlı insanlar yetiştirmenin önemi kendini hissettirmektedir. Böylece dinî bağlılığın sosyal yansıması olarak güzel duygu ve düşüncelerin hayata bakışı etkilediği huzurlu bir toplum ortamı oluşacaktır.

Fert ve toplum için önemi büyük olan dinin varlığını sürdürebilmesi ve gelecek nesillere en doğru bir şekilde aktarılabilmesi ancak iyi bir din eğitimiyle mümkündür. Doğru ve yeterli din eğitimi yapılmadığında bu durumdan ahlak, sanat, tarih, kısaca millî kültürü oluşturan her değer etkilenecek ve böylece toplumsal denge bozulacaktır. Bütün bu gerçeklere rağmen yıllarca okullarda Din ve Ahlâk dersi olsun mu, olmasın mı? sorusuna cevap aranırken bugün de din derslerinin İlahiyat Fakültesi mezunları tarafından verilir verilmemesi gündeme gelmiştir. Oysa kaliteli bir din eğitiminde branş öğretmenlerinin önemi tartışılmaz bir gerçektir.

Din eğitimi ülkemizde gerek örgün eğitimde, gerek yaygın eğitimde verilmektedir. Örgün eğitimde ilköğretim 4. sınıftan itibaren lise son sınıfa kadar Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi okutulmakta, yaygın eğitimde ise, aile, cami, Kur'an kursları, kitle iletişim araçları ve ferdî gayretlerle (kitap, dergi, cemaat vb...) din eğitimi yapılabilmektedir.

Eğitime temel teşkil eden aile eğitimi, din eğitiminde de büyük önem taşımaktadır. Çünkü anne ve baba, çocuk için ilk sosyal çevre ve en ideal modeldir. Bu etkileşim içinde anne önemli bir yere sahiptir. Bu bakımından ilk dinî duyguların kazanıldığı ailede en büyük sorumluluk annelik görevinin muhatabı olan kadına düşmektedir. Peki, ülkemiz kadınlarında çocuklarına örnek teşkil edecek bir eğitim düzeyi gelişmiş midir?

Genel eğitimin ayrılmaz bir parçası olan din eğitimi millî, dinî, ahlâkî, insanî değerleri benimseyen ve koruyan nesiller yetiştirmeye çalışır. Yapılan din eğitimi faaliyetleri belirlenen amaçlara ulaşmada ne kadar etkilidir? Sahip olduğu ekonomik statüsü ile daha kamusal, bireyselleşmiş, kendi kimliğini kendisinin

oluşturduğu, özgür ve kültürlü bir kadın portresi çizen kadınların sosyo-ekonomik şartlar paralelinde dinî bilgileri ne durumdadır ve bu kadınlar bu bilgileri nereden öğrenmektedirler? Belirtilen bu hususların araştırılıp değerlendirilmesine ihtiyaç vardır. Yine yaş, eğitim, meslek durumu, doğum yeri gibi bir takım bağımsız değişkenlere göre sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların dinî bilgilerinin farklılık arz edip etmediği araştırmanın problemi açısından ayrı bir önem taşımaktadır.

Yukarıdaki amaçlar çerçevesinde M. Zeki Aydın öncülüğünde Türk toplumunun dinî bilgi düzeyleri ve bilgi kaynaklarına ilişkin büyük bir proje düşüncesiyle çalışmalar başlamıştır. Bu çerçevede Ayhan Erdönmez'e ait "Türk Toplumunun Dinî Bilgileri Öğrenme Kaynakları (Tokat İli Örneği) " ile Harun Yılmaz'a ait "Zara Halkının Dinî Bilgileri ve Bu Bilgileri Öğrenme Kaynakları" adı altında çalışmalar yapılmıştır. Bu araştırma da bu projenin bir devamı niteliğindedir.

A. Problem Cümlesi

Ülkemizde ve günümüzde sosyo-ekonomik düzeyi yüksek Müslüman kadınların inanç esaslarıyla ilgili dinî bilgileri ne düzeydedir ve bu bilgileri kadınlar nerelerden öğrenmektedirler?

B. Alt Problemler

1. Kadınlar, inanç esaslarıyla ilgili temel bilgileri bilme bakımından hangi düzeydedir?
2. Kadınlar inanç esaslarıyla ilgili temel dinî bilgileri nerelerden öğrenmişlerdir?
3. Kadınların Kur'an-ı Kerim ve meâl okuma alışkanlıkları hangi düzeydedir?
4. Kur'an kurslarının Kur'an-ı Kerim ve dinî bilgileri öğretmedeki başarısı hangi düzeydedir?
5. Kadınların inanç esaslarıyla ilgili şüphe taşıma durumları nedir?
6. Kadınların düzenli namaz kılma alışkanlığı hangi düzeydedir?
7. Kadınların oruç tutma durumu nasıldır?

8. Kadınların başörtüsü hakkındaki düşünceleri nedir?
9. Kadınların yaşları ile dinî bilgi kaynakları arasında bir ilişki var mıdır?
10. Kadınların radyo-TV'deki dinî programları takip etmeleri hangi düzeydedir?
11. Kadınların din görevlileri hakkındaki düşünceleri nelerdir?
12. Kadınların örgün eğitimde okutulan DKAB dersinin yeterliliği hakkındaki düşünceleri nelerdir?
13. Kadınlar, en iyi din eğitimini hangi kurumun vereceğini düşünmektedirler?

II. DENENCELER

1. Kadınların inanç esaslarıyla ilgili temel dinî bilgileri bilme düzeyi yüksektir.
2. Kadınlar İslam'ın temel inanç esaslarıyla ilgili bilgileri aile ve okuldan öğrenmişlerdir.
3. Kadınların Hz. Peygamber hakkındaki bilgileri yüksektir.
4. Kadınlar peygamberler ve Hz. Peygamber ile ilgili bilgilerini aile ve okuldan öğrenmişlerdir.
5. Kadınların Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuma ve ezbere bilme düzeyi yüksektir. Meâl okuma oranı ise azdır.
6. Kadınlar Kur'an-ı Kerim okumayı daha çok Kur'an kursundan öğrenmişlerdir.
7. Kadınların namaz ve oruç gibi temel ibadetleri yerine getirme düzeyi yüksek değildir.
8. Okulun ezbere dayalı dinî bilgileri öğretmedeki başarı düzeyi diğer din eğitimi kurumlarına göre daha yüksektir.
9. Kadınların inanç esaslarıyla ilgili şüphe taşıma oranı düşüktür.
10. Kadınların dinî cemaatlere katılma oranı düşüktür.
11. Cemaatlere katılan kadınlarda dinî daha iyi yaşama düşüncesi hâkimdir.
12. Kadınların dinî bilgilerini kitap okuyarak edinme düzeyi yüksektir.

13. Kadınların radyo-TV'deki dinî programları takip etme eğilimi düşüktür.
14. Kadınların din görevlilerini bilgi yönünden yeterli, davranış yönünden eksik bulma düzeyi yüksektir.
15. Din eğitimi en iyi ailenin vereceğini düşünme düzeyi yüksektir.
16. Kadınların öğrenim düzeyi yükseldikçe imanın şartlarını bilme oranı artmaktadır.

III. SAYILTLAR

1. Bu araştırma için seçilen yöntem, araştırmanın amacına, konusuna ve problemine uygundur.
2. Mülâkat soruları araştırmaya katılan kadınlar tarafından samimi bir şekilde cevaplandırılmıştır.
3. Yapılan mülâkat geçerli ve güvenilirlerdir.
4. Din eğitimi kurumlarının din eğitiminde yeterliliğinin tespit edilip, eksikliklerin konuyla ilgilenen şahıs veya kurumların dikkatine sunulması, din eğitimine ilişkin iyileştirme çalışmalarına katkı sağlayacaktır.

IV. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

1. Araştırma, İstanbul'un Üsküdar ilçesinde oturan sosyo-ekonomik düzeyi yüksek çalışan kadınlarla sınırlıdır. Kadınların dinî bilgi seviyelerine etki etmemesi için, İlahiyat Fakültesi mezunu kadınlar araştırmaya dahil edilmemiştir.
2. Bu araştırma, 2005-2006 yıllarında yapılmış olup verilerin ve sonuçların geçerlilikleri mülâkatın yapıldığı zaman ile sınırlıdır.
3. Araştırmada elde edilen sonuçlar, örneklem grubu olarak seçilen 100 kadından alınan bilgiler ile sınırlıdır.
4. Araştırmada dinî bilgiler ile ilgili sorular, İslâm Dininin itikât konuları ile sınırlıdır. Bu soruların hazırlanmasına, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafın-

dan yayınlanan Mehmet Soyman'e ait Cep İlmihali temel teşkil etmiştir.

5. Araştırma, hazırlanan mülakat soruları ve kadınların bu sorulara verdikleri cevaplarla sınırlıdır.
6. Araştırma, 25 yaş üstü kadınların dinî bilgileri ve bilgi kaynakları ile sınırlıdır.

V. ARAŞTIRMANIN AMACI VE ÖNEMİ

Bu araştırmanın amacı, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların dinî bilgilerinin yoklanması ve bu bilgilerini elde etme yollarının tespit edilmesidir. Bu çerçevede, dinî bilgi veren yaygın ve örgün eğitim kurumlarının günümüzdeki mevcut durumlarını olduğu gibi ortaya koymak ve tespit edilen eksikliklerin giderilmesi için, kurumlara yönelik öneriler sunmak hedeflenmiştir.

Bu araştırma din eğitimi ve öğretimi çalışmalarına bilimsel katkı sağlayacağı gibi, bu kurumlarla ilgili tartışma ve projelerin önyargılı tutumlar yerine objektif ve toplum gerçeklerini göz önüne alan bütüncül yaklaşımlarla yapılmasına yardımcı olacaktır. Yine bu araştırma, bu tür araştırmaların genellikle bölgesel olması nedeniyle, yapılmış diğer araştırmaların verileriyle karşılaştırılarak genelleme yapılmasına katkı sağlayacak ve yapılacak yeni çalışmalara zemin hazırlayacaktır.

VI. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Bu çalışma, 25 – 55 yaş grubunu oluşturan sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların dinî bilgilerinin ve bilgi kaynaklarının tespitine yönelik bir alan araştırmasıdır. Çalışmanın temelini alan araştırması ile ilgili olarak elde edilen bulgular oluşturmaya rağmen, konuyu çeşitli yönleriyle ortaya koymak için ilgili kaynaklardan da yararlanılmıştır. Aşağıda araştırma boyunca kullanılan yöntemler hakkında kısaca bilgi verilmiştir.

A. Kaynak Taraması

Din eğitimi veren kurumlar hakkında bilgi vermek ve araştırmayı temellendirmek amacıyla, imkanlar ölçüsünde ilgili literatür taranmış, konunun tarihi boyutu ve yasal temelleri araştırılmış, istatistikî bilgilerin ve elde edilen bulguların yorumlanmasında çeşitli kaynaklardan ve bilimsel çalışmalardan istifade edilmiştir.

B. Alan Araştırması

Yapılan alan araştırmasında tarama modeli ve veri toplama aracı olarak mülâkat tekniği kullanılmıştır.

Araştırmanın konusunu belli özelliklerdeki kadınlar oluşturduğu için, kota örnekleme yöntemi kullanılmıştır. Kotanın sınırlarını ikâmet, yaş, gelir ve öğrenim düzeyi oluşturmaktadır.

VII. BİLGİLERİN TOPLANMASI

Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların dinî bilgilerinin ve bu bilgilerinin kaynaklarının tespitine yönelik hazırlanan mülâkat formu, ilgili araştırmalar tarandıktan ve gerekli uzman görüşleri alındıktan sonra denencelerin ispatına yönelik 74 soru oluşturulmuştur. Bu soruların güvenilirliğini ve anlaşılabilirliğini test etmek amacıyla, İstanbul'un farklı çevrelerinden 12 bayanla görüşülmüştür. Böylece kapalı veya yanlış anlamaya müsait sorular, açık ve anlaşılır bir şekle dönüştürülürken, gereksiz bazı sorular da mülâkat formundan çıkarılarak, soru sayısı 67'ye indirilmiştir. Mülâkat sorularını içeren 100 adet form, bizzat araştırmacı tarafından 2005 – 2006 yıllarında sosyo-ekonomik düzeyi yüksek çalışan kadınlara yöneltilmiştir.

Araştırmada, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınlara 1,5 yıl boyunca, Üsküdar Belediyesi çalışanlarının, seyahat acentelerinin, çeşitli dernek ve vakıfların yardımıyla ulaşılmıştır. Ayrıca kendileriyle görüşme yapılan kadınların, amaca

uygun vasıftaki başka kadınlara yönlendirme yapması, araştırmanın mülâkat aşamasında bir nebze olsun kolaylık sağlamıştır.

Mülâkat sorularının cevaplandırılması ortalama 45 dakika sürmekte olup sorular görüşmeyi kabul eden kadınlara yöneltilmiş, mülâkat teklifine olumlu cevap vermeyen veya araştırma konusunu öğrenince soruları cevaplamak istemeyen kadınlar zorlanmamış ve onlar örneklem gruptan çıkartılmıştır.

Araştırma boyunca karşılaşılan olumsuz tepkilere rağmen, kadınlar arasında mülâkat formunu inceledikten sonra, böyle bir araştırmanın hazırlanmasından memnunluk duyanlar, teşekkür edenler ve bu tür çalışmaların bundan sonra da devam etmesini isteyenler olmuştur.

VIII. BİLGİLERİN ANALİZİ

Mülâkat formlarının istatistiksel analizi ve yorumu için SPSS Ver. 14.0 (Statistical Package for Social Sciences) programı kullanılmıştır. Mülâkat değerlendirmede değişkenlere ait cevaplar hem düz hem de çapraz tablolar halinde gösterilmiştir. Tabloda yer alan her alana ait bilgiler ham veri sayımı (frekans), satır yüzdesi, kolon yüzdesi şeklinde sunulmuştur. Ayrıca çapraz tablolama (crosstab) istatistiksel analizde Ki-Kare (Chi-Square) analiz tekniği kullanılmıştır. İki değişken arasında çaprazlama yapıldıktan sonra, Pearson Chi-Square satırı ile Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü) kolonunun kesiştiği noktadaki değer (% 5 anlamlılık seviyesi için kritik değer olan) 0,05'ten küçük ise veri anlamlı bulunmuştur.

IX. ARAŞTIRMANIN EVREN VE ÖRNEKLEMİ

Bu araştırmanın evreni, 2005 – 2006 yılında İstanbul'da yaşayan sosyo-ekonomik düzeyi yüksek çalışan kadınlardan oluşmaktadır. İstanbul; gelişmiş dışa açık, çevre illerden göç alan, eğitim düzeyi ve kişi başına düşen gelir oranı yüksek bir il olması nedeniyle seçilmiştir.

Araştırmanın örneklemini, geliri 1500 YTL'nin altına düşmeyen, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek, kota örneklem yöntemi ile belirlenen 25 – 55 yaş aralığında bulunan çalışan 100 kadından oluşmaktadır. Üsküdar ilçesi nüfus profili, ortalama gelir ve eğitim düzeyi ile İstanbul ilini temsil edebilecek niteliktedir.

X. ARAŞTIRMANIN TEMEL KAVRAMLARI

Bu tezde kullanılan temel kavramların anlamları aşağıdaki gibidir.

Din Eğitimi: Akıl, irade ve duyguların dinin gösterdiği doğrulara ulaşması için yapılan faaliyetlerin tümüdür.

Aile: Bir erkek ve bir kadın ve varsa çocuklardan oluşan en küçük sosyal yapıdır.

Okul: Aynı yaş grubu öğrencilere bir plan dahilinde ve uzman kadrosu ile eğitim öğretim hizmeti veren kurumdur.

Kur'an Kursu: Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı, isteyen vatandaşlara Kur'an okunmasını öğretmek ve ezberletmek, Hz. Peygamberi tanıtmak, İslâm dininin inanç, ibadet ve ahlak ile ilgili bilgilerini kazandırmak için faaliyet gösteren din eğitimi kurumudur.

Cami: Müslümanların ferdî veya toplu olarak ibadet ettikleri hutbe, vaaz ve sohbet yoluyla bilgilendikleri hem dinî hem sosyal eğitim kurumudur.

Kitle İletişim Araçları: İnsanların kısa zamanda, kısa yoldan bilgilенmesini sağlayan radyo, televizyon, sinema, internet ve basın yayın gibi iletişim araçlarıdır.

Dinî Cemaatler: Manevî bağlarla bir araya gelerek halkın dinini öğrenmesi ve ahlâkî davranış kazanması için faaliyetler organize eden gruplardır.

Eğitimci: Mesleği öğretmen olan, aynı zamanda özel ders veren eğitimcilerdir.

İşletmeci: Çalıştıkları işyerlerinin sahipleri olan fertlerdir.

Sanatçı: Türk İslam sanatlarından Hat, Tezhip, Ebru gibi sanatları icra eden fertlerdir.

Özel Ders: Örgün ve yaygın din eğitim kurumları çalışanlarıyla dinî bilgilенmeye yönelik birebir yapılan derstir.

XI. ARAŞTIRMAYLA İLGİLİ BENZER ÇALIŞMALAR

Araştırmayla ilgili yapılan benzer çalışmalar hakkında aşağıda özet bilgi verilmiştir.

1. Türk Toplumunun Dinî Bilgileri Öğrenme Kaynakları (Tokat İli Örneği) -

Ayhan Erdönmez:

Çalışmada Tokat halkının temel inanç esaslarıyla ilgili bilgileri ve bu bilgilerini öğrenme kaynakları ölçülmüştür.

Tokat halkının temel inanç esaslarıyla ilgili bilgilerinin yeterli olduğu, buna rağmen dinî bilgilerini arttırma gayretinde oldukları tespit edilmiştir.

Dinî bilgilerin en fazla okuldan, sonra aileden öğrenildiği bu sırayı ferdi gayretlerin (kitap-dergi, radyo-TV, din görevlileriyle görüşme vb. gibi) takip ettiği ortaya çıkmıştır. Bilgi içerikli soruların kaynağında okul; dinin inanç, duygu ve davranış boyutuyla ilgili soruların kaynağında aile gösterilmiştir. Bilgi kaynağı olarak okul ve ailenin öne çıkmasına rağmen Tokat halkı en iyi din eğitimi Kur'an kurslarının vereceğini düşünmektedir.

2. Zara Halkının Dinî Bilgileri ve Bu Bilgileri Öğrenme Kaynakları -

Harun Yılmaz:

Bu çalışmada Sivas'ın Zara ilçesi halkının dinî bilgi düzeyinin ölçülmesinden yola çıkılarak örgün ve yaygın eğitim kurumlarındaki eksikliklere ve yetersizliklere dikkat çekilmiştir.

Zara halkının yeterli dinî bilgiye sahip olmadıkları, buna rağmen dinî bilgi öğrenmek için bir gayret içine girmedikleri tespit edilmiştir.

Yöre halkının dinî bilgi edinmek için en fazla yararlandığı eğitim kurumlarının sırasıyla aile, okul ve cami olduğu ortaya çıkmıştır. Ancak halk din eğitiminin en ideal biçimde Kur'an kursları tarafından verileceğine inanmaktadır.

İKİNCİ BÖLÜM

DİN EĞİTİMİ KURUMLARI

Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların dinî bilgi ve bilgi kaynaklarının araştırıldığı bu çalışmada konunun daha iyi anlaşılabilmesi için, bu bölümde Türkiye'deki örgün ve yaygın din eğitimi kurumları hakkında özet bilgi verilmiştir.

I. ÖRGÜN DİN EĞİTİMİ KURUMLARI

Örgün eğitim, okullarda düzenli ve planlı bir şekilde gerçekleştirilen eğitimidir. Örgün eğitim; okul öncesi eğitim, ilköğretim, ortaöğretim ve yüksek öğretim kurumlarını kapsar.

Toplumların gelişmesi ile okul, gittikçe artan bir önem kazanmaktadır. Toplum ilerledikçe okuldan beklenenler artmakta, onun genç nesle yöntemli olarak bilgi, beceri ve anlayış kazandırmasından başka toplumdaki temel değerleri aşılması da beklenmektedir.¹ Bu beklentiye cevap verecek biçimde din eğitiminin doğru ve yeterli yapılması; fertlerin ruh sağlığının korunup geliştirilmesi, millî birlik ve bütünlüğümüzün korunması açısından ne kadar önemliyse, sağlıklı ve yetersiz din eğitimi de o kadar tehlikelidir.² Okuldaki din eğitimi sayesinde, aynı yaş grubu öğrencilere bir plan dâhilinde ve uzman öğretmenlerle her ailenin veremediği “doğru din” anlayışı kazandırılabilir.

Dünyada yükselen değerler arasında ilk sırada “din” etkeninin yer alması³ gerçeğinden hareketle aynı veya farklı din mensuplarıyla huzur ve hoşgörü içinde

¹ Beyza Bilgin, *Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersi*, Emel Matbaacılık, Ankara 1980, s.17.

² Halis Ayhan “Anayasamızın 24. Maddesi Işığında Din Eğitiminde Yeni Arayışlar” *Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye’de Din Eğitimi Ve Sorunları Sempozyumu* (26-27 Mayıs 2001), Değişim Yay., Adapazarı 2002, s.104.

³ Ahmet Ünsür , “Türkiye’de Din Eğitimi”, *Eğitim Yazıları Eğitim Araştırma Dergisi*, Yıl:5, Sayı:9, İstanbul 2004, s.12.

yaşamının yolunun eğitimden, özellikle de ciddi bir din eğitiminden geçtiğini söylemek mümkündür.

Türk Eğitim sistemi içinde 2–6 yaş grubu çocukları kapsayan okul öncesi eğitim programlarında dinî duyguları geliştirici bir içeriğe yer verilmemiştir. Bu nedenle örgün din eğitim kurumları; ilköğretim ve ortaöğretim (Din Kültürü Ve Ahlâk Bilgisi Dersi), İmam-Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri olmak üzere üç başlık altında incelenecektir.

A. İLKÖĞRETİM VE ORTAÖĞRETİM

1. İlköğretim ve Liseler

Cumhuriyet dönemi eğitim tarihimizde “Din Bilgisi”, “Din Dersi” adıyla okutulan dersler, 1982’den itibaren “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” adını almıştır.⁴ Günümüzde İlköğretim Okullarında ve İmam-Hatip Lisesi dışındaki tüm liselerde din öğretimi “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi” dersi aracılığıyla verilmektedir.

Ülkemizde 1924’ten itibaren din öğretimi, örgün öğretimin içinde isteğe bağlı olarak yapıldığı gibi hiç okutulmadığı yıllar da olmuştur.⁵ Bu duruma 18.10.1982 tarihinde kabul edilen T.C. Anayasa’sının 24. maddesiyle son verilmiş olup, bu maddede din ve ahlâk öğretiminin devletin gözetimi ve denetimi altında yapılması, ilköğretim ve ortaöğretim kurumlarında okutulan zorunlu derslerden sayılması hükme bağlanmıştır.

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretimi, ilk ve ortaöğretim kurumlarında zorunlu dersler arasındaki yerini almasından itibaren ilköğretim okullarının 4. sınıfından 8. sınıfına kadar beş yıl boyunca haftada 2 şer saat/kredi, liselerin üç sınıfında ise; 1’er saat/kredi olarak okutulmaktadır.⁶

Anayasal düzenleme ile de zorunlu hâle getirilen Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretiminin genel amaçları şu şekilde belirlenmiştir:

⁴ Ayhan, “Anayasamızın 24. Maddesi Işığında Din Eğitiminde Yeni Arayışlar”, s.101.

⁵ Ayhan, “Anayasamızın 24. Maddesi Işığında Din Eğitiminde Yeni Arayışlar”, s.102.

⁶ Mustafa Öcal, “Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ulaşılması Gereken Hedefler ve Gerçekleştirme Oranları” **Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Sempozyumu** (1–2 Mayıs 1997), İBAV Yay., Kayseri 1998, s.103.

“İlköğretim ve ortaöğretimde öğrenciye, Türk Milli Eğitim politikası doğrultusunda eğitimin genel amaçlarına, ilkelerine ve Atatürk’ün laiklik ilkesine uygun biçimde, din, İslâm Dinî ve ahlâk bilgisi ile ilgili yeterli temel bilgi kazandırmak, böylece Atatürkçülüğün milli birlik ve beraberliğin, insan sevgisinin dinî ve ahlâkî yönden pekiştirilmesini sağlamak, iyi ahlâklı ve faziletli insanlar yetiştirmektir.”⁷

İlköğretimin 4. ve 5. sınıflarında Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretimiyle, Allah ve Peygamber kavramlarının tanıtılması ve sevdinrilmesinin yanı sıra İslâm dininin inanç, ibâdet ve ahlâk esaslarının öğrenci tarafından bilinmesi amaçlanmaktadır. Öğrencinin kendi iç dünyasında, içinde yaşadığı aile ve toplumda inanç ve ibâdet yönünden uyumlu bir kişilik kazanması, temel İslâmî ilkeleri bilen ve uygulayan bireyler olarak vatan, millet ve Atatürk sevgisini pekiştirmesi de amaçlar arasındadır.⁸

İlköğretim 6, 7 ve 8. sınıflarda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretiminin amacında ise; ilköğretimdekilere ilaveten müslümanlığın en son, en gelişmiş din olduğunun bilinmesi ve benimsenmesi yanında başkasının inancına, düşüncesine, canına, malına ve diğer haklarına saygı gösterilmesi de yer alır.⁹

İlköğretim ikinci kademesini teşkil eden 6-8. sınıflar bir yandan ilkokulun devamı diğer yandan liseye geçiş yeridir. Öğrencilerin gelişme özellikleri de bu duruma uymaktadır. 6-7. sınıflarda çocuklar tıpkı ilkokuldaki gibi Allah ile ilgili her bilgiyi ilgi ile dinleyerek, eleştirisiz kabul ederler. Ancak onlar ilgi ile dinleme ve eleştirisiz kabul etmenin yanı sıra değişik dinlere ait inanç ve ibâdet şekillerinin bulunduğunu da fark etmeye başlarlar. Sürekli bilgi toplar, bilgileri düzene koyar, bir sonuca ulaşmaya çalışırlar.¹⁰ Lise çağına gelen öğrenciler ise; olayları değerlendirebilecek bir kabiliyete, iyi ya da kötü hareketlere yönelebilecek bir iradeye sahip olduklarını bu yıllarda fark ederler. Bu durum onların sosyal sorumlulukları yanında dinî sorumluluklarını da üstlenmelerini sağlar.

⁷ Milli Eğitim Bakanlığı, **Tebliğler Dergisi**, Sayı 2356, Tarih 13 Nisan 1992.

⁸ Nurullah Altaş, “Türkiye’de Zorunlu Din Eğitiminin Yapılandırılan Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları (1980–2001)”, **Dinî Araştırmalar Dergisi**, Cilt 4, Sayı 12, Ankara 2002, s.155.

⁹ Altaş, “Türkiye’de Zorunlu Din Öğretiminin Yapılandırılan Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları”, s.156

¹⁰ Beyza Bilgin, **Eğitim Bilimi Ve Din Eğitimi**, A.Ü. İlahiyat Fak. Yay., Ankara 1988, s.97.

Ortaöğretim, ilköğretime dayalı olup en az üç yıllık öğrenim veren genel ve mesleki teknik öğretim kurumlarından oluşmaktadır. 15-17 yaş grubundaki öğrencileri kapsayan liseler, uyguladıkları programlara göre, lise, teknik lise, meslek lisesi, ticaret lisesi, imam-hatip lisesi gibi adlar alırlar. Bu kademedeki okullar, özel okullar dışında parasız olup, zorunlu değildir.¹¹

Orta öğretim öğrencilerine yönelik Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi öğretiminin amaçlarında din kavramı ve dünya dinleri hakkında genel bilgi vermek, başkasının inancı, düşüncesi ve hakları karşısında kişiye hoşgörü kazandırmak, dinî inanç ve duyguların şahsî çıkarlara alet edilmesini engellemek yer alırken, okul dışı ortamlardan alınabilecek batıl inanç ve fikirlerden uzak bir görüş ve tutum kazanmaya da özel bir vurgu yapılmıştır.¹²

Ortaöğretim kurumları, öğrencilerini ortaöğretim düzeyinde ortak bir genel kültür vermek suretiyle toplumun sorunlarını tanıyan ve çözüm yolları arayan, ekonomik-sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunan insanlar olarak hem mesleğe, hem de yüksek öğretime hazırlamak amacındadır. Okul bu amacı yerine getirirken dinî-ahlâkî ve kültürel değerleri genç nesillere aktarmanın yanı sıra içinde yaşadıkları kültürlerle uyum göstermelerini de sağlar.

2. İmam Hatip Liseleri

İmam-Hatip Liseleri, toplumun ihtiyaç duyduğu dinî hizmetleri yerine getirebilecek görevliler yetiştirmek için hem mesleğe hem de yüksek öğretime hazırlayan programların uygulandığı ortaöğretim kurumlarıdır.

Mesleki eğitim, diğer hizmet alanlarında görev alanlar için olduğu gibi din hizmetleri alanında görev alanlar için de verimi artırıcı, din hizmetlerinin kalitesini yükseltici son derece önemli bir unsurdur.¹³ Bu sebeple din eğitiminin planlı ve programlı bir şekilde ve formasyon sahibi kişiler tarafından verilmesi, sosyo-kültürel hayatımızın manevî cephesinin sağlıklı bir şekilde inşası açısından önemlidir.

¹¹ Semra Ünal, Sefer Ada, **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, 3. Baskı, İstanbul 2004 s.232.

¹² Altaş, "Türkiye'de Zorunlu Din Eğitimi Yapılandırma Süreci, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları" s.156.

¹³ Ahmet Ünsür, **Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri**, Önder yay., İstanbul 1995, s.1.

Eğitim ve öğretim faaliyetlerinin millî bir anlayışla yürütülmesini esas alan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun ilgili 4. maddesi uyarınca, ilkokula dayalı İmam-Hatip Okulları açılmıştır.¹⁴ Öğretim süresi dört yıl olan bu okullar toplumdan gereken ilgiyi görmediği gerekçesiyle bir kısmı açıldığı tarihte olmak üzere, tamamı 1930 yılında kapatılmıştır.¹⁵ Ancak halkın ısrarlı ve yoğun isteği üzerine 13 Ekim 1951 tarihinde yedi yıl süreli İmam-Hatip Okulları yedi il merkezinde yeniden açılmıştır.¹⁶ Millî Eğitim Temel Kanunu'nda 24 Haziran 1973 tarihinde yapılan değişiklikle İmam-Hatip Okullarının adı "İmam –Hatip Lisesi" şeklinde değiştirilmiş, 12 Eylül döneminde ise, din eğitiminin devlet denetiminde gerçekleştirilmesi gerektiğinden hareketle bu okulların sistem içindeki statüleri sağlama alınmıştır.¹⁷ 16 Ağustos 1997 tarih ve 4306 sayılı zorunlu sekiz yıllık İlköğretim Kanunu'nun yürürlüğe girmesi ile İmam-Hatip Liselerinin orta kısımları diğer meslek liselerinin orta kısımlarıyla birlikte kapatılmıştır. Bütün bu gelişmelerin sonucu olarak İmam-Hatip Liseleri ilköğretime dayalı dört yıllık meslek okulu şeklinde öğretime devam etmektedir.

Bugün itibarıyla değişik statülere sahip olmakla birlikte İmam-Hatip Liselerinin sayısı 452'dir.¹⁸ İlk yılı hazırlık sınıfına ayrılmış bulunan İmam-Hatip Liselerinde öğrencilere haftada 15 saat Arapça, 8 saat Kur'an-ı Kerim ve 2 saati de temel dinî bilgiler olmak üzere mesleğe hazırlayıcı tarzda bir eğitim verilmektedir. Hazırlık sınıfı sonrasında öğrenciler üç yıllık lise öğrenimine devam etmektedirler. İmam-Hatip Liselerinde uygulanan öğretim programında %60 kültür dersi,%40 meslek dersi oranı geleneksel olarak devam etmektedir. Bu bağlamda İmam-Hatip Lisesi'ndeki öğrenciler lise öğretim programındaki mevcut derslere ilave olarak Tefsir, Hadis, Akaid, Kelam, Fıkıh, Hitabet, İslâm Tarihi, Dinler Tarihi gibi dersleri de okumaktadırlar.¹⁹

¹⁴ Mustafa Öcal, "Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri" **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, sayı:6, İstanbul 1999, s. 203–204.

¹⁵ Mehmet Ali Gökaçtı, **Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler**, İletişim Yay. İstanbul 2005, s. 144.

¹⁶ Ünsür, **Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri**, s.104.

¹⁷ Gökaçtı, **Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler**, s.246.

¹⁸ Hasan Hüseyin Baysal, "Açılış Konuşmaları", **İmam-Hatip Liselerinde Eğitim Öğretim**, Dem Yay., İstanbul 2005, s.19.

¹⁹ Öcal, "Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri", s.218 – 219; Gökaçtı, **Türkiye'de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler**, s.250.

İmam-Hatip Liselerini bir meslek lisesi olarak görmekten ziyâde dinî bilgilerin daha yoğunluklu verildiği, aynı zamanda yüksek öğretime hazırlayıcı programların uygulandığı bir eğitim kurumu olarak görmek gerekir.²⁰ Nitekim Milli Eğitim Temel Kanununun 32. maddesine göre İmam-Hatip Liselerinin amaçları:

1. İmamlık, hatiplik ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi dinî hizmetleri ifâ edecek elemanlar yetiştirmek,

2. Yüksek öğrenime hazırlayıcı programlar uygulamaktır.

İmam-Hatip Liselerinin Milli Eğitim Bakanlığı tarafından açılıp denetlendiği, görevli öğretmen ve yöneticilerinin diğer okullardaki gibi yüksek okullardan yetiştiği²¹, Milli Eğitimin ilke ve amaçlarından saptığına dair hiçbir ciddi bulgu ve olay bulunmadığı ortaya konmuştur.²² Bu durum önyargılı duygu, düşünce ve beklentileri boşa çıkarmış, halkın bu okullara olan maddî-manevî desteğini ve sevgisini günden güne artırmıştır.

B. İLAHİYAT FAKÜLTELERİ

Toplumlar sürekli değişmekte, farklılaşmaktadır. İhtiyaçlar çoğalmakta ve çeşitlenmektedir. Bu değişim dinî yaşantı alanını da kapsamaktadır.²³ Toplumsal değişimin kaçınılmaz olduğu süreçte fert ve toplum hayatının her alanına olumlu katkı sağlaması için dinin doğru ve yeterli olarak öğretilmesi gerekir.

Günümüzde sosyal bilim dalı olarak din eğitimi, insanın anlam arayışına katkı sağlama görevini üstlenen bir araştırma alanıdır.²⁴ Bu alanın eğitiminin planı, programı ve hedefleri çok iyi belirlenmiş organizasyonlarla, gelişmiş uygun yöntemlerle yürütülmesi gerekir.²⁵ Ülkemizde din eğitimi gelişmelerinden özellikle

²⁰ Ahmet Şişman, "Açılış Konuşmaları", İmam-Hatip Liselerinde Eğitim Öğretim, Dem Yay., İstanbul 2005, s.15.

²¹ Ünsür, Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri, s.241.

²² Fehmi Çalmuk, Kod Adı: İHL, Merdiven Yay., Ankara 2004, s. 43.

²³ Nevzat Yaşar Aşıkoğlu, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim-Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk", C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, 9/1, Sivas 2005, s.3.

²⁴ Turgut Gündüz, İslâm, Gençlik ve Din Eğitimi, Düşünce Kitabevi Yay., Bursa 2002, s.194.

²⁵ Suat Cebeci, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye'de Din Eğitimi, Akçağ Yay., Ankara 1996, s.113.

örgün din eğitimi gelişmelerinden birinci derecede ilahiyat fakültelerine sorumluluk düşmektedir.²⁶

Cumhuriyet döneminde ilk yüksek din eğitimi kurumu, Tevhid-i Tedrisat Kanunu'nun 4. maddesi gereğince İstanbul Darülfünun bünyesinde açılan "İlahiyat Fakültesi" dir. Aynı fakülte 1932 yılında öğrenci yetersizliği gerekçesiyle kapatılmıştır. 1949 yılında Ankara Üniversitesi bünyesinde yenisi açılana kadar, 17 yıl süreyle burada yüksek din eğitimi yapılamamıştır. Bu alanda bir başka eğitim kurumu 1971/1972 öğretim yılında Erzurum Atatürk Üniversitesine bağlı olarak kurulan "İslâmî İlimler Fakültesi" dir. Bunların dışında sadece İmam-Hatip Lisesi mezunlarına yönelik ve ilki 1959 yılında İstanbul'da olmak üzere "Yüksek İslâm Enstitüleri" açılmıştır. Zaman içinde sayıları 8'e çıkan Yüksek İslâm Enstitüleri 1982 yılında YÖK Kanunu çerçevesinde İlahiyat Fakültelerine dönüştürülmüş,²⁷ hazırlık sınıfları ile beraber öğretim süresi beş yıl olan birer yüksek öğretim kurumu haline getirilmiştir.

Yüksek Öğretim Kurulu'nca yaptırılan bu ön çalışmadan sonra alınan karar gereği İlahiyat Fakülteleri 1998–1999 öğretim yılından itibaren lisans seviyesinde iki bölüme ayrılmıştır:

1. İlahiyat Lisans Bölümü.

2. İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü.

ÖSS sonuçlarına göre her iki bölüme de ayrı ayrı öğrenci alınmıştır. İlahiyat Fakültelerinde uygulanan hazırlık sınıfları kaldırılarak her iki bölüm de dört yıllık lisans programını uygulamaya başlamışlardır.²⁸

Eğitim-öğretim faaliyetlerini sürdüren 22 İlahiyat Fakültesinin tamamı "İlahiyat Lisans Programı"nı uygulamaktadır. Pedagojik formasyon dersleri yeni lisans programından çıkarılmıştır. Öğretmen olmak isteyen ilahiyat yeni lisans mezunları pedagojik formasyon derslerini almak zorundadırlar. Bunun için sade-

²⁶ Halis Ayhan, **Türkiye'de Din Eğitimi**, (1920 – 1998), M.Ü. İFAV Yay., İstanbul 1999, s. 468.

²⁷ Ünsür, "Türkiye'de Din Eğitimi", s.34. ; Halis Ayhan, "İlahiyat Fakültesi", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 6, İstanbul 1999, s.265.

²⁸ Mustafa Öcal, **20. Yüzyılda Türkiye'de Din Eğitimi**, Bursa 2003, s.302.

ce Ankara’da bulunan bir buçuk yıllık tezsiz yüksek lisans uygulamasını tamamlamaları gerekmektedir.

İlköğretim Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Öğretmenliği Bölümü’nün programında ise, teorik ve uygulamalı olmak üzere toplam 36 kredilik pedagojik formasyon dersleri yer almaktadır. Bölüm mezunları doğrudan ilköğretim okullarına Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi öğretmeni olarak atanabilmektedirler.²⁹

İlahiyat Fakülteleri, Diyanet İşleri Başkanlığı’nın ihtiyaç duyduğu nitelikli personel ihtiyacını, İHL meslek dersleri öğretmen ihtiyacını, ilköğretim ve ortaöğretim kurumları DKAB dersi öğretmen ihtiyacını karşılamada yegâne kaynak durumundadır. Ayrıca yurt dışındaki vatandaşlarımıza ve soydaşlarımıza din alanında hizmet verecek elemanların büyük bir kısmı da yine İlahiyat Fakültelerinden yetişmektedir.³⁰ Halis Ayhan, bu potansiyelin İlahiyat Fakültelerinin pratik amacı olduğunu, ideal amacının ise değişen sosyal ve kültürel ortamın ihtiyaçlarına göre çeşitlenen alanlarda din eğitimi yaparak gençleri mesleğe ve hayata hazırlamak olduğunu³¹ ifade etmektedir.

Diyanet İşleri Başkanlığı’nın mevcut personelinin eğitim düzeyini yükseltmek amacıyla da 1989–1990 öğretim yılında çeşitli üniversiteler bünyesinde İlahiyat Meslek Yüksek Okulları açılmıştır. Öğretim süresi iki yıl olan bu okullara öğrenci alımı 1999–2000 öğretim yılından itibaren durdurulmuştur.³²

Fert ve toplum gerçeği olarak gerek örgün eğitime gerek yaygın eğitime büyük katkı sağlayan İlahiyat Fakülteleri milli amaçlara paralel olarak sosyal, psikolojik ve pedagojik ihtiyaç ve gerçeklerden hareketle topluma hizmet vermektedir. Dinî değerlerle çağın değerleri arasında sağlıklı bir denge kurabilen İlahiyat Fakülteleri’nin mevcut potansiyelini tam kullanabilmesi için daha etkin ve üretken bir yapıya kavuşturulması gerekmektedir.

²⁹ Öcal, **20. Yüzyılda Türkiye’de Din Eğitimi** , s.304.

³⁰ Ünsür, “Türkiye’de Din Eğitimi” s.34; Ayhan “İlahiyat Fakültesi” s.267; Aşıkoğlu, “İlahiyat Fakültelerinin Eğitim ve Öğretime Katkıları...” , s.5.

³¹ Ayhan, “İlahiyat Fakültesi” , s.267.

³² Öcal, **20. Yüzyılda Türkiye’de Din Eğitimi** , s.305–306; Ünsür, “Türkiye’de Din Eğitimi”, s.34.

II. YAYGIN DİN EĞİTİMİ KURUMLARI

Yaygın din eğitimi, örgün eğitim kurumlarında verilen din eğitimi dışında, halkı din konusunda aydınlatmak, toplum bireylerine ortak dinî ve millî değerler aşlamak, dinin özellikle kardeşlik, özveri, hoşgörü gibi ilkelerini bireylere kazandırmak ve dinî pratiklerin usulüne uygun olarak yerine getirilmesine yardımcı olmak üzere değişik yerlerde yapılan etkinliklerin tümüdür.³³ Bir başka ifadeyle yaygın din eğitimi, her öğrenim düzeyindeki ferde ihtiyaçlar çerçevesinde düzenlenmiş programlarla uygulanan, onların dinî, millî ve insanî duygularının gelişmesine, sosyal ve kültürel alanlarda ilerlemelerine yardım eden ve hayat boyu devam eden eğitim ve rehberlik faaliyetleridir.

İnsanın din ile ilişkisinin dinî tavır ve yaşantılarının hayat boyu devam etme özelliğinden ve gelişen sosyal, kültürel, teknolojik şartlar karşısında dinî inanç ve yaşantıların sürekli canlılığını koruma ihtiyacından dolayı yaygın din eğitimi vazgeçilmez bir zorunluluk olmuştur. Bu nedenle din eğitimi içinde yaygın din eğitimi hem kapsam, hem etkinlik itibarıyla önemli bir yer tutmaktadır.³⁴ Okul eğitiminin dışında veya yanında yapılan yaygın din eğitiminin en önemli yanı, belirli zamanlarda ve belirli konularda yapılıyor olmasına rağmen ferdin hayatı boyunca anlayışında ve davranışlarında değişiklik meydana getirerek uzun bir süreci kapsıyor olmasıdır.

Yaygın eğitimin amaç ve görevleri arasında; milli birlik ve beraberliğin oluşturulması, millî ve manevî kültür değerlerimizi koruyucu, geliştirici, tanıtıcı, benimsetici nitelikte eğitim yapılması yer almaktadır.³⁵ Günümüzde yaygın din eğitimi, genel eğitimin çok önemli bir parçası olarak, kuşaklar arası eğitim farkını azaltmayı, örgün eğitimin ulaşamadığı kitlelere iletişim araçlarının desteği ile eğitim vermeyi sağlayacak, hızlı sosyo-ekonomik gelişmenin ortaya çıkardığı bir ihtiyaç olarak görülmektedir.³⁶ Sosyal hayatta ortaya çıkan dinî-ahlâkî nitelikli ferdi

³³ Hüseyin Yılmaz, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", **C.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi**, Cilt:5, Sayı:2, Sivas 2001, s. 333.

³⁴ Suat Cebeci, **Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi**, s.186.

³⁵ Ramazan Buyrukçu, "Türkiye’de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği", **Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı** (İzmir 4 – 6 Aralık 1998), Türk Yurdu Yay., Ankara 1999, s. 509.

³⁶ Cebeci, **Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi**, s.186.

ve toplumsal ihtiyaçların karşılanması yaygın din eğitiminin konusunu teşkil etmektedir.³⁷

Günümüzde yaygın din eğitimi, dinî ve ahlâkî eğitim faaliyetleriyle insanların bilgi, anlayış ve davranışlarında olumlu değışime yol açarak, toplumun “eğitimli” bir yapıya kavuşturulmasına büyük katkı sağlamaktadır. Genel kabul gören tasnife göre, “toplum eğitim merkezleri” de denilebilecek yaygın din eğitim kurumlarını, aile, cami, Kur’an kursları, kitle iletişim araçları, tarikat ve cemaat ortamları şeklinde sıralamak mümkündür.

A. AİLE

Aile, ilkel veya gelişmiş her toplumun temelini oluşturan bir kurumdur. Bir erkek ve bir kadınla ve varsa evlenmemiş çocuklardan meydana geldiğı kabul edilen aile kurumu toplumun bir nevi kültür ocağıdır. Her aile içinde bulunduğu toplumun temel değerlerini göz önünde bulundurarak çocuklarına yol göstermektedir. Toplum da genel anlamda ailelerin bu gayretlerinin başarıya ulaşması için imkânlarını seferber etmek durumundadır. Buna göre sağlıklı aile ile sağlıklı toplum birbirinin teminatıdır, denilebilir.

Toplum kültür değerlerinin bir kuşaktan diğerine aktarılması şeklindeki temel eğitimsel işlevinin yanında³⁸ aile, çocuğun ilk dinî ve ahlâkî bilgi ve tutumları öğrenmesini sağlar.³⁹ İlk yıllarda çocuğun bakımı, korunması ve beslenip büyütülmesinden sorumlu olan aile ona sağlam ve tutarlı bir dinî formasyon kazandırılmasından da sorumludur. Bu sorumluluğı aileye yükleyen otorite öncelikle dinin kendisidir.

“Ey iman edenler! Kendinizi ve ehlinizi (çoluk çocuğunuzu) Cehennem ateşinden koruyunuz.”⁴⁰

“Her çocuk fıtrat üzere doğar; sonra anne babası onu Yahudi, Hristiyan veya Mecusi yapar.”⁴¹

³⁷ Yılmaz, “Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış”, s.334.

³⁸ Haluk Yavuzer, **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995, s.135.

³⁹ Mehmet Zeki Aydın, **Ailede Çocuğun Ahlâk Eğitimi**, Dem Yay., İstanbul 2005, s.24.

⁴⁰ Tahrim, 66/6.

⁴¹ **Müslim**, Kader 22.

Bu âyet ve hadis, çocuktaki dinî anlayışın şekillenmesinde ve gelişmesinde ailenin ne derece etkin ve sorumlu olduğuna işaret etmektedir.

Çocukluk döneminde gerçekleştirilen din eğitimi, ferdin üzerinde hayatı boyunca etkili olmaktadır. Eskiden beri bilinegelen bu gerçek bugün de Çocuk Psikolojisi ve Din Psikolojisi bilim dallarında yapılan araştırmalar tarafından desteklenmiştir. Söz konusu araştırmalarda ailenin gerek psiko-sosyal, gerekse pedagojik açıdan çocuk üzerinde önemli ölçüde söz sahibi olduğu, çocuktaki dinî duygu ve düşüncenin gelişmesinin aileden aldığı din eğitimine bağlı olduğu vurgulanmıştır.⁴²

Hayatın ilk yıllarındaki din eğitim ve öğretimi, dinî bilgileri bütünüyle çocuğa aktarmak demek değildir; bilakis ruh ve zihin kabiliyetlerini işleterek çocuğu vahyi anlamaya ve dinî bir anlayış kazanmaya hazırlamaktır.⁴³ Aile çocuğa uygun örnekliklerde bulunarak değerler ve duyguların öğrenilmesi ve kişileştirilmesi konusunda rehberlik etmelidir. Böylece çocuk, içinde yaşadığı toplumun davranış kalıplarını, dinî değerlerini çoğu zaman farkına varmadan kabullenecektir.⁴⁴

Çocukluk çağının ilk yıllarında anne-baba tarafından gerçekleştirilen dinî eğitimin hangi yaşlardan itibaren başlaması gerektiği konusunda gelenek açısından bir sınır yoktur. Ancak Hz. Peygamber'in (S.A.V.) konuşmaya başlayan çocuklara bir takım dinî nitelikli cümleler ve âyetler ezberlettiğine dair rivâyetler göz önüne alındığında çocuğun dil gelişimiyle birlikte, konuşmaya başladığı çağından itibaren dinî eğitiminin başlayacağı sonucuna ulaşılabılır.⁴⁵ Burada dikkat edilmesi gereken, din eğitiminin ferdin gelişim özelliklerine uygun yapılmasıdır. Bilgilerin çocuğa veya gence uyması hem psikolojik hem de dinî bir sorumluluktur.⁴⁶

Çocuğun söz ve tavırları henüz dinî konuları düşünüp anlama sonucu meydana gelmediğinden, onun davranışları mekanik olarak kendini gösterir. Örneğin, sofrada ilk lokmaya “besmele” ile başlamak, sonunda “hamd” ile sofradan kalkmak, çocukta henüz anlamını kavramadan, genellikle otoriteye bağlı olarak

⁴² Mehmet Emin Ay, “Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuk Üzerindeki Etkileri”, **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, sayı:1, İstanbul1994, s.163.

⁴³ Mualla Selçuk, **Çocuğun Din Eğitiminde Dinî Motifler**, TDV Yay., Ankara 1990, s.173.

⁴⁴ Halis Ayhan, **Eğitim Bilimine Giriş**, Şule Yay. , İstanbul 1995, s.46.

⁴⁵ Mehmet Emin Ay, **Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi**, Mavi Yay., İstanbul 1997, s.17.

⁴⁶ Selçuk, **Çocuğun Din Eğitiminde Dinî Motifler**, s.173.

taklitle yinelenir. Ailedeki kişilerin dinî davranışları, kullandıkları sözler, namaz, oruç gibi ibâdet şekilleri çocukta derin izler bırakır.⁴⁷ Annenin veya büyükannenin yanında namaz kılmak, baba veya büyükbaba ile camiye gitmek, pazartesi veya perşembe günleri ölmüşlere dua etmek, kandil günlerinde büyükleri ziyaret etmek, küs oldukları ile barışmak, ihtiyaç sahiplerine yardım etmek, boş zamanlar için yararlı faaliyetler planlayıp çalışmanın kutsallığını fark ettirmek gibi.⁴⁸

Taklit ve özdeşim yoluyla öğrenen çocuğun öğrenmesinde davranışın varlığı değil, var olan davranışın çocuk tarafından algılanışı ve anlamlandırılışı önemlidir. Çocuğun sevgi bağı kurmadığı, aksine tersine bir yaklaşım benimsediği kişiler, dinî davranışları ne kadar yoğun ve sık olsa da çocuk üzerinde uyarıcı olma şansına daha az sahiptirler.⁴⁹ Bu durum genelde eğitimin, özelde din eğitiminin temelinin sevgiye, ilgiye ve örnek davranışlara dayandığını da ispat eder.

Anne-baba Allah'ın insanları sevdiği ve koruduğu fikrini, çocuğa aşılacak suretiyle onu yaratıcısına yaklaştırmaya çalışmalıdır. Allah'a sığınmakla kendini kötülüklerden emin hisseden çocuk, O'nun emirlerine uymaya, O'nu sevmeye ve O'nun yolundan gitmeye çalışacaktır.⁵⁰ Böylece temelinde korku olmadan kazandırılan din duygusu ile istenilen davranışlar çocuğun hayatına, benimsediği davranışlar olarak yerleşecektir.

Çocuğun dinî davranışları benimsemesinde örnek olmaya çalışan anne-babanın bu davranışları birlikte yapmasının etkisi büyüktür. Hüseyin Peker de “çocukların iyi alışkanlıklar edinmesinin, ailede iyi hareketlerin anne-baba tarafından birlikte yapılmasıyla gerçekleşeceği”⁵¹ görüşündedir.

Çocukların, hayatı, anne-babalarıyla birlikte aktif bir şekilde yaşayarak öğrenmeye, tanımaya ihtiyaçları vardır. Herkes iyi bir anne-baba olabilir. Bu sadece ebeveynlik yapmaya hayatta öncelik vermeyi istemekle sağlanabilir.⁵² Annelik-babalık öğrenilebilir bir sanattır. Bir çocuğu “hiçbir şey bilmez” bir halden yetişkin, kişilik sahibi, bilgili bir insan haline getirmede önemli bir rol sahibi olmanın

⁴⁷ Hüseyin Peker, **Din ve Ahlâk Eğitimi Psikolojik ve Metodik Esasları**, Samsun 1998, s.51.

⁴⁸ Beyza Bilgin, **İslâm ve Çocuk**, DİB Yay. , Ankara 1997, s.163.

⁴⁹ Cemal Tosun, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Pegem Yay. , Ankara 2002, s.150.

⁵⁰ Peker, **Din ve Ahlâk Eğitimi Psikolojik ve Metodik Esasları**, s.56.

⁵¹ Hüseyin Peker, **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yay. , İstanbul 2003, s.170.

⁵² Aydın, **Ailede Çocuğun Ahlâk Eğitimi**, s.26.

getirdiği sorumluluk anne-babayı bu konuda gayret göstermeye itmelidir.⁵³ Ailede verilecek sağlıklı bir eğitimle dinî inanç ve davranışları benimseyen çocuklar, karşılaştıkları her durumda bilinçli bir tercih yapma gücü kazanacaklardır.⁵⁴

Öğreten, önderlik eden ve yönlendiren bir aile, çocuğuna genel kabul gören davranış özellikleri yanında ahlâkî tavırları ile görev ve sorumluluk anlayışını da kazandıracaktır. Böylece yetişen değil yetiştirilen bir nesille huzurlu ve güvenli bir gelecek sağlanacaktır. Bu edinim ise, çocuğun gelecekteki hayatında başarı ve mutluluğunun temeli olacaktır.

B. CAMİ

İslâm'ın ilk devirlerinde görevi çok geniş tutulan cami, Müslümanların toplandığı, ibâdet edilen, ilim öğrenilen, siyasî ve sosyal işlerin görüşülüp karara bağlandığı yer ve ordu karargâhı olduğu gibi, eğitim öğretim faaliyetlerinin de sürdüğü bir kurum olmuştur.⁵⁵ Ancak zaman içinde fetihlerin artması, coğrafi sınırların genişlemesi, çeşitli toplulukların İslâm'a girmesi ve değişen şartlar, camilerin bazı işlevlerini tamamen veya kısmen diğer kurumlara bırakmasını gerektirmiştir.⁵⁶

İslâm eğitim tarihinde önemli yeri bulunan ve toplumun her kesiminden insanı içinde barındıran camiler,⁵⁷ günümüzde gerek ibâdetleri tezyin eden vaaz ve hutbeleriyle, gerekse yaz tatillerinde Kur'an okumayı öğretme ve dinî bilgilendirme⁵⁸ açısından yaygın din eğitimi doğrultusunda önemli hizmetleri karşılamaktadır.

Türkiye'de toplumu dinî konularda aydınlatarak cemaate rehberlik görevini üstlenen camilerin sayısının, 1 Ocak 2005 itibarıyla (66.356'sı kadrolu olmak

⁵³ Abdurrahman Dodurgalı, **Ailede Çocuğun Din Eğitimi**, M.Ü. İFAV Yay. , İstanbul 1996, s.140.

⁵⁴ Hüseyin Ağca, **Ailede Eğitim**, TDV Yay. , Ankara 1993, s.23.

⁵⁵ M. Faruk Bayraktar, **İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri**, M.Ü. İFAV Yay., İstanbul 1994, s.93.

⁵⁶ M. Faruk Bayraktar, "Yaygın Eğitimde Din Öğretimi" **Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye'de Din Eğitimi Ve Öğretimi İlmî Toplantısı**, (İzmir 4 – 6 Aralık 1998), Türk Yurdu Yay., Ankara 1999, s.349.

⁵⁷ Ziya Kazıcı, **Anahatları ile İslâm Eğitim Tarihi**, Bir Yay., İstanbul 1983, s.32.

⁵⁸ Peker, **Din ve Ahlâk Eğitimi Psikolojik ve Metodik Esaslar**, Samsun 1998.

üzere toplam) 77.151 olduğu açıklanmıştır.⁵⁹ Bu gün camilerde yaygın din eğitimi müftü, vaiz, imam-hatip ve müezzin olarak bilinen din görevlileri tarafından yürütülmektedir. Bu din görevlilerinin sayısının yeterli olmaması nedeniyle son yıllarda cami görevlileri kadrosundaki ihtiyacı karşılama gayretinin arttığı söylenebilir.

Vaaz ve hutbeler, günümüzde 633 sayılı Diyanet İşleri Başkanlığı'nın Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki Kanunun 1. maddesi gereğince Diyanet İşleri Başkanlığı'nca yürütülmektedir.⁶⁰ Kurulduğu ilk günden itibaren Müslüman fert ve topluluklara ilim ve kültür merkezi olarak hizmet veren camilerde, hutbe, vaaz ve sohbetlerle yoğun bir yaygın eğitim verilmektedir.⁶¹ Camilerde sunulan hutbe ve vaazlar, Müslümanları dinî yönden bilgilendirmekle birlikte manevî ve ahlâkî değerlerin nesilden nesile aktarılmasında da önemli bir mekân olagelmıştır.⁶² Ancak ülkemizdeki kadınların büyük çoğunluğunun, bayram ve cuma namazlarında camiye gitmedikleri için, vaaz ve hutbelerle sağlanan din eğitim hizmetinden yararlanamadığını ifade etmeliyiz.

Camideki vaaz ve hutbeler daha çok yetişkinlere yönelik olmakla birlikte, camideki din eğitimi “Yaz Kur'an Kursları” şeklinde çocuklara yönelik olarak da düzenlenmektedir.⁶³ Bu kurslara kız çocuklarının da katılması cami eğitiminin kadınlara yönelik hizmetine işaret etmektedir.

3 Mart 2000 tarih ve 23982 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe giren “Diyanet İşleri Başkanlığı Kur'an kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları Yönetmeliği”, Kur'an kursları ile öğrenci yurt ve pansiyonlarına ilişkin esaslar yanında, yaz kursları ve camilerde Kur'an eğitimi ile ilgili hükümlere de yer vermektedir. Buna göre, kurs bulunmayan veya bulunup ta ihtiyaçlara cevap veremeyen yerlerde il ve ilçe müftüsünün teklifi, il veya ilçe Milli Eğitim Müdürlüğü'nün uygun görüşü ve mülkî âminin onayı ile camilerde Kur'an-ı Kerim eğitimi verilebilir. Eğitim faaliyetlerinde müftülüklerce görevlendirilen imam-hatip, müezzin ve kayyum-

⁵⁹ DiB, Yıllık Rapor (2005) <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/tanitimistatistik.asp>, (erişim: 18 Nisan 2006)

⁶⁰ Bayraktar, “Yaygın Eğitimde Din Öğretimi”, s.348

⁶¹ Hüseyin Yılmaz, **Camilerin Eğitim Fonksiyonu**, Dem Yay. , İstanbul 2005, s.43.

⁶² Yılmaz, “Yaygın Din Eğitim Kurumları ve Toplumsal Barış” s.340.

⁶³ Buyrukçu, “Türkiye’de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği” s.507.

lar arzu eden vatandaşlara Kur'an-ı Kerim'i ve gerekli dinî bilgileri öğretirler.⁶⁴ Ancak söz konusu kurslara devamlılığın isteğe bağlı oluşu, devamsızlık yapanlar için herhangi bir müeyyidenin olmayışı, velilerin ilgisizliği, sürenin kısa olmasına rağmen öğrenci sayısının çok oluşu, buna rağmen bazı camilerde tek öğretici ile hizmet verilmesi ve buna benzer sebepler kursların verimliliğini azaltabilmektedir.⁶⁵

Hutbe, vaaz, sohbet ve dersler ile yaz kursları gibi etkinliklerle milyonlarca insana aynı anda eğitim hizmeti veren camilerin, bu özellikleri nedeniyle yaygın din eğitimi veren kurumların başında geldiğini söylemek mümkündür.⁶⁶ Camiler kuruluşundan günümüze kadar Müslümanların topluca ibâdet edebilmelerine, sevgi, saygı ve kardeşlik duygularının pekiştirilmesine, ihtiyaç sahiplerinin korunup gözetilmesine, İslâm kültürünün geliştirilmesine ve gelecek nesillere aktarılmasına sosyal dayanışmanın sağlanmasına ve faydalı bilgilerle toplumun bilinçlendirilmesine zemin oluşturan önemli birer kurum olmuştur.⁶⁷ Bütün bu işlevlerine rağmen günümüzde camilerdeki eğitim hizmetinin beklenen seviyede olup olmadığı tartışılabilir.

İslâm'ın insanı kuşatıcı ve kucaklayıcı anlayışının bir tezahürü olarak camiler toplumun her kesiminden insana kapılarını açmaktadır. Gelişen dünyamızda değişen hayat şartlarından bunalan insanlar farkında olmasalar da camilerin manevî huzur bahşeden ortamını aramaktadır. Bu nedenle maddî ve manevî birliğin tesisinde önemi büyük olan camilerin geleneksel din eğitim merkezleri olarak daha etkin bir konuma getirilmesi; toplumun ruhi, ahlâkî ve sosyal gelişiminin korunup geliştirilmesi için gereklidir.

C. KUR'AN KURSLARI

İslâm inancına göre Kur'an okumayı öğrenmek, okumak, dinlemek hem dinî bir görev hem de ibâdet olarak kabul edildiğinden, Kur'an okumak ve ezberlemek İslâm toplumlarında her zaman yapılması gereken görevler arasında sa-

⁶⁴ DİB, Yıllık Rapor (2005) <http://www.diyane.gov.tr/turkish/tanitimistatistik.asp>, (erişim: 18 Nisan 2006)

⁶⁵ Fahri Kayadibi, **Camî ve Görevlileri**, DİB Yay. Ankara 2000, s.160.

⁶⁶ Yılmaz, **Camilerin Eğitim Fonksiyonu**, s.45.

⁶⁷ Yılmaz **Camilerin Eğitim Fonksiyonu**, s.49.

yılmıştır.⁶⁸ Temel eğitimin ilk basamağı olarak ortaya çıkan ve tarih boyunca çeşitli isimler alarak günümüze kadar gelen Kur'an kursları, Türk eğitiminin temel okullarından biri olmuştur.⁶⁹ Bu doğrultuda cami ve medreselerin yanında “*Darü'l-Kur'ân*” ve “*Darü'l-Huffâz*” adı ile Kur'ân-ı Kerim öğretimi yapan kurumlar açılmıştır. Bu kurumlar Cumhuriyet döneminde de “*Kur'an kursları*” adı altında nitelik ve nicelik itibarıyla farklılıklar göstermekle birlikte varlıklarını ve işlevlerini günümüze kadar sürdürmüşlerdir.⁷⁰

Cumhuriyet döneminde resmî Kur'an kursları 1925'te Diyanet İşleri Başkanlığına 10 adet Kur'an muallimi kadrosu verilmesi ve aynı yıl 9 Kur'an kursu açılması ile öğretime başlamıştır.⁷¹ Genel öğretim içerisindeki din derslerinin 1927'den itibaren başlayarak, 1939'da bütün öğretim kurumlarının programlarından çıkartılmasından sonra da din eğitiminin resmî alanda yapıldığı tek kurum Kur'an kursları olmuş ve sayıları her yıl artarak varlıklarını sürdürmüştür.⁷² 1 Ocak 2005 tarihi itibarıyla ülkemizdeki Kur'an kurslarının sayısı 4221, bu kurslarda öğrenim gören öğrenci sayısı 17891 erkek, 137394 kız olmak üzere toplam 155285'dir.⁷³

İlköğretimin zorunlu ve kesintisiz 8 yıla çıkarılmasından sonra Kur'an kursları yönetmeliğinin bazı maddelerinde değişikliklere gidilerek, Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkındaki 633 sayılı kanuna getirilen ek maddede şu hükme yer verilmiştir: “İlk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri dışında, Kur'an-ı Kerim ve meâlini öğrenmek, hafızlık yapmak ve dînî bilgiler almak isteyenlerden ilköğretimi bitirenler için Diyanet İşleri Başkanlığınca Kur'an kursları açılır. Bu kurslardaki din eğitimi ve öğretimi kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanunî temsilcilerinin talebine bağlıdır. Ayrıca ilköğretimin beşinci sınıfını bitirenler için tatillerde ve Milli Eğitim Bakanlığı'nın denetim ve gözetiminde Yaz Kur'an kursları açılır. Kur'an kurslarının

⁶⁸ Buyrukçu, “Türkiye’de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği.”, s.509.

⁶⁹ Cahit Baltacı, “Türk Eğitim Sisteminde Kur'an Kurslarının Yeri”, **Kur'an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik**, İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi-30, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000, s.16.

⁷⁰ Peker, **Din ve Ahlâk Eğitimi Psikolojik ve Metodik Esaslar**, s.94.

⁷¹ Ahmet Koç, **Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik**, Avrasya Yay., Ankara 2005, s.18.

⁷² Koç, **Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik**, s.18

⁷³ DİB, Yıllık Rapor (2005), <http://www.diyaret.gov.tr/turkish/tanitimistatistik.asp>, (erişim: 18 Nisan 2006).

açılış, eğitim-öğretim ve denetimleri ile bu kurslarda okuyan öğrencilerin barındığı yurt ve pansiyonların açılış ve çalışmalarına dair hususlar yönetmelikle düzenlenir.”⁷⁴

Bu yasaya uygun olarak; 3 Mart 2000 tarih ve 23982 sayılı resmi gazette yayımlanarak yürürlüğe giren “*Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Kursları ile Öğrenci Yurt ve Pansiyonları*” adı ile bir yönetmelik hazırlanmıştır.⁷⁵ Halen yürürlükte olan bu yönetmeliğe göre Kur’an kurslarının amaçları; nitelikleri uygun vatandaşlara, Kur’an-ı usulüne uygun olarak yüzünden okumayı ve bunu sağlayıcı bilgileri uygulamalı olarak öğretmek, ibâdetler için gerekli sûre, âyet ve duaları doğru olarak mealleri ile birlikte öğretmek, hafızlık yaptırmak, İslâm Dinînin inanç, ibâdet ve ahlâk esasları ile peygamberimizin hayatı ve örnek ahlâkı hakkında bilgiler vermektir.

Türkiye’de din eğitiminin en temel ve en yaygın alanı olan Kur’an kurslarına⁷⁶ mevzuatın yüklemiş olduğu görevler, resmî veya özel başka bir kurum veya kuruluş tarafından üstlenilmemiştir. Kur’an kurslarının gerilemesi veya kapatılması durumunda ise, bu görevlerin ortada kalacağı açıktır.⁷⁷

Kurslarda iki tür program uygulanmaktadır. Bunlardan birincisi “*Kur’an-ı Kerim’i Yüzünden Okuma Programı*”, diğeri ise “*Hafızlık Programı*” dır. Yüzünden okuma süresi normal olarak bir yıl, hafızlık süresi ise iki yıldır. Ancak bu süreler gerektiğinde birer yıl daha uzatılabilmektedir. Haftalık ders saatleri Kur’an-ı Kerim’i yüzünden okuma programı için; 18 saat Kur’anı Kerim, 1 saat İtikat, 3 saat İbâdet, 1 saat Siyer, 1 saat Ahlâk olmak üzere toplam 24 saatlik zorunlu derslerden oluşmaktadır. Hafızlık programı için ise, 20 saat Kur’an-ı Kerim, birer saat İbâdet, İtikat, Siyer ve Ahlâk olmak üzere toplam 24 saattir.⁷⁸ Kur’an kurslarının

⁷⁴ Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine dair 22.07.1999 Tarih ve 4415 Sayılı Kanun (Ek Madde: 3).

⁷⁵ Ramazan Buyrukçu, *Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma*, Fakülte Kitabevi, Isparta 2001, s.50.

⁷⁶ S, Hayri Bolay ve Mümtazer Türköne, *Din Eğitim Raporu*, TDV Yay, Ankara 1995, s.123.

⁷⁷ Ayşe Sucu, “Kur’an Kurslarında Din Eğitim ve Öğretimi” *Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı* (İzmir 4 – 6 Aralık 1998 Sempozyumu), Türk Yurdu Yay., Ankara 1999, s. 437.

⁷⁸ DİB, Yıllık Rapor (2005), <http://www.diyanet.gov.tr/turkish/tanitimistatistik.asp>, (erişim: 18 Nisan 2006).

sonunda yapılan sınavda başarılı olan öğrencilere devam ettikleri programlara bağlı olarak “Kur’an Kursu Bitirme Belgesi” veya “Hafızlık Belgesi” verilir.

Adı “Diyanet İşleri Başkanlığı Kur’an Eğitim Merkezleri” olarak değiştirilmesi teklif edilen Kur’an kursları,⁷⁹ Cumhuriyetin kurulduğu yıllardan itibaren Diyanet İşleri Başkanlığına bağlı olarak faaliyet göstermişlerdir. Diyanet İşleri Başkanlığı kursların yönetim, öğretim ve denetimi noktasında Milli Eğitim Bakanlığı ile işbirliği içerisinde.⁸⁰

Türk toplumunda Kur’an öğretimi geleneksel olarak büyük önem atfedilen bir eğitimidir.⁸¹ Ülkemizde ilköğretim ve liselerde din eğitimi yapılıyor olmasına rağmen, vatandaşlar çocuklarının dinin kaynağı olan Kur’an-ı Kerimi de okumasını istemektedir. Bu nedenle Kur’an kursları, işlevleri itibarıyla devletin denetim ve gözetimi altında daha verimli hâle getirilebilecek birer imkân olarak görülmüş ve görülmektedir.

D. KİTLE İLETİŞİM ARAÇLARI

İçinde yaşadığımız bilgi ve iletişim çağına damgasını vuran ve dünyanın evrensel bir köy haline dönüşmesine büyük katkıda bulunan “kitle iletişim araçları” kavramıyla⁸² televizyon, radyo, video, sinema, basın-yayın gibi⁸³ iletişim araçları kastedilmektedir.

İletişim ağının genişliği nedeniyle son yıllarda iyice yaygınlaşarak, işlerimizi masa başında halletmeye yarayan internet ise, artık bu grubun en vazgeçilmez üyesi olmuştur.

⁷⁹ Baltacı, “Türk Eğitim Sisteminde Kur’an Kurslarının Yeri” s.18; Şükrü Öztürk, “Kur’an Kurslarının Eğitim ve Kültür Hayatımıza Katkıları”, *Kur’an Kurslarında Eğitim-Öğretim ve Verimlilik*, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000. s.178.

⁸⁰ Ayhan, *Türkiye’de Din Eğitimi*, s.484.

⁸¹ Bolay ve Türköne, *Din Eğitimi Raporu*, s.123.

⁸² Halit Güler, *Çağdaş Dünyada Yeni Düzen Arayışları ve İslâm*, TDV. Yay., Ankara 1999, s.99.

⁸³ Vahdettin Akgün, *Sosyolojik Açıdan Din Eğitiminin Önemi*, Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Sos. Bil. Enst., İstanbul 1990, s.118.

Uzaya yerleştirilen uydular ile dünyanın daha da k        , milletlerin hayatında vazgeçilmez yeri olan kültürleri tehdit eder duruma gelindiği görülmektedir.⁸⁴

Dinî iletişim, Türkiye'nin Nisan 1993'te internete katılımıyla sınırsız kitlelere ulaşma imk n  bulmuştur. İnternet aracılığı ile dinler hakkında bilgi edinme, Kur'an-ı Kerim'in tefsirini okuma, adak kurban satın alma, fitre ve zek t verme, namaz vakitlerini öğrenme, kutsal mek nları ziyaret, dinî kitap ve CD'ler satın alma, e-posta yoluyla dinî duygu paylaşımı, dinî konulardaki sorulara cevap arama gibi hizmetler sunulmaktadır.⁸⁵

İletişim araçlarının en yaygını olarak bilinen televizyon, TRT kurumu ile 1963'te yayına başlayarak 1975 yılından itibaren günümüze kadar kültür ve ahlâk içeren dinî programlara yer vermiştir.⁸⁶ TRT'de dinî yayınlar, haftalık programlar, kandiller, iftar programları, sahur programları ve bayramlarla beraber yıllık 184 saattir.⁸⁷ TRT'nin yanı sıra yayın yapan özel televizyon kanallarından bazıları dinî içerikli çizgi film, dizi film, sinema ve bilgilendirici programlara ağırlıklı yer verirken, bazı kanallar sadece kandil, bayram ve ramazan ayında özel programlar yapmaktadır.

Radyoculukta ise, ülkemiz 1927'de belli başlı ülkeler arasında radyo yayınlarına başlamış olmasına rağmen, özel radyolar a ılincaya kadar dinî yayın konusunda en geri kalan, en az yayın yapan, anayasa ve kanunlar ilgili hizmet görevi verdiği halde en çekingen ülke olmuştur.⁸⁸

Günümüz radyoculu unda TRT'nin dinî yayın saati, haftalık programları, kandiller, iftar programları, sahur programları ve bayramlarla beraber yıllık 146 saat 50 dakikadır.⁸⁹ 1990'lı yıllarda yayıncılıkta devlet tekelinin kaldırılması ile açılan özel radyolar arasında sadece dinî ve kültürel ağırlıklı programlar yapan radyolar da mevcuttur.

⁸⁴ Akgün, **Sosyolojik Açıdan Din Eğitiminin  nemi** , s.118.

⁸⁵ Recep Vardi, **İletişim Araçları ve Dinî Hayat**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, M. . Sos. Bil. Enst., İstanbul 2003, s.102.

⁸⁶ Güler, ** a daş Dünyada Yeni Düzen Arayışları ve İslâm** , s.160.

⁸⁷ Vardi, **İletişim Araçları ve Dinî Hayat**, s.91.

⁸⁸ Akgün, **Sosyolojik Açıdan Din Eğitiminin  nemi** , s.119.

⁸⁹ Vardi, **İletişim Araçları ve Dinî Hayat**, s.89.

Sinema da kurulduğu günden beri yapıtlarının içinde dinî materyalleri kullanmakla birlikte, tamamen dinî içeriğe sahip filmlere de imza atmıştır. Özellikle son yıllarda çizgi filmlerin, tarihî olayları ve dinî kişilikleri örnek alacak şekilde sunulması, çocuklarda dinî duyguların oluşmasına büyük katkı sağlamıştır,⁹⁰ denebilir.

Bilgi çağını yaşadığımız ve bilgi toplumu olma arayışları içerisinde olduğumuz bir dönemde, kitle iletişim araçlarının eğitimde yeni yeni kullanılmakla birlikte insan duygu, düşünce ve davranışları üzerinde büyük ölçüde etkileyici ve yönlendirici⁹¹ bir rol oynadığı herkesçe bilinen bir gerçektir.

Geniş halk kitlelerine ulaşabilen özel veya resmî, görüntülü ve basılı yayın yapan kurumların huzurlu bir Türkiye için millî ve manevî değerleri tanıtıcı, millî birlik ve beraberliği güçlendirici yayınlar yapması gerekmektedir.

E. TARİKAT VE CEMAATLER

İslâm inanç, kültür ve medeniyetinin ortaya çıkardığı eğitim kurumlarından biri de tasavvuf ve tarikatlerdir. Hicri II. asırdan itibaren müstakil bir dinî-fikrî kurum olarak kendini gösteren tasavvuf hareketi, zamanla kurumsallaşarak tarikatleri doğurmuş ve bu tarikatler tekke ve türbelerde kendilerine has anlayışıyla insanları eğitmeye devam etmişlerdir.⁹²

Cumhuriyet dönemine gelince, türbe ve tekkelerin kapatılması ile birlikte tarikatler faaliyetlerini illegal olarak sürdürmüşlerdir. Tevhidi Tedrisat kanunu sonrası kanuna rağmen din öğretiminin genel eğitimden uzaklaştırılması tarikatlerin tutunmasına ve yayılmasına imkân hazırlamıştır.⁹³ İşte bu dönemde Osmanlı döneminin yüzlerce yıllık gelenek üzerinde yükselen yerleşik kurumlarından ve kapatılan tarikatlerden farklı bir yaklaşımla yeni oluşumlar ortaya çıkmıştır. Bu yeni oluşumların bugünkü ifadesiyle cemaatlerin, en önemli özelliği, geleneksel yöntem ve yaklaşımlardan farklı olarak bilimsel gelişmenin etkisindeki yaklaşım-

⁹⁰ Vardi, **İletişim Araçları ve Dinî Hayat**, s.92.

⁹¹ Buyrukçu, "Türkiye'de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği", s.510.

⁹² Osman Türer, "Bir Eğitim Müessesesi Olarak Tasavvuf", **İslâm'da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu**, İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi-18, İlmi Neşriyat, Şanlıurfa 1994, s.288.

⁹³ Buyrukçu, "Türkiye'de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği", s.513.

ları benimsemeleri olmuştur.⁹⁴ Ülkemizde dinî cemaatlerin bugünkü görünümü ile modernist bir anlayış ve yaşayış şekli sergilemekte oldukları düşünülebilir.

Tarîkat ve cemaatlerin en önemli işlevlerinin, insanların gönlünü terbiye ve tezkiyeye tabi tutmak, iç dünyasındaki hastalıkları tedavi etmek, yani insanın ruhen eğitilmesi olduğu fikri kabul görmüştür.⁹⁵ Materyalist değerlerin insanlar arası değerleri mekanikleştirdiği çağımızda insan için dinî yönelişler, tatminsizlikten, huzursuzluktan bir kaçış bir kurtuluş kapısı olarak görünmektedir.⁹⁶ Bu kurtuluş kapısını fırsat görüp istismar odağı haline getirmek isteyenler de olmuştur. Taraf-ı, aykırı ve asliyetine uygun olmayan bilgilerle donanarak halkın dinî duygularını kullanmak isteyen sözde tarîkatler de oluşturulmuştur. Bunların âkibeti ise zaman içinde rengini belli ederek silinmek olmuştur.

Said Nursî (1876–1960) öncülüğünde ortaya çıkan ve sonraki yıllarda kit-
lelere mal olan Nurculuk hareketi, halkın günlük hayatında önemli bir yer tutan
kültürel kaynaklara sahip çıkarak, bunları modern bir topluma uyum sağlayacak
şekilde yeniden yorumlama yoluna gitmiştir.⁹⁷

Din eğitiminde yaşanan boşluk yıllarının etkilerine karşı direnmeye çalışan oluşumlardan biri de “Süleymancılar” adıyla bilinen Süleyman Hilmi Tunahan (1888-1959) öncülüğündeki oluşumdur. Said Nursî'nin din ile bilimi bütünleştiren yaklaşımından farklı olarak Süleymancılar, geleneksel İslâm anlayışını ve ona ait birikimi koruyup gelecek nesillere aktarmayı amaçlamışlardır.⁹⁸

Sünnî İslâm inancının dışında herhangi bir öğretiyi içinde barındırmayan Nakşi ekolünün Türkiye’de kök salmasına önemli katkılar sağlayan⁹⁹ Mehmet Zahit Koktu (1897-1980)¹⁰⁰ öncülüğündeki Hak-Yol cemaati, daha sade bir üslup içinde dinî eğitiminin yürütülmesi için çalışmışlardır.

⁹⁴ Gökaçtı, *Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler*, s.153.

⁹⁵ Gülşen Karataş, *Tarîkatlara Yönelmenin Sosyo-kültürel ve Psikolojik Nedenleri*, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü., Basılmamış Doktora Tezi, İstanbul 2004, s.28.

⁹⁶ Bülent Şenay, *Dinî Cemaatler Sosyolojisi ve Hristiyan Cemaatleri*, Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sos. Bil. Enst., Bursa 1991, s.3.

⁹⁷ Gökaçtı, *Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler*, s.153.

⁹⁸ Gökaçtı, *Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler*, s.161.

⁹⁹ Gökaçtı, *Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler*, s.161.

¹⁰⁰ <http://www.iskenderpasa.com/MZK/hayati.asp> (erişim: 18 Nisan 2006)

Vatandaşların dinî oluşumlara yönelmesinin din eğitiminin yeterli ve doğru bir şekilde talebi karşılayamamasından kaynaklandığı şeklinde görüşler mevcuttur.¹⁰¹ Bolay ve Türköne, Din Eğitimi Raporunda herhangi bir istatistikî bilgi bulunmamakla birlikte tarîkat eğitiminin Türkiye'deki din eğitim kanallarının en önemlilerinden biri olduğunu belirtmişlerdir.¹⁰²

¹⁰¹ Bolay ve Türköne, **Din Eğitimi Raporu**, s.119, Karataş, **Tarîkatlara Yönelmenin Sosyo-Kültürel ve Psikolojik Nedenleri**, s.28.

¹⁰² Bolay ve Türköne, **Din Eğitimi Raporu**, s.119.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR VE YORUMLAR

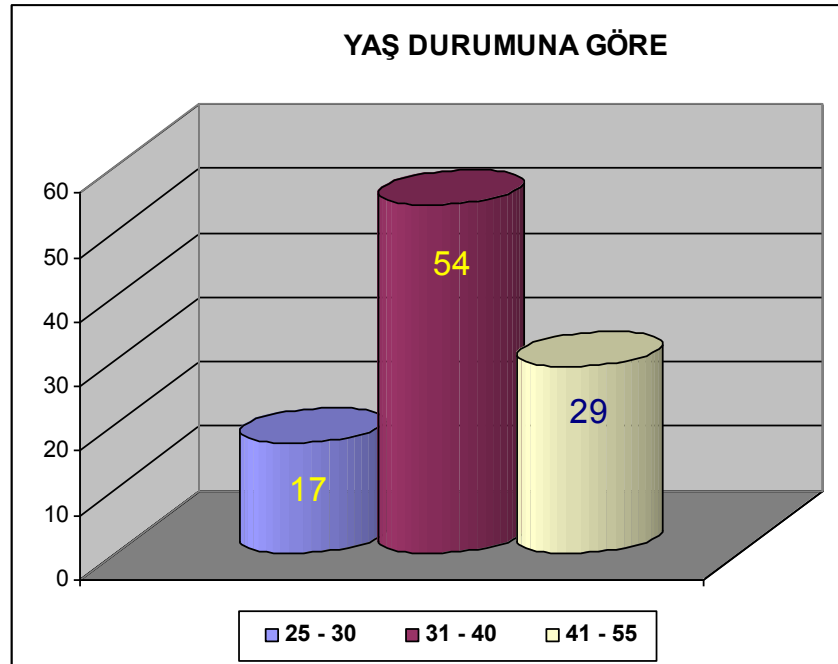
I. KATILIMCILARLA İLGİLİ BİLGİLER

Bu bölüm, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların yaş, medeni durum, öğrenim durumu, meslek durumu, gelir durumu ve doğum yeri gibi bir takım sosyal değişkenlere göre farklılıklarını ortaya koyan mülakat sonuçları ve bu sonuçlar üzerindeki değerlendirmelerden oluşmuştur.

A. Yaş Durumu

Yaş durumu, insanların yaşları ilerledikçe sahip oldukları tutum ve davranışlarının değişmesi bakımından önem arz etmektedir.

Bu çalışmada mülakata katılan kadınların yaş durumları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

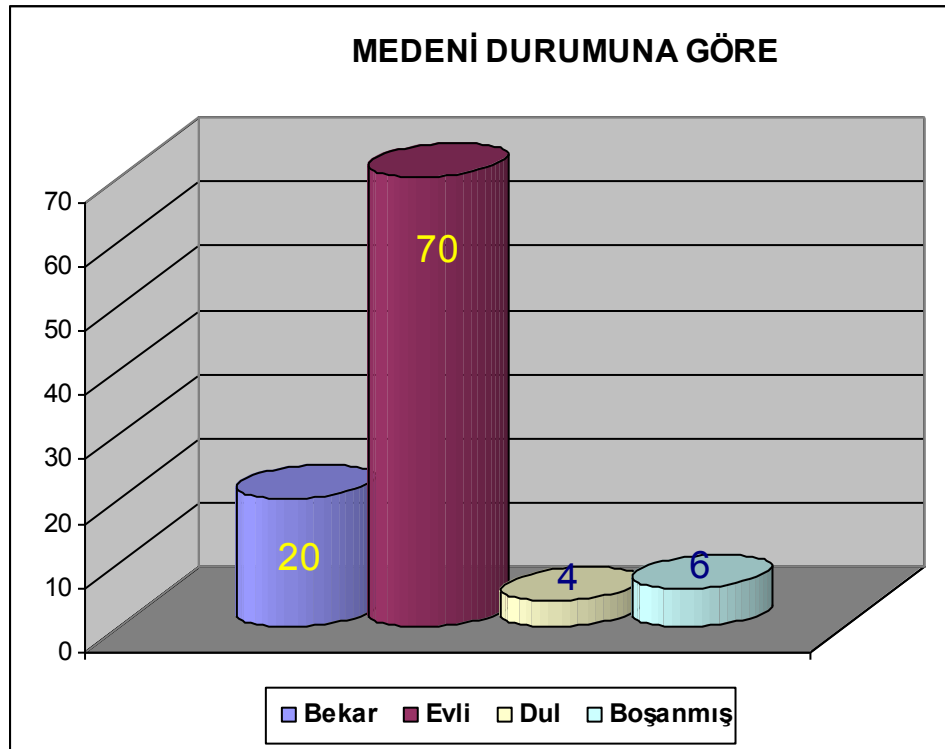
GRAFİK 1 - Yaş Durumu

Grafik 1’de görüldüğü üzere mülâkat yapılan kadınların %54’ü 31–40, %29’u 41–45, %17’si 25–30 yaş grubunu oluşturmaktadır.

Araştırmada 25 yaşın alt sınırı olarak seçilmesi, öğrenim, iş bulma gibi aşamaları geçen kadınların sosyo-ekonomik düzeyinin artık belirlenmiş olması gerektiği varsayımından hareketle düşünülmüştür.

B. Medenî Durumu

Bu çalışmada medenî durum ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

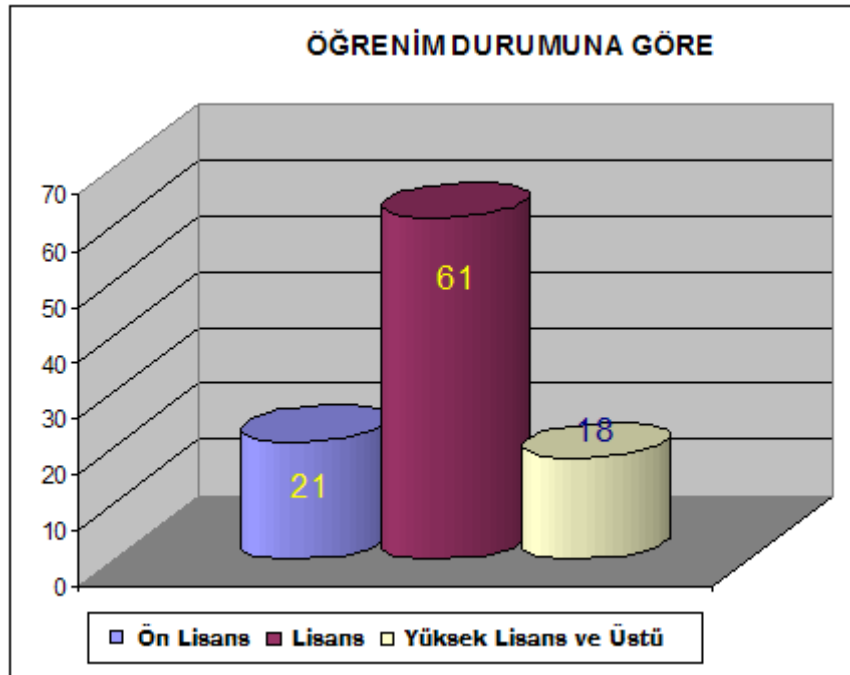
GRAFİK 2 - Medeni Durumu

Medeni durumu Grafik 2’den incelediğimizde kadınların %70’i evli, %20’si bekârdır. Boşanmış olanların oranı %6 iken, dul olanların oranı %4’tür.

C. Öğrenim Durumu

Öğrenim durumu, ferdin hayatına kazandırdığı geniş bir bakış açısı yanında, şartlara göre tercih yapma kabiliyetini kazandırması bakımından da önemlidir.

Bu çalışmada kadınların öğrenim durumları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

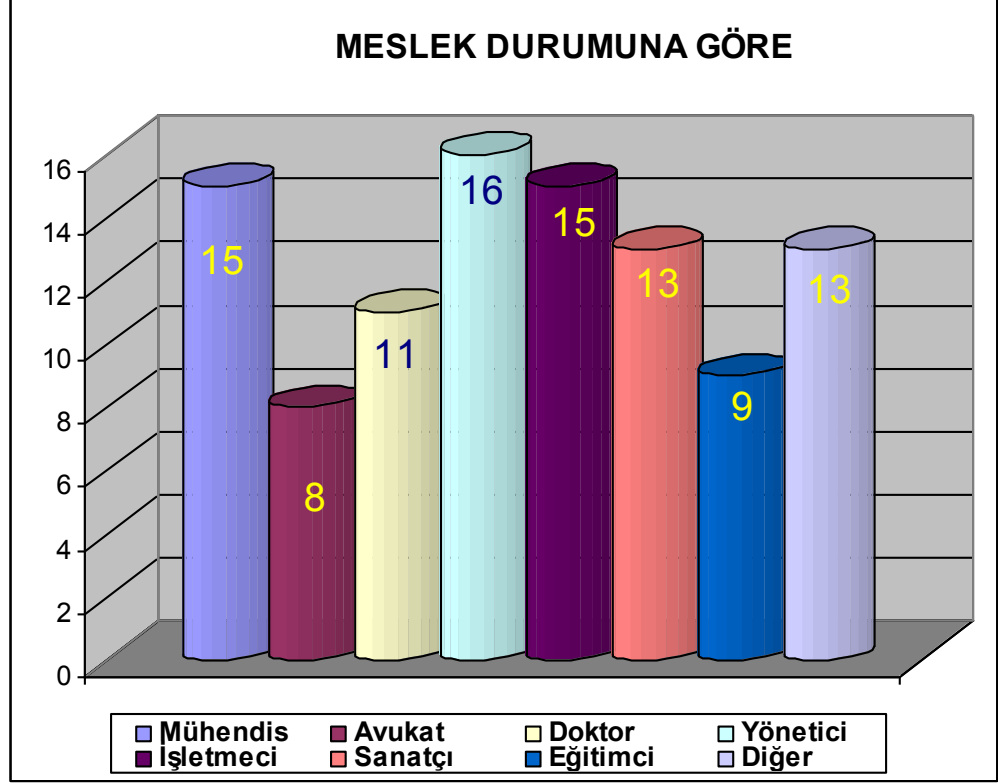
GRAFİK 3 - Öğrenim Durumu

Öğrenim durumuna baktığımız zaman kadınların %61'i lisans mezunudur. Bu sırayı %21 ile ön lisans , %18 ile yüksek lisans ve üstü takip etmektedir.

D. Meslek Durumu

İstanbul gerek üniversite sayısı, gerek öğretim hizmetleri ve öğrencilere tanınan imkânlar bakımından diğer illere göre çok daha avantajlı durumdadır. Kadınların yüksek öğrenime dayalı olarak hemen her alanda çalışıyor olmaları bu gerçeğin bir göstergesidir.

Bu çalışmada kadınların meslek dağılımı ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

GRAFİK 4 - Meslek Durumu

Mülâkat yapılan kadınların %16'sı yönetici, %15'i işletmeci, yine %15'i mühendis, %13'ü ise sanatçıdır. Doktorların oranı %14, eğitimcilerin oranı %9, avukatların oranı ise %8'dir. Meslek grubu içinde eğitimci olan kadınlar, özel ders veren eğitimciler arasından seçilmiştir.

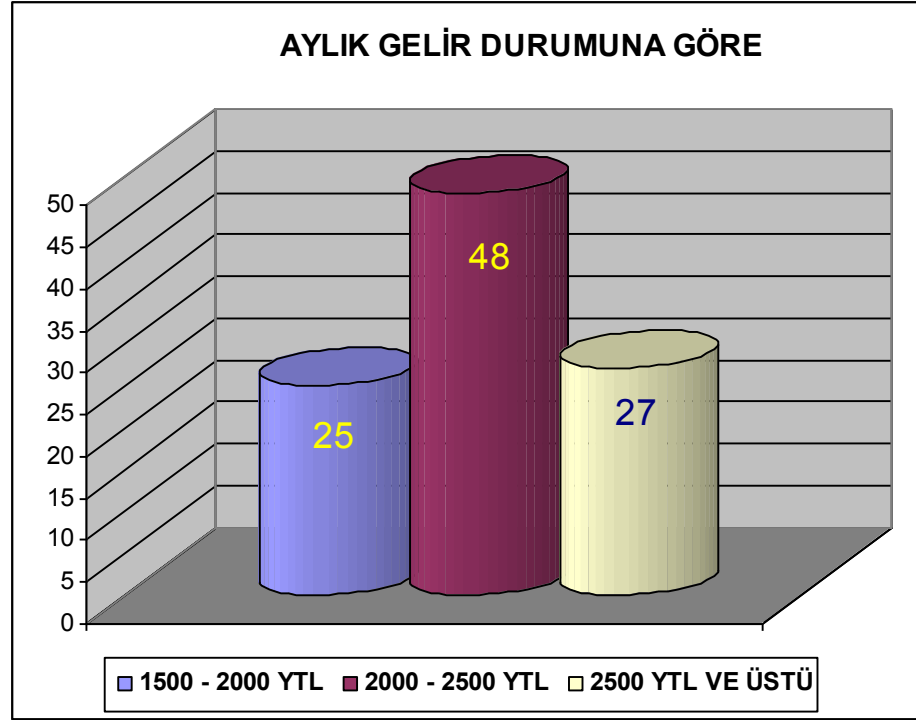
Diğer seçeneği içerisinde %13'lük bir oranı oluşturan meslek grupları ise şöyledir: %4 oranında psikolog, %3 oranında modelist, %2 oranında dekoratör, %2 oranında Logo yazılım uzmanı, %1 oranında biyolog ve sistem analistidir.

E. Aylık Gelir Durumu

Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek çalışan kadınların dinî bilgilerinin ölçüldüğü bu araştırmada zenginlik alt sınırı aylık 1500 YTL olarak belirlenmiştir. Söz

konusu alt sınır belirlenirken Türk-İş Araştırma Merkezi'nin 4 kişilik bir aile için belirlemiş olduğu tutar göz önünde tutulmuştur.¹⁰³

Bu çalışmada kadınların aylık gelir durumu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

GRAFİK 5 - Aylık Gelir Durumu

Aylık gelir durumunun gösterildiği grafikte, kadınların %48'i 2000–2500 YTL, %27'si 2500 YTL ve üstü gelire sahip olduklarını söylemişlerdir. 1500–2000 YTL gelire sahip olanların oranı %25'tir.

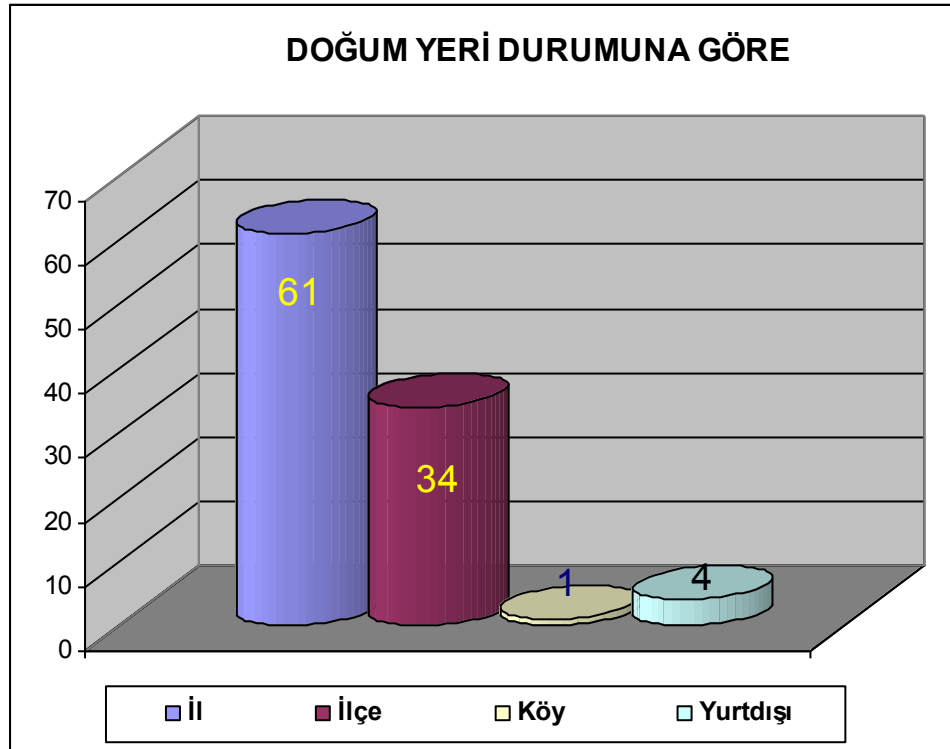
2000–2500 YTL gelire sahip olan kadınların oranı diğerlerine göre daha yüksektir. 2000 YTL ve üstü gelire sahip olanların kümülatif değeri %75'tir. Mü-lâkat yapılan kadınların çoğunun Türkiye ortalamasının üstünde sayılabilecek bir gelire sahip olmalarında; kadınların icra ettikleri işlerinin yüksek gelir getirmesi, İstanbul'un gelir düzeyinin yüksek olması, eş ve aile imkânlarının kadınların gelirlerine büyük katkı sağlaması gibi nedenler etkili olmuştur.

¹⁰³ TÜRK-İŞ, <http://www.turkis.org.tr/icerik> (erişim: 18 Nisan 2006)

F. Doğum Yeri

Araştırmaya katılan kadınlar şu anda Üsküdar'da oturuyor olmasına rağmen, kadınların doğum yerinin, dünya görüşlerine, hayat tarzlarına, ekonomik durumlarına etki edebilecek etkenlerden olduğu ifade edilebilir.

Bu çalışmada kadınların doğum yerleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

GRAFİK 6 - Doğum Yeri Durumu

Kadınların doğum yerlerini Grafik 6'dan incelediğimizde il doğumlu olanların oranı %61 iken, ilçe doğumlu olanların oranı %34'tür. Kadınların %4'ü yurtdışı doğumlu olup, sadece %1'i köyde doğmuştur.

Mülâkat yapılan kadınlardan il doğumlu olanların oranı daha yüksektir. Ancak özellikle büyükşehirdeki ilçelerin il düzeyinde gelişmiş olduğu düşünülürse, yurtdışında doğanlarla beraber kadınların %99'unun çocukluktan itibaren sosyal, kültürel ve teknik anlamda il imkânlarından faydalandıkları söylenebilir.

II. DİNÎ BİLGİ VE BİLGİ KAYNAKLARI İLE İLGİLİ BİLGİLER

Araştırmanın bu kısmında kadınların dinî bilgileri ve bilgi kaynakları ile ilgili elde edilen bulgular ve değerlendirmeler yer almaktadır. Dinî bilgi alanının çok geniş olması nedeniyle, mülâkat soruları, dinin itikât (inanç) alanıyla ilgili konulardan seçilmiştir. Bunun dışında kadınların ibadetlerine ve dinî bakış açılarına, tutum ve uygulamalarına yönelik bulgular da araştırmanın bu kısmında yer almaktadır.

A. KADINLARIN İNANÇ ESASLARI İLE İLGİLİ BİLGİLERİ

1. Kelime-i Şehadet ve Anlamı

İslâm'ın inanç temelini teşkil eden kelime-i şehadet; “Eşhedü enlâ ilâhe illallah ve eşhedü enne Muhammeden abdühû ve resûluhü” şeklindedir. Anlamı, “Allah’tan başka ilah olmadığına ve Hz. Muhammed’in (S.A.V.) Allah’ın kulu ve Resulü olduğuna şehadet ederim”, demektir. İslâm inancına göre her Müslümanın kelime-i şehadetin anlamına gönülden inanması ve dili ile de bunu söylemesi gerekmektedir.

Bu çalışmada kadınların Kelime-i şehâdet ve anlamını bilmeleriyle ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 1 - Kelime-i Şehâdet ve Anlamı

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Bilmiyor	2	2,0	2,0
Biliyor	82	82,0	84,0
Söylüyor, Anlamını Bilmiyor	16	16,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Tablo 1 incelendiğinde kadınların %82’si Kelime-i şehâdet ve anlamını bilirken, %16’sı kelime-i şehadeti söyleyip, anlamını bilmemektedir. Kelime-i şehâdeti hiç bilmeyenlerin oranı %2’dir.

Elde edilen veriler ışığında %98’le kelime-i şehâdeti bilme oranı sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınlar arasında yüksektir, denilebilir. Halkın çoğunluğunda olduğu gibi, gelir düzeyi yüksek kadınlarda da Müslüman olmanın ilk şartı

nın kelime-i şehâdet getirmek olduğu bilgi ve bilinci önemli ölçüde gelişmiş durumdadır. Ancak kelime-i şehâdetin anlamının %16'lık bir oranla öğrenim durumu yüksek kadınlar tarafından bilinmemesi düşündürücüdür. Buradan hareketle, kadınların bazılarında çocuklukta öğrendikleri bilgilerinin hatırlandığı kadarıyla kaldığı, ayrıntıların ilerleyen yaşa ve kültüre rağmen araştırılmadığı anlaşılmaktadır.

2. Kelime-i Şehâdet ve Anlamı ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Din eğitimi verilen örgün ve yaygın din eğitimi kurumlarından acaba hangisi, hangi konularda etkili olabilmektedir? Bu durum ferdi ailesine, çevresine, ilgisine ve hayat standartlarına göre farklılık arz etmektedir.

Bu çalışmada kadınların kelime-i şehâdet ve anlamını nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 2 – Kelime-i Şehâdet ve Anlamı ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	55	55,0	56,1	56,1
Okul	21	21,0	21,4	77,6
Kuran kursu	4	4,0	4,1	81,6
Cemaat	2	2,0	2,0	83,7
Cami	4	4,0	4,1	87,8
Diğer	12	12,0	12,2	100,0
Cevapsız	2	2,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

“Kelime-i şehâdet ve anlamını nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %55'i aile, %21'i okul, %4'ü Kur'an kursu cevabını vermiştir. Camiden öğrenenlerin oranı da %4 olup, cemaatten öğrenenlerin oranı %2'dir. Diğer seçeneğini oluşturan %12'lik oran içerisinde %4 anneanne, %4 özel ders, %2 babaanne cevabı verilmiştir. Ayrıca kadınlardan %1'i dedesinden öğrendiğini söylerken, %1'i bilgi kaynağını hatırlayamamıştır. Bilgi kaynakları farklılık arz etse de kelime-i şehadet ve anlamı önemi itibarıyla bir şekilde öğrenilmekte ve öğretilmektedir.

Kelime-i şehadet ve anlamını aileden öğrenenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Burada ilk dinî bilgileri ailede öğrenmenin önemi kendini hissettirmektedir. Çünkü aile “çocuğun gelişim özelliklerini en iyi bilen kurum olarak sevgiye dayalı bir eğitim vermektedir. Bu nedenle ailede öğrenilen bilgilerin son-

raki yıllarda değişmesi imkansız olmamakla birlikte zordur.”¹⁰⁴ Kelime-i şehâdetin İslâm dininin temelini teşkil etmesi bu bilginin çoğunlukla çocuk yaşlarda aileler tarafından verilmesini sağlamıştır. Kelime-i şehadet ve anlamı ile ilgili bilgilerin kaynağı arasında kitap ve dergi ve kitle iletişim araçlarının olmayışı da bu düşünceyi doğrulamaktadır.

3. İslâm İnancına Göre İmanın Şartları

İman, Allah’tan başka ilah olmadığına, Hz. Muhammed’in (S.A.V.) Allah’ın kulu ve elçisi olduğuna, Allah’ın meleklerine, Allah’ın kitaplarına, Allah’ın bütün peygamberlerine, âhiret gününe, kaza ve kadere inanmaktır. Bu altı şart imanın şartları olarak Hz. Peygamber tarafından¹⁰⁵ bildirilmiştir.

Bu çalışmada kadınların imanın şartlarını bilmeleriyle ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 3 - İslâm İnancına Göre İmanın Şartları

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Biliyor	65	65,0	65,0
Tam Bilmiyor	13	13,0	78,0
Yanlış Biliyor	5	5,0	83,0
Sayısını Biliyor Ama Sayamıyor	17	17,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Kadınların %65’i imanın şartlarını bilirken, %17’si sayısını bilmesine rağmen neler olduğunu sayamamaktadır. İmanın şartlarını tam bilmeyenlerin oranı %13 iken, yanlış bilenlerin oranı %5’tir.

İmanın şartlarını tam bilen kadınların oranı yüksektir. Müslüman kadınlar arasında yapılan bu araştırmada, imanın şartlarının İslâm dininin temelini teşkil ettiği düşünülürse tam bilenlerin oranı yeterli değildir. İmanın şartlarını tam bilmeyen kadınlar daha çok “Âhiret Gününe iman, Kaza ve Kadere iman” şartlarını hatırlayamamışlardır. Yanlış bilen kadınlar ise, İslâm’ın şartlarını imanın şartları arasında sıralamışlardır.

¹⁰⁴ Yılmaz, “Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış”, s. 335-336.

¹⁰⁵ Müslim, İman 1.

4. “İslâm İncasına Göre İmanın Şartı Kaçtır?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların öğrenim durumuna göre imanin şartlarını bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 4 “İslâm İncasına Göre İmanın Şartı Kaçtır?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

ÖĞRENİM DURUMU		İmanın Şartları				Toplam
		Biliyor	Tam Bilmiyor	Yanlış Biliyor	Sayısını Biliyor ama sayamıyor	
Ön Lisans	Sayı	13	3	4	1	21
	Öğrenim (%)	61,9%	14,3%	19,0%	4,8%	100,0%
	İmanın Şartları (%)	20,0%	23,1%	80,0%	5,9%	21,0%
Lisans	Sayı	40	8	1	12	61
	Öğrenim (%)	65,6%	13,1%	1,6%	19,7%	100,0%
	İmanın Şartları (%)	61,5%	61,5%	20,0%	70,6%	61,0%
Yüksek Lisans Ve Üstü	Sayı	12	2		4	18
	Öğrenim (%)	66,7%	11,1%		22,2%	100,0%
	İmanın Şartları (%)	18,5%	15,4%		23,5%	18,0%
Toplam	Sayı	65	13	5	17	100
	Öğrenim (%)	65,0%	13,0%	5,0%	17,0%	100,0%
	İmanın Şartları (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	13,080 ^a	6	,042

Öğrenim durumu ile imanin şartlarını bilme durumunun karşılaştırıldığı Tablo 4 incelendiğinde öğrenim kademelerinin yükselmesiyle imanin şartlarını bilme arasında doğrusal bir orantı olduğu görülecektir. İmanın şartlarını yüksek lisans ve doktora yapanlar arasında bilenlerin oranı (%66,7) diğerlerine kıyasla daha yüksektir.

Genel tablo içerisinde imanin şartlarını hiç bilmeyen yoktur. Buna karşılık eksik veya yanlış bilenlerin olduğu görülmektedir. Demek ki kadınlar İslâm’ın temelini oluşturan imanin şartlarını mutlaka öğrenmişler, ancak zaman içerisinde unutmuşlardır.

5- İmanın Şartları ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu çalışmada kadınların imanın şartlarını nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 5 – İmanın Şartı ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	41	41,0	41,0
Okul	30	30,0	71,0
Kuran kursu	8	8,0	79,0
Kitap-Dergi	2	2,0	81,0
Cemaat	2	2,0	83,0
Cami	1	1,0	84,0
Diğer	16	16,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“İmanın şartları ile ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?” sorusuna karşılık kadınların %41’i ailesinden öğrendiğini, %30’u okuldan öğrendiğini söylemiştir. %8 oranında Kur’an kursu, %2 oranında kitap ve dergi, %2 oranında cemaat ve sadece %1 oranında cami cevabı verilmiştir. Diğer seçeneğini oluşturan %16’lık oran içerisinde, %4 oranında özel ders, %4 oranında anneanne, %2 oranında babaanne ve %2 oranında arkadaş vardır. İmanın şartlarını nereden öğrendiğini hatırlayamayanların oranı %2 iken, imanın şartlarını eşinden ve dedesinden öğrendiğini söyleyenlerin ortak oranı %1 ‘dir. Bilgi kaynakları arasında radyo-TV gösterilmemiştir. Bundan da anlaşılmaktadır ki, imanın şartları gibi klasik temel dinî bilgiler radyo-TV gibi kitle iletişim araçlarında yeterince işlenmemektedir.

İmanın şartlarını aileden öğrenenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Aileden sonra ona yakın bir oranla okul gelmektedir. Demek ki, imanın şartları ile ilgili bilgilerin öğretilmesinde aile ve okul daha etkilidir. Çünkü toplumumuzda bu tür temel dinî bilgiler daha ziyade ailede verilmektedir. Ailede öğrenilen bilgilerin kolay kolay unutulmadığı bir gerçektir. Dolayısıyla aile ve okul dışındaki kurumların oranının düşük çıkması, bu tür bilgilerin o kurumlarda işlenmediği anlamında değildir.

6. İslâm'ın Tevhid İnancı

Tevhid, birlemek, bir şeyin bir ve tek olduğunu kabul etmek demektir. İslâm dinine “tevhid dinî” de denilmektedir. İslâm'ın tevhid dinî olması, Allah'ın zâtında, sıfatlarında ve fiillerinde “bir” olduğunun İslâm dinince açıklanması demektir. İslâm'ın tevhid anlayışını en güzel Kur'an-ı Kerim'deki 112. sûre yani İhlâs Sûresi açıklamaktadır.

Bu çalışmada kadınların İslâm'ın tevhid inancını bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 6 - İslâm'ın Tevhid İnancı

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Bilmiyor	18	18,0	18,0
Biliyor	58	58,0	76,0
Tam Bilmiyor	15	15,0	91,0
Yanlış Biliyor	9	9,0	100,0
Toplam	100	100,0	

İslâm'ın tevhid inancının ne olduğunu kadınların %58'i bilirken, %18'i bilememiştir. Tam bilmeyenlerin oranı %15 olup tevhid inancını sadece Allah'a inanmak olarak açıklamışlardır. %9 oranıyla yanlış bilenler ise tevhid inancının, İslâmın inanç konuları, İslâm'ın bütünlüğü veya âhiret inancı olduğunu söylemişlerdir.

İslâm'ın tevhid inancının ne olduğunu bilenlerin oranı, diğerlerine göre daha yüksektir. Ancak İslâm'ın tevhid inancını bilenlerin bir kısmı, kendilerine Hristiyanlıktaki teslis inancı hatırlatıldığında daha kolay cevap vermişlerdir. Teslis inancının ne olduğunun yaygın olarak bilinmesine karşılık tevhid inancının ne olduğunun yaygın olarak bilinmediği görülmüştür. Bu durumun kitle iletişim araçlarının toplum üzerindeki etkisinden kaynaklandığı söylenebilir. Çünkü Hristiyanlıkla ilgili bilgiler daha ziyade radyo-TV program ve filmlerinde işlenmektedir.

7. İslâm'ın Tevhid İnancı ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu çalışmada kadınların İslâm'da tevhid inancı hakkındaki bilgilerini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 7 – İslâm'ın Tevhid İnancı ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	14	14,0	17,1	17,1
Okul	20	20,0	24,4	41,5
Kuran kursu	7	7,0	8,5	50,0
Kitap-Dergi	12	12,0	14,6	64,6
Cemaat	6	6,0	7,3	72,0
Cami	1	1,0	1,2	73,2
Diğer	22	22,0	26,8	100,0
Cevapsız	18	18,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

“İslâm'ın tevhid inancıyla ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %20'si okuldan, %14'ü aileden, %12'si kitap ve dergiden öğrendiğini söylemiştir. Bu sıralamayı %7 oranı ile Kur'an kursu, %6 oranı ile cemaat, %1 oranı ile cami takip etmektedir. Diğer seçeneği içerisinde kadınların %7'si bilgi kaynaklarını hatırlayamazken, %4'ü özel dersten, %2'si dernekten, %2'si arkadaşlarından, %2'si anneannesinden öğrendiğini söylemiştir. Eşinden öğrenenlerin oranı da %2 olup, %1 ortak oranıyla dedesinden, konferans vesilesiyle ve gözlem yaparak şeklinde cevaplar da verilmiştir.

8. Allah'ın Sıfatları

Bütün âlemlerin, varlıkların sahibi, yaratıcısı ve hâkimi olan Allah'ı tanımak, O'nun sıfatlarını bilmekle olur. Bu sıfatlar sadece Allah'a ait olup, zâtî ve subûî olmak üzere ikiye ayrılır. Zâtî sıfatlar altı tanedir: Vücut (Allah'ın var olması), Kıdem (Allah'ın varlığının başlangıcı olmaması), Bekâ (Allah'ın varlığının sonu olmaması), Muhalafetün li'l-havâdis (Allah'ın kendi dışında hiçbir şeye benze-memesi), Kıyam bi nefsihi (Allah'ın varlığının kendinden olması), Vahdaniyet (Allah'ın her şeyi ile tek olması). Subûî sıfatlar da sekiz tane olup; Hayat (Allah'ın ebedî bir hayatla diri olması), İlim (Allah'ın olmuş - olacak her şeyi bilmesi), İrade (Allah'ın istediğini sadece dilemesi), Kudret (Allah'ın her şeyi yapmaya gücünün mutlak yetiyor olması), Semî (Allah'ın her şeyi işitmesi), Basar (Allah'ın her şeyi

görmesi), Kelam (Allah'ın yön, ses, âlet ve zaman olmaksızın konuşması), Tekvin (Allah'ın dilediğini dilediği şekilde yaratması) dır.

TABLO 8 – Allah'ın Sıfatları

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Bilmiyor	38	38,0	38,0
Biliyor	24	24,0	62,0
Tam bilmiyor	36	36,0	98,0
Yanlış biliyor	2	2,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Allah'ın sıfatlarını bilmeyenlerin oranı %38 olup, tam bilmeyenlerin oranı %36, bilenlerin oranı ise %24'tür. Allah'ın sıfatlarını yanlış bilenlerin oranı %2'dir. Bunların yanlış bilme nedeni Allah'ın isimlerini, Allah'ın sıfatları olarak bilmelerinden kaynaklanmaktadır.

Allah'ın sıfatlarını bilmeyenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Allah'ın sıfatlarıyla ilgili bilgilerin ezbere dayalı olması ve günlük hayatta tekrarlanmaması bu bilgilerin hatırlanmasını zorlaştırmıştır. Bu tür bilgilerin eğitim kurumları tarafından dikkat çekici örnek ve yöntemlerle verilmesi, söz konusu bilgilerin hatırlanmasını kolaylaştıracaktır.

9. Allah'ın Sıfatları ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu çalışmada kadınların Allah'ın sıfatlarını nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 9 – Allah'ın Sıfatları ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	4	4,0	6,5	6,5
Okul	18	18,0	29,0	35,5
Kuran kursu	10	10,0	16,1	51,6
Kitap-Dergi	11	11,0	17,7	69,4
Cemaat	7	7,0	11,3	80,6
Cami	1	1,0	1,6	82,3
Diğer	11	11,0	17,7	100,0
Cevapsız	38	38,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

“Allah'ın sıfatlarını nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %18'i okuldan, %11'i kitap ve dergiden, %10'u Kur'an kursundan, %7'si cemaatten öğrendiğini söylemişlerdir. Aileden öğrendiğini söyleyenlerin oranı sadece %4 iken, ca-

minin dinî bilgilerin öğretilmesinde yetersiz kaldığı görülmektedir. Allah'ın sıfatları ile ilgili bilgilerini öğrendikleri yerleri diğer seçeneği içerisinde verenlerden %5'i özel ders, %2'si dernek, %2'si eş, %2'si arkadaş cevabını vermiştir.

Elde edilen verilere göre Allah'ın sıfatlarını okuldan öğrenenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Bu oran sadece %18 olmasına rağmen okulun ezbere dayalı bilgilerde etkili olduğu görülmektedir. Allah'ın sıfatlarını aileden öğrenenlerin oranının düşük olması, ailelerin bu konuda veya bu konuyu öğretmede yetersiz olmalarından kaynaklanmaktadır.

10. Âhiret Nedir?

Âhiret, kıyametin kopmasıyla birlikte başlayacak olan ve sonsuza kadar devam edecek olan âlemdir. Öldükten sona tekrar dirilme, iyilerin ödüllendirilmesi, kötülerin cezalandırılması, İslâm dinindeki âhiret inancının temelini oluşturmaktadır.

Bu araştırmada kadınların âhireti bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 10 – Âhiret Nedir?

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Bilmiyor	3	3,0	3,0
Biliyor	97	97,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Âhiretin ne demek olduğunu bilen kadınların oranı %97 iken, bilmeyenlerin oranı %3'tür. Âhiretin ne demek olduğunu bilmeyen kadınların %2'si kendilerini mümin olarak tanımladıkları halde âhirete inanmadıklarını söylerken, %1'i bu konuda bir bilgisi olmadığını söylemiştir.

Mülâkat yapılan kadınların tamamına yakını âhiretin ne demek olduğunu bilmektedir. Âhiretin “gayb âlemi” olmasına rağmen kadınların çoğunluğunun âhirete inanması ve bu konuda bilgi sahibi olmaları sevindiricidir. Bunda âhiret ile ilgili açıklayıcı âyetlerin olması da etkili olmuştur. Âhiretin, dünyada yapıp edilenlerin hesabının verileceği yer olduğu düşünülürse, âhiret inancının kadınların hayatlarının her alanına olumlu katkı sağlaması kaçınılmazdır.

11. Âhiret Hakkındaki Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların âhiret hakkındaki bilgilerini nereden öğrendikleri ile ilgili veriler şunlardır:

TABLO 11 – Âhiret Hakkındaki Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	31	31,0	32,0	32,0
Okul	34	34,0	35,1	67,0
Kuran kursu	7	7,0	7,2	74,2
Kitap-Dergi	10	10,0	10,3	84,5
Cemaat	5	5,0	5,2	89,7
Diğer	10	10,0	10,3	100,0
Cevapsız	3	3,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

“Âhiret hakkındaki bilgilerinizi nereden öğrendiniz?” sorusuna okuldan öğrendiğini söyleyenlerin oranı %34, aileden öğrendiğini söyleyenlerin oranı %31’dir. Bu bilgileri kitap ve dergiden öğrenenlerin oranı %10 iken, Kur’an kursu oranı %7, cemaat oranı %5’tir. Diğer seçeneği içerisinde %3 özel ders, %2 dede, %2 dernek ve %1’i anneanne kaynak gösterilmiştir. Kadınların %1’i bir gazetenin âhiretle ilgili yazı dizisini kaynak gösterirken, yine %1’i hayat mantığının bir gereği olarak âhirete inandığını söylemiştir.

Âhiret hakkındaki bilgilerini okuldan öğrenenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Ailenin oranı da okul oranına yakındır. Âhiret inancı, temel inanç esasları arasında yer alması sebebiyle önemli bir konudur. Âyetlerde Allah inancı ile yan yana geçen âhiret inancı çocuğa kazandırılması gereken ilk dinî bilgilerdendir.

12. Dört Büyük Kutsal Kitabın Adları

Allah tarafından insanlara doğru yolu göstermek, emirlerini bildirmek üzere bazı peygamberlere kitap gönderilmiştir. Bu kitaplar; Zebur, Tevrat, İncil ve Kur’an-ı Kerim’dir. Bu kitaplara iman etmek ve son ilahi kitap ile amel etmek farzdır.

Bu araştırmada kadınların dört büyük kutsal kitabın adlarını bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 12 - Dört Büyük Kutsal Kitabın Adları

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Biliyor	85	85,0	85,0
Tam bilmiyor	12	12,0	97,0
Yanlış Biliyor	3	3,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Tablo 12'ye göre dört büyük kutsal kitabın adlarını bilenlerin oranı %85, tam bilmeyenlerin oranı ise %12 iken, yanlış bilenlerin oranı %3'tür. Hiç bilmeyen ise yoktur.

Dört büyük kutsal kitabın adlarını bilenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Tam bilmeyenler Zebur ve Tevrat'ı hatırlayamamışlardır.

13. Dört Büyük Kutsal Kitap ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların dört büyük kutsal kitabı nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 13 - Dört Büyük Kutsal Kitap ile İlgili Bilgileri Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	12	12,0	12,0
Okul	69	69,0	81,0
Kuran kursu	7	7,0	88,0
Kitap-Dergi	4	4,0	92,0
Cemaat	3	3,0	95,0
Radyo-TV	2	2,0	97,0
Diğer	3	3,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“Dört büyük kutsal kitabı nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %69'u okul, %12'si aile cevabını vermiştir. Dört büyük kutsal kitabın adlarını Kur'an kursundan öğrendiğini söyleyenlerin oranı %7, kitap ve dergiden öğrendiğini söyleyenlerin oranı %4, cemaatten öğrendiğini söyleyenlerin oranı ise %3'tür. Burada dört büyük kutsal kitabı radyo-TV'den öğrendiğini söyleyenler de vardır. Onların oranı ise %2'dir. Diğer seçeneği içerisinde %2'lik bir oran kutsal kitapları özel ders sayesinde öğrendiğini söylerken, kadınların %1'i bilgi kaynağını hatırlayamamıştır.

Dört büyük kitabı okuldan öğrenen kadınların oranı diğer kurumlardan öğrenenlere göre daha yüksektir.

14. “Dört Büyük Kutsal Kitabın Neler Olduğunu Nereden Öğrendiniz? Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların yaş durumuna göre dört büyük kutsal kitabı nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 14 “Dört Büyük Kutsal Kitabın Neler Olduğunu Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

YAŞ DURUMU		Dört Büyük Kutsal Kitap Nereden							Toplam
		Aile	Okul	Kuran kursu	Kitap-Dergi	Cemaat	Radyo-TV	Diğer	
25 – 30	Sayı	1	14	1			1		17
	Yaş (%)	5,9%	82,4%	5,9%			5,9%		100,0%
	4.B.Kuts. Kitap Nereden	8,3%	20,3%	14,3%			50,0%		17,0%
31 – 40	Sayı	6	42	3	1	2			54
	Yaş (%)	11,1%	77,8%	5,6%	1,9%	3,7%			100,0%
	4.B.Kuts. Kitap Nereden	50,0%	60,9%	42,9%	25,0%	66,7%			54,0%
41 – 55	Sayı	5	13	3	3	1	1	3	29
	Yaş (%)	17,2%	44,8%	10,3%	10,3%	3,4%	3,4%	10,3%	100,0%
	4.B.Kuts. Kitap Nereden	41,7%	18,8%	42,9%	75,0%	33,3%	50,0%	100,0%	29,0%
Toplam	Sayı	12	69	7	4	3	2	3	100
	Yaş (%)	12,0%	69,0%	7,0%	4,0%	3,0%	2,0%	3,0%	100,0%
	4.B.Kuts. Kitap Nereden	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	41,140 ^a	21	,005

Dört büyük kutsal kitabı, 25–30 yaş grubundaki kadınların %5,9’u aileden, %82,4 okuldan öğrenmiştir. Bu grup kadınları arasında Kur’an kursu ve radyo-TV’den öğrenenler de bulunmakla beraber, kitap ve dergi ve cemaat imkânla-

rının bilgi kaynakları arasında olmadığı görülmektedir. 25–30 yaş grubu kadınların dört büyük kutsal kitabı okuldan öğrenme oranı ise hayli yüksektir.

31–40 yaş grubunu oluşturan kadınlardan %11,1'inin aileden, %77,8'inin okuldan bu bilgiyi aldıkları anlaşılmaktadır. Bu grup içerisinde Kur'an kursu, kitap ve dergi ve cemaat yolu ile öğrenme oranı düşüktür. Radyo-TV ise, öğrenme kaynakları arasında hiç bulunmamaktadır.

41–45 yaş grubundaki kadınlar dört büyük kutsal kitabı büyük oranda (%44,8) okuldan öğrenmişlerdir. Bu grup içerisinde Kur'an kursu ile kitap ve dergi oranının da yüksek olduğu görülmektedir. 41–45 yaş grubunu oluşturan kadınlar arasında dört büyük kutsal kitabı aileden öğrenme oranı yüksektir.

Dört büyük kutsal kitabı aileden öğrenenlerin oranı yaşın ilerlemesiyle artarken, okuldan öğrenenlerin oranı düşmektedir. Buna karşılık bu dinî bilgiyi edinme kaynaklarında çeşitlilik olduğu görülmektedir. Bu durum din derslerinin okullarda geçirdiği tarihî süreçle alâkalıdır. Çünkü "Türkiye'de Cumhuriyetin ilk yıllarında din eğitimi çok sağlıklı bir şekilde verilmemiştir. 1939–48 yıllarında okullarda din eğitimi hiç yer almazken, 1948'den 1982'ye kadar olan dönemde dinî konuları okulda öğrenenler, özel şekilde öğrenenler ve hiç öğrenemeyenler olmak üzere farklı tipte yetişmiş üç ayrı gençlik söz konusu olmuştur."¹⁰⁶ İşte o dönem gençliğinin, okuldan beklentilerine cevap alamaması, dinî bilgi edinmek için bir takım arayışlara girmesine neden olmuştur. O halde kadınlarla ilgili yapılan bu araştırma da dinî bilgi edinmede gösterilen kaynaklar ve bunların oranı Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersinin tarihi gelişiminin toplum üzerindeki etkisini göstermektedir, denilebilir.

Buna göre, kadınların yaş durumlarına göre dinî bilgilerinin ölçüldüğü Tablo 23, 26 ve 49 incelenirken, din derslerinin okullarda geçirdiği tarihi süreç göz önünde bulundurulmalıdır.

¹⁰⁶ Köylü, **Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri**, s. 146.

15. “Dört Büyük Kutsal Kitap ile İlgili Bilgilerinizi Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların öğrenim durumuna göre dört büyük kutsal kitabı nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 15 “Dört Büyük Kutsal Kitap ile İlgili Bilgilerinizi Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

ÖĞRENİM DURUMU		Dört Büyük Kutsal Kitap Nereden							Toplam
		Aile	Okul	Kuran kursu	Kitap-Dergi	Cemaat	Radyo TV	Diğer	
Ön Lisans	Sayı	5	10	3	3				21
	Öğrenim Durum (%)	23,8%	47,6%	14,3%	14,3%				100,0%
	4 B Kuts. Kitap Nereden (%)	41,7%	14,5%	42,9%	75,0%				21,0%
Lisans	Sayı	5	44	4	1	3	1	3	61
	Öğrenim Durum (%)	8,2%	72,1%	6,6%	1,6%	4,9%	1,6%	4,9%	100,0%
	4 B Kuts. Kitap Nereden (%)	41,7%	63,8%	57,1%	25,0%	100,0%	50,0%	100,0%	61,0%
Yüksek Lisans ve Üstü	Sayı	2	15				1		18
	Öğrenim Durum (%)	11,1%	83,3%				5,6%		100,0%
	4 B Kuts. Kitap Nereden (%)	16,7%	21,7%				50,0%		18,0%
Toplam	Sayı	12	69	7	4	3	2	3	100
	Öğrenim Durum (%)	12,0%	69,0%	7,0%	4,0%	3,0%	2,0%	3,0%	100,0%
	4 B Kuts. Kitap Nereden (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	24,124 ^a	10	,007

Dört büyük kutsal kitabın varlığını ön lisans mezunları arasında aileden öğrenenlerin oranına (%23,8) göre, okuldan öğrenenlerin oranı (%47,6) daha yüksektir. Bu sırayı Kur'an kursu ve kitap ve dergi imkanları takip etmektedir. Ön lisans mezunu kadınlar arasında bunu cemaat ve radyo-TV'den öğrenen hiç yoktur.

Lisans mezunu kadınların büyük oranı (%72,1) kutsal kitapları okuldan öğrenmişlerdir. Bu gruptaki kadınlar arasında aile ve Kur'an kursundan başka kitap ve dergi, cemaat ve radyo-TV'den öğrenenlerin de bulunduğu görülmektedir. Li-

sans mezunu kadınların dinî bilgilerini çeşitli bilgi kaynaklarından edindikleri anlaşılmaktadır.

Yüksek lisans ve doktora yapan kadınlardan dört büyük kutsal kitabı aileden öğrenenlerin oranı %11,1 iken, okuldan öğrenenlerin oranı %83,3'tür. Yüksek lisans ve doktora yapan kadınların kutsal kitapları aileden öğrenme oranı daha yüksektir. Bu gruptaki kadınlar arasında aile ve okuldan başka bilgi kaynağı olarak sadece radyo-TV gösterilmiştir. Hangi konu televizyonda gerek doğrudan, gerekse dolaylı olarak programlar içinde sık tekrarlanmışsa, o konu izleyenler tarafından kolayca öğrenilmiştir.

Verilere göre dört büyük kutsal kitap ile ilgili ilk bilgileri öğrenim düzeyi arttıkça aileden öğrenenlerin oranı düşerken, okuldan öğrenenlerin oranı öğrenim düzeyi arttıkça yükseliyor. Dört büyük kutsal kitap ile ilgili ön bilgileri yüksek lisans ve doktora yapanların çoğunluğu okuldan aldığına göre, okul ortamında ciddi din eğitiminin fertleri ileriki yaşlarda daha başarılı olmaya teşvik ettiği anlaşılmaktadır.

16. Kutsal Kitapların Gönderildiği Peygamberler

Kutsal kitapların gönderildiği peygamberler şunlardır: Zebur Hz. Davut'a, Tevrat Hz. Musa'ya, İncil Hz. İsa'ya, Kur'an-ı Kerim Hz. Muhammed'e gönderilmiştir.

Bu araştırmada kadınların kutsal kitapların gönderildiği peygamberleri bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 16 – Kutsal Kitapların Gönderildiği Peygamberler

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Biliyor	85	85,0	85,0
Tam bilmiyor	12	12,0	97,0
Yanlış Biliyor	3	3,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Mülâkat yapılan kadınlar arasında kutsal kitapların hangi peygamberlere gönderildiğini bilenlerin oranı %85 iken bilmeyenlerin oranı %12, yanlış bilenlerin oranı %3'tür. Hiç bilmeyenler ise yoktur.

Kutsal kitapların hangi peygamberlere gönderildiğini kadınların çoğunluğu bilmektedir. Kutsal kitapları ve gönderildiği peygamberleri bilme ile ilgili verilen cevapların oranı birbirlerinin aynıdır. Burada peygamberler ve kutsal kitaplar arasında anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir. Bunun nedeni peygamberlerle, kutsal kitapların bütün olarak öğrenilmesi ve bunların birbirini çağrıştırmasıdır.

17. Kutsal Kitapların Gönderildiği Peygamberlerle İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların kutsal kitapların gönderildiği peygamberleri nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 17 – Kutsal Kitapların Gönderildiği Peygamberlerle İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	8	8,0	8,0
Okul	69	69,0	77,0
Kuran kursu	7	7,0	84,0
Kitap-Dergi	4	4,0	88,0
Cemaat	3	3,0	91,0
Radyo-TV	2	2,0	93,0
Diğer	7	7,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“Kutsal kitapların hangi peygamberlere gönderildiğini nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %69’u okuldan, %8’i aileden öğrendiğini söylemiştir. Kur’an kursundan öğrenenlerin oranı %7’dir. Kitapların gönderildiği peygamberleri kitap ve dergiden öğrendiğini söyleyenlerin oranı %4, cemaatten öğrenenlerin oranı %3, radyo-TV’den öğrenenlerin oranı %2’dir. Diğer seçeneği içerisinde kadınların %5’i “hatırlamıyorum” cevabını verirken, %2’si özel dersten öğrendiğini söylemiştir.

Kutsal kitapların gönderildiği peygamberleri okuldan öğrenenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Peygamberlerin ve onlara verilen kutsal kitapların nereden öğrenildiğini gösteren oranlar hemen hemen birbirinin aynıdır. Demek ki, kadınlar kutsal kitapların adlarını nereden öğrenmişlerse, kitapların gönderildiği peygamberleri de oradan öğrenmişlerdir.

18. “Kutsal Kitapların Hangi Peygamberlere Gönderildiğini Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların öğrenim durumuna göre kutsal kitapların gönderildiği peygamberleri nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 18 “Kutsal Kitapların Hangi Peygamberlere Gönderildiğini Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

ÖĞRENİM DURUMU		Kutsal Kitaplar Hangi Peygamberlere Nereden							Toplam
		Aile	Okul	Kuran kursu	Kitap-Dergi	Cemaat	Radyo TV	Diğer	
Ön Lisans	Sayı	4	9	3	3			2	21
	Öğrenim Durum (%)	19,0%	42,9%	14,3%	14,3%			9,5%	100,0%
	Kut. Kit. Hangi Pey. Nereden (%)	50,0%	13,0%	42,9%	75,0%			28,6%	21,0%
Lisans	Sayı	3	45	4	1	3	1	4	61
	Öğrenim Durum (%)	4,9%	73,8%	6,6%	1,6%	4,9%	1,6%	6,6%	100,0%
	Kut. Kit. Hangi Pey. Nereden (%)	37,5%	65,2%	57,1%	25,0%	100,0%	50,0%	57,1%	61,0%
Yüksek Lisans ve Üstü	Sayı	1	15				1	1	18
	Öğrenim Durum (%)	5,6%	83,3%				5,6%	5,6%	100,0%
	Kut. Kit. Hangi Pey. Nereden (%)	12,5%	21,7%				50,0%	14,3%	18,0%
Toplam	Sayı	8	69	7	4	3	2	7	100
	Öğrenim Durum (%)	8,0%	69,0%	7,0%	4,0%	3,0%	2,0%	7,0%	100,0%
	Kut. Kit. Hangi Pey. Nereden (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	18,922 ^a	10	,041

Tablo 18 incelendiğinde Tablo 15 ile aralarında bir paralellik olduğu görülmektedir. Anlaşılan öğrenim düzeyi yüksek kadınlar, kutsal kitapları nereden öğrenmişlerse, kitapların gönderildiği peygamberleri de hemen hemen aynı yerden öğrenmişlerdir.

Buna göre, okulun bütün eğitim kademelerinde ön plana çıktığı, özellikle yüksek lisans ve doktora yapanlar arasında kutsal kitapların gönderildiği peygamberleri okuldan öğrenenlerin oranının (%83,3) daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. İlk ve ortaöğretimde öğrenme başarısı yüksek olan kadınların, yüksek öğrenimde de başarılı oldukları anlaşılmaktadır. Bu gruptaki kadınların Tablo 73'te görüldüğü gibi dinî kitap okuma oranı (%88,9) yüksek olduğu halde, burada kutsal kitapların gönderildiği peygamberleri kitap ve dergi okuyarak öğrenmedikleri tespit edilmiştir. Bu durum, kadınların büyük bir kısmının bu bilgiyi okuma çağına gelmeden önce ailede veya okulda öğrenmiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Aynı şekilde genel tablo içerisinde Kur'an kursu ve cemaat oranının düşük çıkması, kadınların bu kurumlara gitmediği anlamına gelmemekte, bilakis kadınların bu kurumlara gitmeden önce bu bilgileri öğrendikleri anlamına gelmektedir.

19. Meleklerin Özellikleri

İnanılması imanın şartlarından biri olan melekler, Allah tarafından yaratılmış, çeşitli şekillerde görülebilen, zor işlere gücü yeten, erkeklik-dişilik, yeme-içme gibi maddî özellikleri olmayan ve Allah'a itaatten ayrılmayan varlıklardır.

Araştırmada kadınların meleklerin özelliklerini bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 19 – Meleklerin Özellikleri

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Bilmiyor	5	5,0	5,0
Biliyor	79	79,0	84,0
Tam bilmiyor	16	16,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Mülâkat yapılan kadınların %79'u meleklerin özelliklerini bilirken, %16'sı tam bilememiştir. Meleklerin özelliklerini hiç bilmeyenlerin oranı ise %5'tir.

Meleklerin özelliklerini tam bilen kadınların oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların meleklerle iman konusunda bilinçsiz olmadıkları görülmüştür.

20. Meleklerin Özellikleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların meleklerini özelliklerini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 20 – Meleklerin Özellikleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	3	3,0	3,2	3,2
Okul	62	62,0	65,3	68,4
Kuran kursu	11	11,0	11,6	80,0
Kitap-Dergi	9	9,0	9,5	89,5
Cemaat	4	4,0	4,2	93,7
Diğer	6	6,0	6,3	100,0
Cevapsız	5	5,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

“Meleklerin özelliklerini nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %62’si okuldan, %11’i Kur’an kursundan, %9’u kitap ve dergiden öğrendiğini söylemiştir. Cemaatten öğrendiğini söyleyenlerin oranı %4 iken, aileden öğrenenlerin oranı %3’tür. Diğer seçeneği içerisinde kadınların %5’i meleklerin özelliklerini nereden öğrendiğini hatırlayamadığını söylerken, %1’i özel ders sayesinde öğrendiğini söylemiştir.

Meleklerin özelliklerini okuldan öğrenenlerin oranı diğer kurumlardan öğrenen kadınların oranına göre daha yüksektir. Meleklerin görünmeyen varlıklar olması, meleklerin özelliklerine olan merakı artırmıştır. Melekler konusu inanç esaslarından olması nedeniyle küçük yaşlarda öğretilmesi gereken bilgiler arasındadır. Bilgi kaynakları arasında aile oranının düşük olması, ailelerin bu konuya yeterince eğilmediklerini gösterebilir.

21. Dört Büyük Melek

Dört büyük meleğin adları şunlardır: Cebrail, Mikail, İsrail ve Azrail.

Bu araştırmada kadınların dört büyük meleği bilmeleriyle ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 21 – Dört Büyük Melek

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Biliyor	83	83,0	83,0
Tam bilmiyor	17	17,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Dört büyük meleğin adlarını bilen kadınların oranı %83 iken, tam bilmeyenlerin oranı %17'dir.

Dört büyük meleğin adlarını bilenlerin oranı tam bilmeyenlere göre daha yüksektir. Tam bilinmeyen melekler “Mikail ve İsrail”dir. Dört büyük meleği hiç bilmeyen kadın yoktur. Bilgilerin maddeler halinde sıralanarak öğrenilmiş olması hatırdaki kalınmasını kolaylaştırmıştır, denilebilir.

22. Dört Büyük Melek ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların dört büyük meleği nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 22 – Dört Büyük Melek ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	8	8,0	8,0
Okul	70	70,0	78,0
Kuran kursu	8	8,0	86,0
Kitap-Dergi	6	6,0	92,0
Cemaat	3	3,0	95,0
Diğer	5	5,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“Dört büyük meleği nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %70'i okuldan, %8'i ailesinden, %8'i Kur'an kursundan öğrendiğini söylemiştir. Kitap ve dergiden öğrenenlerin oranı %6 iken, cemaat oranı %3'tür. Diğer seçeneği içerisinde dört büyük meleği nereden öğrendiğini hatırlayamayanların oranı %2 olup, eşinden, arkadaşından ve özel ders alarak öğrendiğini söyleyenlerin ortak oranı %1'dir.

Dört büyük meleğin adları ile ilgili bilgileri okuldan öğrenenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir.

23. “Dört Büyük Melek ile İlgili Bilgilerinizi Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların yaş durumlarına göre dört büyük meleği nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 23 “Dört Büyük Melek ile İlgili Bilgilerinizi Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

YAŞ DURUMU		Dört Büyük Melek Nereden						Toplam
		Aile	Okul	Kuran kursu	Kitap-Dergi	Cemaat	Diğer	
25 – 30	Sayı	1	13	2			1	17
	Yaş (%)	5,9%	76,5%	11,8%			5,9%	100,0%
	4 Büyük Melek Nereden (%)	12,5%	18,6%	25,0%			20,0%	17,0%
31 – 40	Sayı	3	43	4	1	2	1	54
	Yaş (%)	5,6%	79,6%	7,4%	1,9%	3,7%	1,9%	100,0%
	4 Büyük Melek Nereden (%)	37,5%	61,4%	50,0%	16,7%	66,7%	20,0%	54,0%
41 – 55	Sayı	4	14	2	5	1	3	29
	Yaş (%)	13,8%	48,3%	6,9%	17,2%	3,4%	10,3%	100,0%
	4 Büyük Melek Nereden (%)	50,0%	20,0%	25,0%	83,3%	33,3%	60,0%	29,0%
Toplam	Sayı	8	70	8	6	3	5	100
	Yaş (%)	8,0%	70,0%	8,0%	6,0%	3,0%	5,0%	100,0%
	4 Büyük Melek Nereden (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	25,825 ^a	12	,011

Tablo 23 incelendiğinde dört büyük meleği 25–30 yaş grubundaki kadınların büyük oranının (%76,5) okuldan öğrendiği anlaşılmaktadır. Dört büyük meleği aileden öğrenenlerin oranının düşük olmasına karşılık, Kur’an kursundan öğrenenlerin oranı bu yaş grubu kadınlar arasında hayli yüksek görünmektedir.

31–40 yaş grubundaki kadınların %79,6’sı dört büyük meleği okuldan öğrenmişlerdir. Bu grupta da ailenin pek etkili olmadığı buna karşılık bilgi kaynaklarında çeşitlilik bulunduğu tablodan anlaşılmaktadır.

41–55 yaş grubundaki kadınların dört büyük meleği aileden öğrenme oranı (%13,8) daha yüksektir. Okuldan öğrenenlerin oranı (%48,3) ise, bu grupta daha düşüktür. Buna karşılık kitap ve dergi oranının yüksek olduğu görülmektedir. Bu yaş grubu kadınlarının eksik dinî bilgilerini gidermek için özellikle kitap ve

dergiye başvurdukları anlaşılmaktadır. Bu durum, ilerleyen yaşla birlikte kadınların, dinî bilgilerindeki eksikliklerin bilinmesini istememeleri nedeniyledir.

Elde edilen verilere göre 25–40 yaş arasındaki kadınların dört büyük melek ile ilgili bilgilerini okuldan öğrenme oranları daha yüksektir. Bu durum Tablo 14'te açıklandığı gibi din derslerinin okullarda okullarda geçirdiği tarihî süreçle doğrudan bağlantılıdır. Böylece din derslerinin zorunlu hale getirilmesiyle okullardaki din eğitiminin başarı oranının arttığı anlaşılmaktadır.

24. Dört Büyük Meleğin Görevleri

Dört büyük meleğin görevleri şunlardır:

Cebrail: Vahiy meleğidir, Allah'ın emirlerini peygamberlere ulaştırır.

Mikail: Tabiat olayları ve rızık taksimi ile görevlidir.

İsrafil: Kıyamet kopacağı zaman sur adındaki alete üfürüp bu haberi duyurmakla görevlidir.

Azrail: Allah'ın emri ile can almakla görevlidir.

Araştırmada kadınların dört büyük meleğin görevlerini bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 24 – Dört Büyük Meleğin Görevleri

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Biliyor	64	64,0	64,0
Tam bilmiyor	34	34,0	98,0
Yanlış biliyor	2	2,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Mülâkat yapılan kadınların %64'ü dört büyük meleğin görevlerini bilirken, %34'ü tam bilememişlerdir. Tam bilemeyenler, İsrafil ve Mikail'in görevlerini hatırlayamazken, Azrail ve görevi araştırmaya katılan bütün kadınlar tarafından kolayca bilinmiştir. Meleklerin görevlerini yanlış bilen kadınların oranı %2'dir.

Dört büyük meleğin görevlerini bilenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Dört büyük meleğin adlarını bilenlere göre, görevlerini bilenlerin oranının

düşük olduğu görülmektedir. Kadınların maddeler halinde ezberledikleri bilgilerin içeriği konusunda yeterince bilgili olmadıkları tespit edilmiştir.

25. Dört Büyük Meleğin Görevleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada dört büyük meleğin görevlerinin nereden öğrenildiği ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 25 – Dört Büyük Meleğin Görevi ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	6	6,0	6,0
Okul	66	66,0	72,0
Kuran kursu	11	11,0	83,0
Kitap-Dergi	8	8,0	91,0
Cemaat	3	3,0	94,0
Diğer	6	6,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“Dört büyük meleğin görevleriyle ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %66’sı okuldan, %11’i Kur’an kursundan, %8’i kitap ve dergiden öğrendiğini söylemiştir. Ailesinden öğrenenlerin oranı %6 olup, cemaatten öğrenenlerin oranı ise %3’tür. Diğer seçeneği içerisinde dört büyük meleğin görevlerini hatırlayamayanların oranı %3, eşinden, arkadaşından ve özel ders alarak öğrendiğini söyleyenlerin ortak oranı ise %1’dir.

Dört büyük meleğin görevlerini okuldan öğrenenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Dört büyük meleğin ve görevlerinin, okuldaki sözlü ve yazılılarda çok fazla sorulması bu konuları okuldan öğrenenlerin oranını yükseltmiştir.

26. “Dört Büyük Meleğin Görevi ile İlgili Bilgilerinizi Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların yaş durumlarına göre dört büyük meleğin görevlerini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 26 “Dört Büyük Meleğin Görevi ile İlgili Bilgilerinizi Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

YAŞ DURUMU		Dört Büyük Melek Görevi Nereden						Toplam
		Aile	Okul	Kuran kursu	Kitap-Dergi	Cemaat	Diğer	
25 – 30	Sayı	1	10	4			2	17
	Yaş (%)	5,9%	58,8%	23,5%			11,8%	100,0%
	4 Büyük Melek Görev Nereden (%)	16,7%	15,2%	36,4%			33,3%	17,0%
31 – 40	Sayı	3	43	4	1	2	1	54
	Yaş (%)	5,6%	79,6%	7,4%	1,9%	3,7%	1,9%	100,0%
	4 Büyük Melek Görev Nereden (%)	50,0%	65,2%	36,4%	12,5%	66,7%	16,7%	54,0%
41 – 55	Sayı	2	13	3	7	1	3	29
	Yaş (%)	6,9%	44,8%	10,3%	24,1%	3,4%	10,3%	100,0%
	4 Büyük Melek Görev Nereden (%)	33,3%	19,7%	27,3%	87,5%	33,3%	50,0%	29,0%
Toplam	Sayı	6	66	11	8	3	6	100
	Yaş (%)	6,0%	66,0%	11,0%	8,0%	3,0%	6,0%	100,0%
	4 Büyük Melek Görev Nereden (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	24,124 ^a	10	,007

Dört büyük meleğin görevlerinin nereden öğrenildiği ile ilgili Tablo 26 incelendiğinde burada Tablo 23 ile aralarında bir paralellik olduğu ortaya çıkmaktadır. Genel olarak kadınların dört büyük meleği nereden öğrendiler ise, meleklerin görevlerini de oradan öğrendikleri anlaşılmaktadır. Farklılık, meleklerin görevlerini okulda öğrenemeyenlerin, bu bilgiyi Kur’an kursundan ikmâl etmiş olmalarından kaynaklanmaktadır.

Cemaat oranının genel olarak düşük çıkması, kadınların cemaate katılma oranının düşük olmasından değil, cemaate katılmadan önce bu bilgileri öğrenmiş olmalarındandır. Çünkü mülâkata konu olan dinî bilgilerin çoğunluğu genellikle çocuk yaşta öğrenilen temel dinî bilgilerdir.

27. Kaza Ve Kader Nedir?

İslâm inanç sisteminin bir diğer inanç şartı kaza ve kadere inanmaktır. Kader, Allah'ın ezelden ebede kadar meydana gelecek şeylerin zamanını, mekânını, hangi sûret ve hangi şekilde olacağını, daha o şeyler olmadan ilmiyle bilmesi ve takdir etmesidir.

Kaza ise, Allah'ın ezelde takdir ettiği şeylerin zaman ve mekânı gelince takdir ettiği şekilde gerçekleşmesidir.

Bu araştırmada kadınların kaza ve kaderi bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 27 – Kaza ve Kader Nedir?

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Bilmiyor	21	21,0	21,0
Biliyor	40	40,0	61,0
Kaza'yı biliyor, kaderi bilmiyor	7	7,0	68,0
Kaderi biliyor, kaza'yı bilmiyor	14	14,0	82,0
Kaza ve kaderi birbirine karıştırıyor	18	18,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Kaza ve kaderi bilme durumunu Tablo 27'den incelediğimizde, bu iki kavramı da bilenlerin oranı %40'dır. Kadınlardan kaza ve kaderin ne olduğunu bilmeyenlerin oranı %21, bu ikisini birbirine karıştıranların oranı %18'dir. Kadınların %14'ü kaderi bilip kazayı bilmezken, %7'si kazayı bilip kaderi bilmemektedir.

Kaza ve kaderin ne olduğunu bilenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Toplumda kaza ve kader inancının sadece “kader” ifadesiyle yaygınlaşmış olması bakımından kaderi bilenlerin oranı daha yüksektir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların kaza ve kadere inanmalarına rağmen, bu iki dinî kavram hakkındaki bilgileri eksiktir. Konunun bilinmesi insanın kendisine, çevresine ve Allah'a olan sorumluluğu açısından önem arz etmektedir.

28. Kaza ve Kader ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların kaza ve kader hakkındaki bilgilerini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 28 – Kaza ve Kader ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	4	4,0	5,1	5,1
Okul	21	21,0	26,6	31,6
Kuran kursu	10	10,0	12,7	44,3
Kitap-Dergi	22	22,0	27,8	72,2
Cemaat	7	7,0	8,9	81,0
Radyo – TV	2	2,0	2,5	83,5
Diğer	13	13,0	16,5	100,0
Cevapsız	21	21,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

“Kaza ve kader hakkındaki bilgilerinizi nereden öğrendiniz?” sorusuna, kitap ve dergiden öğrendiğini söyleyenlerin oranı %22, okuldan öğrendiğini söyleyenlerin oranı %21’dir. Kur’an kursundan öğrenenlerin oranı %10, cemaatten öğrenenlerin oranı %7, aileden öğrenenlerin oranı ise %4 olarak tespit edilmiştir. Kaza ve kader konusunu radyo ve TV’den öğrendiğini söyleyenlerin oranı %2’dir. Diğer seçeneği içerisinde kaza ve kader hakkındaki bilgilerini hatırlayamayanların oranı %6’dır. Kadınların %3’ü özel dersten, %2’si arkadaşından, yine %2’si yaşadıklarından kaza ve kaderi öğrendiğini söylemiştir.

Kaza ve kaderi kitap ve dergiden öğrendiğini söyleyen kadınların oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Bu durum kadınların merak ettikleri ve kendilerini yetersiz buldukları dinî konularda araştırma yaptıklarını göstermektedir.

B. KADINLARIN PEYGAMBERLER VE HZ. PEYGAMBER İLE İLGİLİ BİLGİLERİ

1. Peygamberlerin Görevleri

İslâm inancına göre, Allah tarafından gönderilen peygamberler, insanlara doğru yolu göstermek için Allah'ın emir ve yasaklarını bildirmekle görevlendirilmişlerdir.

Bu çalışmada kadınların peygamberlerin görevlerini ne derece bilebildikleri konusu etrafında elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 29 – Peygamberlerin Görevleri

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Allahın emirlerini insanlara ulaştırmak	34	34,0	34,0
Doğru yola çağırmak	29	29,0	63,0
Örnek olmak	8	8,0	71,0
Uyarmak	14	14,0	85,0
İslam dinini yaymak	8	9,0	93,0
Diğer	7	7,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Tablo 29'a göre kadınların %34'ü peygamberlerin, Allah'ın emirlerini insanlara ulaştırmak için görevlendirildiğini, %29'u peygamberlerin insanları doğru yola çağırmak için gönderildiğini söylemiştir. Peygamberlerin görevlerinin insanları uyarmak olduğunu söyleyenlerin oranı %14 iken, örnek olmak ve İslâm dinini yaymak için gönderildiğini söyleyenlerin oranı %8'dir. Bunlardan başka %7'lik oran içinde peygamberlerin görevlerinin kutsal kitapları açıklamak, Allah'ı tanıtmak, ebedî mutluluğa ulaştırmak olduğunu söyleyenler de vardır.

Peygamberlerin görevleri ile ilgili verilen cevaplar farklılık arzetsede de verilen cevapların hepsi doğrudur. Bu soruya kadınların tamamının doğru cevap vermesi sevindiricidir.

2. Peygamberlerin Görevleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu çalışmada kadınların peygamberlerin görevlerini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 30 - Peygamberlerin Görevleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	16	16,0	16,0
Okul	59	59,0	75,0
Kuran kursu	6	6,0	81,0
Kitap-Dergi	8	8,0	89,0
Cemaat	3	3,0	92,0
Diğer	8	8,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“Peygamberlerin görevlerini nereden öğrendiniz?” sorusuna okuldan cevabını veren kadınların oranı %59’dur. Bu oranı %16 ile aile, %8 ile kitap ve dergi, %6 ile Kur’an kursu, %3 ile cemaat takip etmiştir. Diğer seçeneği içerisinde peygamberlerin görevlerini %4 oranında özel dersten, %2 oranında dernekten, %1 oranında eşinden öğrendiğini söyleyenler de vardır. Ayrıca %1’lik bir oranla peygamberlerin görevlerini felsefî bir öğretiden öğrendiğini söyleyen de olmuştur.

Kadınların büyük çoğunluğu peygamberlerin görevlerini okuldan öğrenmiştir.

3. Peygamberlerin Özellikleri

Peygamberler insandırlar, ancak diğer insanlardan farklı bir takım özelliklere sahiptirler. Peygamberlerde bulunması gereken özellikler şunlardır: Sıdk (doğruluk), emanet (güvenilir olmak), tebliğ (Allah’ın emirlerini insanlara bildirmek), fetânet (zeki olmak), ismet (günahsız olmak). Ayrıca erkek olma ve mucize gösterme de peygamberlerin özelliklerindendir.

Bu çalışmada kadınların peygamberlerin özelliklerini bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 31 - Peygamberlerin Özellikleri

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Bilmiyor	28	28,0	28,0
Biliyor	35	35,0	63,0
Tam bilmiyor	35	35,0	98,0
Yanlış biliyor	2	2,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Mülakat yapılan kadınlar arasında peygamberlerin özelliklerini bilmeyenlerin oranı %35 iken, tam bilmeyenlerin oranı da %35'tir. Bunlar peygamberlerin fetanet ve ismet özelliklerini hatırlayamamışlardır. Peygamberlerin özelliklerini bilenlerin oranı %28'dir. Kadınların %2'si ise peygamberlerin özelliklerini yanlış bilmıştır.

Peygamberlerin özelliklerini bilmeyen kadınların oranı, bilenlere göre daha yüksektir. Peygamberlerin özelliklerinin bilinmesi, peygamberlerin diğer insanlara önder ve örneklik yapacak ayırıcı özelliklerinin olması bakımından önemlidir. ancak pratikte çok fazla kullanılmayan bir bilgi olduğu için kadınların bu soruyla ilgili bilgi düzeyi normal karşılanabilir.

4. Peygamberlerin Özellikleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu çalışmada kadınların peygamberlerin özelliklerini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 32 – Peygamberlerin Özellikleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	5	5,0	6,9	6,9
Okul	38	38,0	52,8	59,7
Kuran kursu	11	11,0	15,3	75,0
Kitap-Dergi	7	7,0	9,7	84,7
Cemaat	4	4,0	5,6	90,3
Diğer	7	7,0	9,7	100,0
Cevapsız	28	28,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

“Peygamberlerin özelliklerini nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %38'i okul, %11 Kur'an kursu, %7'si kitap ve dergi, %7'si cemaat cevabını vermiştir. Tablodan da anlaşılacağı üzere, aileden öğrenenlerin oranı %5, cemaatten öğrenenlerin oranı ise %4'tür. Diğer seçeneği içerisinde kadınların %2'si özel

dersten, %2'si dernekten öğrendiğini söylerken, %2'si bilgi kaynağını hatırlamadığını, %1'i eşinden öğrendiğini söylemiştir. Bilgi kaynakları arasında cami gösterilmemiştir.

Bu verilere göre peygamberlerin özelliklerini okuldan öğrenenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Buradan hareketle Allah'ın sıfatlarında olduğu gibi, ezbere dayalı bilgilerde okulun daha etkili olduğu söylenebilir. Bu tür bilgileri öğretmede ailelerin yeterli olmadığı bir kez daha görülmüştür. Din eğitim kurumları ezbere dayalı bilgilerin akılda kalıcılığını sağlayacak yöntemler kullanmalıdır.

5. Hz. Adem'in İlk İnsan-İlk Peygamber Olması

İslâm inancına göre ilk peygamber olan Hz. Adem aynı zamanda yaratılan ilk insandır. Bu inanç halk arasında, "Adem babamız" şeklinde ifadelendirilmiştir.

Bu araştırmadan kadınların Hz. Adem'in ilk insan-ilk peygamber olduğunu bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 33 - Hz. Adem'in İlk İnsan-İlk Peygamber Olması

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Inanıyor	97	97,0	97,0
Kararsız	3	3,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Hz. Adem'in ilk insan-ilk peygamber olduğuna inananların sayısı %97 iken, kararsızların oranı %3'tür. Hz. Adem'in ilk insan-ilk peygamber olduğuna kadınların tamamına yakını inanmaktadır. Kararsızlar Hz. Adem'in ilk peygamber olduğuna inandıklarını, ancak Hz. Adem'in ilk insan olması noktasında şüpheleri olduğunu belirtmişlerdir. Sonuç olarak sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların hepsi Hz. Adem'in ilk peygamber olduğuna inanmaktadır.

6. Hz. Adem'in İlk İnsan-İlk Peygamber Olması ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların Hz. Adem'in ilk insan-ilk peygamber olduğunu nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 34 – Hz. Adem'in İlk İnsan-İlk Peygamber Olması ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	51	51,0	51,0
Okul	15	15,0	66,0
Kuran kursu	2	2,0	68,0
Kitap-Dergi	8	8,0	76,0
Cemaat	3	3,0	79,0
Diğer	21	21,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“Hz. Adem'in ilk insan-ilk peygamber olmasına ilişkin inancınıza kim/ne etkili oldu?” sorusuna kadınların %51'i aile, %15'i okul, %8'i kitap ve dergi cevabını verirken, kadınların %3'ü cemaatten, %2'si Kur'an kursundan öğrendiğini söylemiştir. Diğer seçeneği içerisinde kadınların %5'i inanç kaynağını hatırlayamazken, %4'ü insanlığın ilk peygamberlikle başlaması gerektiği için inandıklarını söylemişlerdir. Allah her insanı sorumlu tutacaksa ve peygamber insanlara yol gösterici ise, o halde ilk insanın ilk peygamber olması gerekir, şeklinde görüş belirtmişlerdir. Kadınların %3'ü Müslüman olmanın gereği olarak Hz. Adem'in ilk insan-ilk peygamber olduğuna inandıklarını söylemişlerdir. Kadınların %2'si dedesinden öğrendiğini söylerken, anneannesinden, babaannesinden, eşinden ve dernekten öğrendiklerini söyleyenlerin ortak oranı %1'dir. Hz. Adem'in ilk insan olduğuna dair şüphesi olan kadınlar Darwin Teorisinden etkilendiklerini belirtmişlerdir.

Veriler incelendiğinde Hz. Adem'in ilk insan-ilk peygamber olduğunu aileden öğrenenlerin oranı diğer kurumlardan öğrenenlere göre daha yüksektir. Ailenin temel inançla ilgili bilgilerin verilmesinde diğer kurumlara göre daha etkili olduğu görülmektedir.

7. Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Adı Anıldığında Ne Söylenmeli?

İslâm dinine göre peygamberin adı anıldığında “salevat” denilen bir dua cümlesi okunur. Değişik çeşitleri olmakla birlikte en yaygın salevat cümlesi; “Allâhümme salli alâ seyyidinâ Muhammedin ve alâ âli seyyidinâ Muhammed” dir. Anlamı “Allah’ım! Efendimiz Muhammed’e ve O’nun ailesine rahmet et”, şeklindedir. Hz. Peygamber’in (S.A.V.) adı anıldığında söylenmesi vacip olan salevat, aynı zamanda peygambere olan bağlılığın da bir ifadesidir.

Bu araştırmada salevat getirmeyi bilme ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 35 – Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Adı Anıldığında Ne Söylenmeli?

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Bilmiyor	3	3,0	3,0
Biliyor	89	89,0	92,0
Tam bilmiyor	8	8,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Hz. Peygamber'in (S.A.V.) adı anıldığında salevat getirmeyi bilen kadınların oranı %89'dur. Tam bilmeyenlerin oranı %8 olup bunlar salevatı okumaya çalışmakla birlikte eksik bilmektedirler. Bu durum öğretilen bilgilerin aynı zamanda pekiştirilmesi gerektiğini göstermektedir. Salevat getirmeyi bilmeyenlerin oranı sadece %3'tür.

Veriler ışığında salevat getirmeyi bilen kadınların oranı eksik bilenlerle beraber %97'dir. Görüldüğü gibi Hz. Peygamber'e olan sevginin bir ifadesi olarak, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek olan kadınlar arasında salevat getirmeyi öğrenme eğilimi yüksektir.

8. “Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Adı Anıldığında Ne Söylersiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Doğum Yerine Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların doğum yerine göre salevat getirmeyi bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 36 “Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Adı Anıldığında Ne Söylersiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Doğum Yerine Göre Dağılımı

DOĞUM YERİ		Salevat Getirme			Toplam
		Bilmiyor	Biliyor	Tam Bilmiyor	
İl	Sayı	3	55	3	61
	Doğum Yeri (%)	4,9%	90,2%	4,9%	100,0%
	Salavat Getirme (%)	100,0%	61,8%	37,5%	61,0%
İlçe	Sayı		31	3	34
	Doğum Yeri (%)		91,2%	8,8%	100,0%
	Salavat Getirme (%)		34,8%	37,5%	34,0%
Köy	Sayı		1		1
	Doğum Yeri (%)		100,0%		100,0%
	Salavat Getirme (%)		1,1%		1,0%
Yurtdışı	Sayı		2	2	4
	Doğum Yeri (%)		50,0%	50,0%	100,0%
	Salavat Getirme (%)		2,2%	25,0%	4,0%
Toplam	Sayı	3	89	8	100
	Doğum Yeri (%)	3,0%	89,0%	8,0%	100,0%
	Salavat Getirme (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	12,296 ^a	6	,050

Kadınların doğum yeri ile ilgili bilgilerin araştırıldığı Tablo 36 ve 57 incelenirken, kadınların doğum yerinin aynı zamanda çocukluklarının bir kısmını yaşadıkları yer olduğu göz önünde tutulmalıdır. Buna göre, Tablo 36 incelendiğinde il doğumlu olan kadınların %90,2’sinin, ilçe doğumlu olan kadınların ise %91,2’sinin salevat getirmeyi bildikleri görülecektir. İl doğumlu kadınlar arasında salevat getirmeyi bilmeyenlerin oranı %4,9 iken, ilçe doğumlu kadınlar arasında salevat getirmeyi bilmeyen yoktur. Köy doğumlu olan kadınların tamamı salevat getirmeyi doğru bir şekilde okurken, yurt dışında doğanların ancak %50’si salevat getirmeyi doğru okumuştur. Bunlar arasında salevat getirmeyi bilmeyen yoktur.

Elde edilen verilere göre büyük yerleşim yerlerine göre, küçük yerleşim yerinde doğanların salevat getirmeyi daha yüksek oranda bildikleri ortaya çıkmıştır. Bu durum yerleşim yerlerinin kısmen de olsa dinî tutum ve davranışlara olan etkisinin bir göstergesidir. “Fert, dünyaya geldiği andan itibaren içinde yaşadığı çevrenin etkisi altındadır. Tutum ve davranışlarının şekillenmesinde bu çevreden aldığı etkiler büyük pay sahibidir.”¹⁰⁷ Bu nedenle il ve gelişmiş ilçelerde mübarek gün ve gecelerde özellikle kutlu doğum haftasında gerçekleştirilen türlü etkinlikler (konferans, toplantı, konser vs.), küçük yerleşim yerlerinde yapılan toplu dinî uygulamalar, ülke genelinde yazılı ve görsel basında Hz. Peygamberi tanıtıcı yayınlar, O’nun daha iyi tanınmasını ve O’na olan sevgi saygının artmasını sağlamış olabilir. Böylece yaşadığı sosyal çevrenin tesirlerine kapalı kalmayan kadınlar arasında salevatı öğrenme oranı artmış olabilir. Özellikle sosyal yapı içerisinde yaşanan doğum ve ölümler nedeniyle yapılan merasimlerdeki mevlit programları da salevatın kulaklara yerleşmesinde önemli bir eğitim aracı olmuştur, denilebilir.

9. Salevat ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların salevat getirmeyi nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 37 – Salevat ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	60	60,0	61,9	61,9
Okul	8	8,0	8,2	70,1
Kuran kursu	4	4,0	4,1	75,2
Kitap-Dergi	4	4,0	4,1	78,4
Cemaat	2	2,0	2,1	80,4
Cami	2	2,0	2,1	82,5
Diğer	17	17,0	17,5	100,0
Cevapsız	3	3,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

Kadınların %60’i salevat getirmeyi aileden öğrendiklerini söylerken, okuldan öğrendiğini söyleyenlerin oranı sadece %8’dir. Bu sırayı %4 ortak oranı ile Kur’an kursu ile kitap ve dergi, %2 ortak oranı ile cemaat ve cami takip etmektedir. Diğer seçeneği içerisindeki oranlar %3 anneanne, %3 özel ders, %3 hatırlamıyor şeklindedir. Yine %2 ortak oranıyla dede, babaanne, arkadaş ve takvim yaprağı kaynak olarak gösterilmiştir.

¹⁰⁷ Arslan, **Türk Popüler Dindarlığı**, s. 221.

Salevatı aileden öğrenen kadınların oranı diğer kaynaklardan öğrenenlere göre daha yüksektir. Bu durum çocuklarına peygamber sevgi ve saygısını kazandırmada ailelerin gayretini gösterir. Verilen cevaplardaki farklılıklardan, kadınların Hz. Peygamberle ilgili bilgi edinmeye meraklı oldukları anlaşılmaktadır.

10. Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Bilinen Özellikleri

Allah'ın insanlara gönderdiği son peygamber olan Hz. Peygamber'in (S.A.V.) hayatını öğrenmek, Müslümanlar için dinî bir görevdir. O, insanî ilişkiler ve ahlâkî faziletler bakımından hayatı boyunca bütün insanlara örnek olmuştur. O'nun örnek hayatını öğrenen herkes farklı özelliklerinden etkilenmiştir.

TABLO 38 - Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Bilinen Özellikleri

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Allahın kulu ve elçisi	41	41,0	41,0
Muallim olma özelliği	3	3,0	44,0
Güzel ahlak örneği	24	24,0	68,0
Emin Olması	19	19,0	87,0
Diğer	13	13,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Tablo 38'e göre Hz. Peygamber (S.A.V.) %41 oranında Allah'ın kulu ve elçisi olma özelliğiyle bilinmektedir. Hz. Peygamber'i güzel ahlakı ile tanıyan kadınların oranı %24, emin (güvenilir) olma özelliğiyle tanıyan kadınların oranı %19'dur. Hz. Peygamber'i muallim olma özelliğiyle tanıyan kadınların oranı ise %3'tür. Bu oranın düşük olması, Hz. Peygamber'in (S.A.V.) eğitimci yanını gösteren örneklerin yeterince anlatılmamasındandır. Diğer seçeneği içerisinde Hz. Peygamber'i (S.A.V.) örnek hayatı ile tanıdığını söyleyenlerin oranı %4, adaleti ile tanıyan kadınların oranı yine %4'tür. Hz. Peygamber'i (S.A.V.) merhameti ve yumuşaklığı ile tanıdığını söyleyenlerin oranı ise %3'tür. Farklı bir cevapla Hz. Peygamber'i (S.A.V.) ümmetine olan sevgisiyle tanıdığını söyleyenler de olmuştur. Bunların oranı ise %2'dir.

Hz. Peygamber'i (S.A.V.) öncelikle Allah'ın kulu ve elçisi olarak tanıyan kadınların oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Bu oranın yüksek olması Hz. Peygamber'in (S.A.V.) bu özelliğinin kelime-i şهادet'ten dolayı iyi bilinmesindendir. Verilen cevaplar arasında Hz. Peygamber'in (S.A.V.) özellikleri arasında güvenilirli-

liğin, adaletin ve güzel ahlakın ön plana çıkması, çalışma hayatındaki kadınların bu değerlere ne kadar önem verdiklerini göstermektedir.

11. Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Özellikleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu çalışmada kadınların Hz. Peygamber'i tanımalarında kimin/neyin etkili olduğu ile ilgili elde edilen veriler Tablo 39'da verilmiştir.

TABLO 39 - Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Özellikleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	37	37,0	37,0
Okul	25	25,0	62,0
Kitap-Dergi	19	19,0	81,0
Cemaat	4	4,0	85,0
Radyo-TV	3	3,0	88,0
Diğer	12	12,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“Hz. Peygamber'i (S.A.V.) en iyi bildiğiniz özelliğini nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %37'si aile, %25'i okul, %19'u ise kitap ve dergi cevabını vermiştir. Hz. Peygamber'i (S.A.V.) tanıdığı özelliğini cemaatten öğrenenlerin sayısı %4, radyo-TV'den öğrenenlerin oranı %3'tür. Diğer seçeneği içerisinde %4 oranında anneye, %2 oranında dede, yine %2 oranında dernek cevabı verilmiştir. Konferanstan, eşinden, arkadaşından ve felsefi bir öğretiden öğrendiğini söyleyenlerin ortak oranı da %1'dir.

Hz. Peygamber'in (S.A.V.) en iyi bildiği özelliğini aileden öğrenenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Bu sırayı okul takip etmektedir. Aile ve okuldan sonra bilgi kaynağının kitap ve dergi olarak gösterilmesi çocukluktan daha ileri yaşlarda bu konulara özel eğilim olduğunu göstermektedir. Radyo ve TV ise ilk defa bu konuda kaynak olarak gösterilmiştir. Demek ki radyo-TV'deki Hz. Peygamberi anlatan programlar kadınların ilgisini çekmektedir. Kur'an kursu ve caminin bilgi kaynakları arasında gösterilmemesi ise, Hz. Peygamber'in (S.A.V.) özellikleri ile ilgili bilgilerin bu kurumlara gitmeden çok önce küçük yaşlarda öğreniliyor olmasındandır.

12. Hz Peygamber'in (S.A.V.) Kabri

Hız. Peygamber (S.A.V.), Allah'tan aldığı görevi başarıyla tamamlamıştır. İlahî emirleri bizzat uygulayarak insanlığa öğrettikten sonra miladi 632 yılında Medine'de vefat etmiş ve orada defnedilmiştir.

Bu araştırmada kadınların Hz. Peygamber'in (S.A.V.) kabrinin yerini bilme-leri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 40 - Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Kabri

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Bilmiyor	12	12,0	12,0
Biliyor	73	73,0	85,0
Tam bilmiyor	1	1,0	86,0
Yanlış Biliyor	14	14,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Mülâkat yapılan kadınların %73'ü Hz. Peygamber'in (S.A.V.) kabrinin yerini bilmektedir. Yanlış bilenlerin oranı %14 iken, hiç bilmeyenlerin oranı %12'dir.

Araştırmaya katılan kadınların çoğunluğu Hz. Peygamber'in (S.A.V.) kabrinin yerini bilmektedir. Yanlış bilen kadınların bir kısmı Hz. Peygamber'in (S.A.V.) doğum yerinin Mekke olması nedeniyle, kabrinin de Mekke'de bulunduğunu zannettiklerini söylemişlerdir. Yanlış bilen kadınların bir kısmının ise, Hz. Peygamber'in (S.A.V.) kabrinin Kabe'de olduğunu zannettikleri görülmüştür.

13. “Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Kabri Nerededir?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların öğrenim durumuna göre Hz. Peygamber’in (S.A.V.) kabrini bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 41 “Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Kabri Nerededir?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

ÖĞRENİM DURUMU		Hz. Peygamber’in (S.A.V.) Kabri				Toplam
		Bilmiyor	Biliyor	Tam Bilmiyor	Yanlış Biliyor	
Ön Lisans	Sayı	5	15		1	21
	Öğrenim (%)	23,8%	71,4%		4,8%	100,0%
Lisans	Hz.Peygamberin Kabri (%)	41,7%	20,5%		7,1%	21,0%
	Sayı	6	47		8	61
Yüksek Lisans ve Üstü	Öğrenim (%)	9,8%	77,0%		13,1%	100,0%
	Hz.Peygamberin Kabri (%)	50,0%	64,4%		57,1%	61,0%
Toplam	Sayı	1	11	1	5	18
	Öğrenim (%)	5,6%	61,1%	5,6%	27,8%	100,0%
	Hz.Peygamberin Kabri (%)	8,3%	15,1%	100,0%	35,7%	18,0%
	Sayı	12	73	1	14	100
	Öğrenim (%)	12,0%	73,0%	1,0%	14,0%	100,0%
	Hz.Peygamberin Kabri (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	12,105 ^a	6	,050

Hz. Peygamber’in (S.A.V.) kabrinin yerini ön lisans mezunları arasında bilenlerin oranı %71,4 iken, lisans mezunları arasında bilenlerin oranı %77’dir. Yüksek lisans ve doktora yapanlar arasında Hz. Peygamber’in (S.A.V.) kabrini bilenlerin oranı (%61,1) daha düşüktür. Buna göre öğrenim düzeyi ile Hz. Peygamber’in (S.A.V.) kabrinin yerini bilme arasında doğrusal bir orantı olmadığı anlaşılmaktadır.

Bilindiği gibi İlahiyat Fakülteleri dışında yüksek öğretim kurumlarında din derslerine rastlamak mümkün değildir. Araştırmaya İlahiyat Fakültesi mezunu

kadınlar dâhil edilmediği için, mülâkata katılan kadınlar dinî bilgilerini başka kurumlardan öğrenmişlerdir. Özellikle lisans mezunu kadınların Hz. Peygamber'in (S.A.V.) kabrinin yerini yüksek oranda bilmesi, bu gruptaki kadınlar arasında imam-hatip lisesi mezunlarının fazla olması nedeniyledir.

Lisans ile yüksek lisans ve doktora yapanlar arasında Hz. Peygamber'in (S.A.V.) kabrinin nerede olduğunu yanlış bilenlerin oranının yüksek çıktığı görülmektedir. Tablo 41 üzerindeki bulgular incelendiğinde bu veri açıkça görülecektir. Bu durum ise, aslında bu kadınların Hz. Peygamber'in (S.A.V.) kabrinin yerini bilmeye ilgisiz kalmalarından değil, bilgilerini doğru zannetmelerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle lisans, yüksek lisans ve doktora yapan kadınların bir kısmının dinî bilgilerin konuşulduğu ortamlardan uzak kalmış olmaları, zaman içerisinde bildiklerini de yanlış hatırlamalarına neden olmuştur, denilebilir.

14. Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Kabrinin Yeri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların Hz. Peygamber'in (S.A.V.) kabrinin yerini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 42 – Hz. Peygamber'in (S.A.V.) Kabrinin Yeri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	10	10,0	11,4	11,4
Okul	41	41,0	46,6	58,0
Kuran kursu	2	2,0	2,3	60,2
Kitap-Dergi	11	11,0	12,5	72,7
Cemaat	2	2,0	2,3	75,0
Diğer	22	22,0	25,0	100,0
Cevapsız	12	12,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

“Hz. Peygamber'in (S.A.V.) kabrinin yerini nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %41'i okuldan, %11'i kitap ve dergiden, %10'u ailesinden öğrendiğini söylemişlerdir. Kur'an kursu ve cemaat cevabını verenlerin ortak oranı ise %2'dir. Diğer seçeneği içerisinde Hz. Peygamber'in (S.A.V.) kabrinin yerini umre ziyareti yaptığı için bildiğini söyleyenlerin oranı %15'tir. Bilgi kaynağını hatırlayamayanların oranı %4 olup, dedesinden öğrenenlerin oranı %2, anneannesinden öğrenenlerin oranı da %1'dir.

Hız. Peygamber'in (S.A.V.) kabrinin yerini okuldan öğrenenlerin oranı diğer kurumlardan öğrenenlere göre daha yüksektir. Bilgi kaynakları arasında cami yine gösterilmemiştir.

C. KADINLARIN KUR'AN-I KERİM OKUMA İLE İLGİLİ BİLGİ VE UYGULAMALARI

1. Kur'an-ı Kerim Okuma Durumu

İslâm dininin ana kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in yüzünden okunması ibadettir. Bu nedenle Müslümanlar tarih boyunca Kur'an-ı Kerim öğrenme ve öğretme gayretinde olmuşlardır.

Bu araştırmada kadınların Kur'an-ı Kerim'i okuma durumları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 43 – Kuran-ı Kerim Okuma Durumu

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Hergün	15	15,0	15,0
Cuma Günleri	16	16,0	31,0
Cenaze Günleri	1	1,0	32,0
Ramazan Ayında	13	13,0	45,0
Mübarek Gecelerde	15	15,0	60,0
Okumuyor	20	20,0	80,0
Diğer	20	20,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Kadınların %16'sı Cuma günleri Kur'an-ı Kerim okuduğunu söylerken, %15'i her gün, %15'i mübarek gecelerde, %13'ü ise ramazan ayında okuduğunu söylemiştir. Cenaze günlerinde okuduğunu söyleyenlerin oranı %1'dir. Kur'an-ı Kerim'i hiç okumayanların oranı %20 olup bunların %16'sını bilmediği için okumayanlar, %4'ünü ise bildiği halde okumayanlar oluşturmaktadır. Diğer seçeneği içerisinde Kur'an-ı Kerim'i Türkçe yazısından okuyanların oranı %12 iken, sıkıntılı zamanlarında okuyanların oranı %7'dir. Arasıra okuduğunu söyleyenler ise %1'dir.

Kur'an-ı Kerim'i Cuma günleri okuyanların oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Bunda Cuma günlerinin Müslümanlar için mübarek gün kabul edilmesi etkili olmuştur. Zamanlarda ve sebeplerde farklılık olsa da Kur'an-ı Kerim okumaya büyük bir eğilim olduğu, Kur'an-ı Kerim okuyanların oranının okumayanlara

göre yüksek olduğu görülmektedir. Kadınların bir kısmının, Arapça yazısını okuyamadıkları halde Kur'an-ı Kerim'i Türkçe yeni harflerle yayınlanmış nüshadan okumaları, kadınların Kur'an okumaya verdikleri büyük önemi göstermektedir.

2. Kur'an-ı Kerim'i Yüzünden Okumayı Öğrenme ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların Kur'an-ı Kerim okumayı nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 44 – Kuran-ı Kerim'i Yüzünden Okumayı Öğrenme ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	13	13,0	18,1	18,1
Kuran kursu	20	20,0	27,8	45,8
Cemaat	6	6,0	8,3	54,2
Cami	10	10,0	13,9	68,1
Diğer	23	23,0	31,9	100,0
Cevapsız	28	28,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

“Kur'an-ı Kerim okumayı nereden öğrendiniz?” sorusuna araştırmaya katılan kadınların %20'si Kur'an kursundan, %13'ü ailesinden, %10'u camiden, %6'sı ise cemaatten öğrendiğini söylemiştir. Diğer seçeneği içerisinde kadınların %19'u özel dersten, %2'si arkadaşından, %1'i eşinden öğrendiğini söylerken, kendi gayretiyle öğrendiğini söyleyenlerin oranı ise yine %1'dir.

Kur'an-ı Kerim'i, Kur'an kursundan öğrenenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Herkesin Kur'an kursuna gitmediği düşünüldüğünde, Kur'an kurslarının Kur'an-ı Kerim'i öğretmede oldukça başarılı olduğu ortaya çıkmaktadır. Kur'an-ı Kerim'i öğrenenlerin bilgi kaynaklarında farklılıklar olması kadınların Kur'an öğrenmeye büyük önem vermelerindendir. Kur'an-ı Kerim öğrenilen bilgi kaynakları arasında özel ders oranının oldukça büyük olduğu görülmektedir. Çocukluğunda Kur'an-ı Kerim öğrenmeyen sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların büyük çoğunluğunun Kur'an-ı Kerim'i öğrenmek için özel ders almayı tercih ettikleri tespit edilmiştir.

3. Kur'an-ı Kerim Meâli ve Tefsiri Okuma Durumu

Meâl, Kur'an-ı Kerim'in bazı eksiklikleri olmakla birlikte tercüme edilmesidir. Tefsir ise, parçalara ayırarak Kur'an-ı Kerim'in daha iyi anlaşılmasını sağlayan ilimdir.

Bu araştırmada kadınların Kur'an-ı Kerim meâli ve tefsiri okumalarıyla ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 45 – Kur'an-ı Kerim Meali ve Tefsir Okuma Durumu

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Devamlı	14	14	14,0
Arasıra	37	37	51,0
Hiç Okumuyorum	24	24,0	75,0
Merak ettiği bir konu olursa	24	24,0	99,0
Meal ve tefsirin ne olduğunu bilmiyor	1	1,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Kadınların %37'si arasıra, %24'ü merak ettiğinde, %14'ü devamlı meâl okuduklarını söylemişlerdir. Arasıra meâl okuyanların %3'ü aynı zamanda tefsir de okuduğunu söylemiştir. Meâl ve tefsiri hiç okumayanların oranı %24 iken, meâl veya tefsirin ne olduğunu bilmeyenlerin oranı %1'dir.

Kur'an-ı Kerim'in meâlini arasıra okuyanların oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Ancak meal okuyanların oranının Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okuyanlara göre daha az olduğu görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumanın ibadet olması bu oran farklılığında etkili olmuştur, denilebilir.

4. “Kur’an-ı Kerim Meâli Okuyor musunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların yaş durumuna göre Kur’an-ı Kerim meâli okumaları ile ilgili elde edilen veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

TABLO 46 “Kur’an-ı Kerim Meali Okuyor Musunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

YAŞ DURUMU		Kur’anı Kerim Meali veya Tefsir Okuyor musunuz?					
		Devamlı	Arasıra	Hiç Okumuyor	M. Ettiği konu olursa	Meal ve Tefsiri Bilmiyor	Toplam
25 – 30	Sayı	1	7	8	1		17
	Yaş (%)	5,9%	41,2%	47,1%	5,9%		100,0%
	Meal/Tefsir Okuma (%)	7,1%	18,9%	33,3%	4,2%		17,0%
31 – 40	Sayı	7	21	13	12	1	54
	Yaş (%)	13,0%	38,9%	24,1%	22,2%	1,9%	100,0%
	Meal/Tefsir Okuma (%)	50,0%	56,8%	54,2%	50,0%	100,0%	54,0%
41 – 55	Sayı	6	9	3	11		29
	Yaş (%)	20,7%	31,0%	10,3%	37,9%		100,0%
	Meal/Tefsir Okuma (%)	42,9%	24,3%	12,5%	45,8%		29,0%
Toplam	Sayı	14	37	24	24	1	100
	Yaş (%)	14,0%	37,0%	24,0%	24,0%	1,0%	100,0%
	Meal/Tefsir Okuma (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	27,522 ^a	15	,025

Tablo 46’da görüldüğü üzere 25 – 30 yaş grubunda devamlı meâl okuyanların oranı % 5,9, arasıra okuyanların oranı % 41,2, hiç okumayanların oranı ise % 47,1’dir. Bu grup içinde meâl ve tefsirin anlam farkını bilmeyen yoktur. 25 – 30 yaş grubundaki kadınların Kur’an-ı Kerim meâli veya tefsirini hiç okumama oranı hayli yüksektir.

31 – 40 yaş grubunu oluşturan kadınların % 13'ü devamlı Kur'an-ı Kerim meâli veya tefsirini okurken, % 38,9'u arasına okumaktadır. Hiç okumayanların oranı % 24,1 iken, merak ettiği bir konuyu araştırmak için okuyanların oranı % 22,2 dir. “Meâl” ve “tefsiri” kelimelerinin ne anlama geldiğini bilmeyenlerin oranı ise % 1,9'dur.

41 – 55 yaş grubunu oluşturan kadınların % 20,7'si Kur'an-ı Kerim meâli veya tefsirini devamlı okurken, arasına okuyanların oranı % 31, hiç okumayanların oranı % 10,3 tür. Bu grup içerisinde merak ettiğinde Kur'an-ı Kerim meâli veya tefsirini okuyanların oranı ise % 37,9 dur. Bu grupta meâl ve tefsirin anlamını bilmeyen yoktur.

Bütün bu veriler sonucunda yaşın ilerlemesiyle Kur'an-ı Kerim meâli veya tefsirini devamlı okuma oranında bir artış olduğu tespit edilmiştir. Nitekim “İngiltere ve Amerika’da yapılan araştırmalar, 16 ile 30 yaşları arasında tüm dinî faaliyetlerde bir düşüşün olduğunu göstermektedir. 30 yaşından sonra ise tekrar dinî faaliyetlerde bir yükselme görülmekte”,¹⁰⁸ bu dönemle beraber fert, “daha önceki dönemlerde yapmış olduğu hatalardan vazgeçmesine ve hayatına yön verecek yeni durumları araştırma veya sorgulamasına”¹⁰⁹ imkan sağlayacak bir sürece girmektedir. Böylece dine yönelme veya dini reddetme şeklinde eğilimler söz konusu olmaktadır.

Ayrıca genç kadınların (25 – 30 yaş), Kur'an-ı Kerim meâli veya tefsirini devamlı okuma oranlarının çok düşük olduğu, buna karşılık hiç okumama oranlarının yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum onların zamanlarının büyük bir kısmını dünyevî zevk ve ideallere ulaşmak için ayırmalarından kaynaklanmış olabilir. Ünver Günay da, gençlerin arasında görülen dinî ilgisizlikte yaş ve ona bağlı psikolojik etkenlerin hâkim bir rol oynadığını, tarih boyunca gençliğin dünya nimetlerine olan eğiliminin her yaş döneminden daha çok olduğunu¹¹⁰ belirtmektedir.

¹⁰⁸ Mustafa Köylü, **Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri**, Etüt Yay., Samsun 2000, s. 141.

¹⁰⁹ Köylü, **Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri**, s. 62.

¹¹⁰ Ünver Günay, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yay., İstanbul 2000, s. 362.

5. Âyet Ne Demektir?

Âyet, Kur'an-ı Kerim'i oluşturan her bir cümlelinin adıdır.

Bu araştırmada kadınların âyet hakkındaki bilgileri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 47 – Âyet Ne Demektir?

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Bilmiyor	6	6,0	6,0
Biliyor	82	82,0	88,0
Tam bilmiyor	9	9,0	97,0
Yanlış Biliyor	3	3,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Tablo 47'de görüldüğü gibi kadınların %82'si âyetin ne demek olduğunu bilirken, %9'u tam bilememektedir. Hiç bilmeyenlerin oranı %6 olup, yanlış bilenlerin oranı %3'tür.

Elde edilen verilere göre âyetin ne olduğunu tam bilenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Tam bilmeyenler, âyetin Kur'an-ı Kerim ile ilgili bir şey olduğunu söyleyebilmişlerdir. Yanlış bilenler ise âyetin peygamber sözü olduğunu zannetmektedirler.

6. Âyet ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların âyet hakkındaki bilgilerini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 48 – Âyet ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	6	6,0	6,4	6,4
Okul	39	39,0	41,5	47,9
Kuran kursu	13	13,0	13,8	61,7
Kitap-Dergi	9	9,0	9,6	71,3
Cemaat	3	3,0	3,2	74,5
Radyo-TV	1	1,0	1,1	75,5
Cami	1	1,0	1,1	76,6
Diğer	22	22,0	23,4	100,0
Cevapsız	6	6,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

“Âyet ile ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %39’u okul, %13’ü Kur’an kursu, %9’u kitap ve dergi cevabını vermiştir. Âyetle ilgili bilgilerini cemaatten öğrenenlerin oranı %3 iken, camiden öğrenenlerin oranı %1’dir. Diğer seçeneği içerisinde âyetle ilgili bilgilerini özel ders alarak öğrendiğini söyleyenlerin oranı %11 iken, hatırlamadığını söyleyenlerin oranı %5’tir. Eşinden, arkadaşından ve dernekten öğrendiğini söyleyenler de olmuştur. Bunların ortak oranı ise %2’dir.

Âyet ile ilgili bilgilerini okuldan öğrenenlerin oranı diğer kurumlardan öğrenenlere göre daha yüksektir. Okulun ezbere dayalı bilgilerde yine öne geçtiği görülmektedir.

7. “Âyetin Ne Demek Olduğunu Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların yaş durumuna göre âyet hakkındaki bilgilerini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 49 “Âyetin Ne Demek Olduğunu Nereden Öğrendiniz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

YAŞ DURUMU		Âyet Bilgi Nereden								Toplam
		Aile	Okul	Kuran kursu	Kitap-Dergi	Cemaat	Radyo TV	Cami	Diğer	
25 – 30	Sayı	1	8	4	1				2	16
	Yaş (%)	6,3%	50,0%	25,0%	6,3%				12,5%	100,0%
	Âyet Bilgi Nereden (%)	16,7%	20,5%	30,8%	11,1%				9,1%	17,0%
31 – 40	Sayı	1	26	6	2	2	1	1	10	49
	Yaş (%)	2,0%	53,1%	12,2%	4,1%	4,1%	2,0%	2,0%	20,4%	100,0%
	Âyet Bilgi Nereden (%)	16,7%	66,7%	46,2%	22,2%	66,7%	100,0%	100,0%	45,5%	52,1%
41 – 55	Sayı	4	5	3	6	1			10	29
	Yaş (%)	13,8%	17,2%	10,3%	20,7%	3,4%			34,5%	100,0%
	Âyet Bilgi Nereden (%)	66,7%	12,8%	23,1%	66,7%	33,3%			45,5%	30,9%
Toplam	Sayı	6	39	13	9	3	1	1	22	94
	Yaş (%)	6,4%	41,5%	13,8%	9,6%	3,2%	1,1%	1,1%	23,4%	100,0%
	Âyet Bilgi Nereden (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	25,899 ^a	15	,039

Kadınların âyetin ne demek olduğu ile ilgili bilgilerini öğrendikleri yerleri gösteren Tablo 49 incelendiğinde, 25–30 yaş aralığında okulun oranının (%50,0) yüksek olduğu görülmektedir. Kur’an kursu’nun ise bu bilgiyi öğretmede aileden daha etkili olduğu tespit edilmiştir. Diğer eğitim kurumlarından cemaat, radyo-TV ve camiye 25–30 yaş grubu kadınlarının dinî bilgi edinmek için pek rağbet etmedikleri anlaşılmaktadır.

31–40 yaş grubu kadınları arasında âyetin ne demek olduğunu okuldan öğrenenlerin oranı (%53,1) yine yüksektir. Bu sırayı Kur’an kursu takip etmekte-

dir. Ancak Tablo 49'a göre kadınların bu bilgiyi diğer din eğitim kurumlarından da öğrendikleri anlaşılmaktadır. 31-40 yaş grubu kadınları arasında âyetin ne demek olduğunu okuldan öğrenme oranı yüksektir.

41-55 yaş grubunu oluşturan kadınların büyük çoğunluğu âyetin ne demek olduğunu kitap ve dergiler yoluyla öğrenmişlerdir. Bu yaş grubunu oluşturan kadınlar arasında okulun oran olarak düşük olduğu, radyo-TV ve cami imkânlarının ise hiç söz konusu olmadığı tespit edilmiştir.

Yaşın ilerlemesiyle âyetin ne demek olduğunu aileden öğrenenlerin oranı artarken, okuldan öğrenenlerin oranı düşmektedir. Ancak genel olarak ailelerin bu bilgiyi öğretmede yeterli olmadığı (% 6,4) tespit edilmiştir. Buna karşılık okul ve Kur'an kursunun ön plana çıktığı görülmektedir. Demek ki bu tarz dinî bilgileri aile ve okuldan öğrenemeyen çocuklar, Kur'an kurslarında daha iyi öğrenebilmektedirler. Özellikle 25-30 yaşındaki kadınlar arasında Kur'an kursu oranının yüksek çıkması, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitimin yürürlüğe girmesine kadar, Kur'an kurslarına olan rağbetin de bir göstergesi olmuştur. "Ülkemizde din eğitimi alanında önemli bir boşluğu doldurmuş olan Kur'an kurslarına ve yaz aylarında düzenlenen cami eğitimine olan ilgi, sekiz yıllık kesintisiz zorunlu eğitime geçilmesinden itibaren giderek azalmış ve bugün bu kurslar yok olmakla karşı karşıya gelmiştir."¹¹¹ Ancak Kur'an kurslarına ve özellikle camiye olan ilginin Hz. Peygamber (S.A.V.) dönemindeki gibi yeniden sağlanması artık bir ihtiyaçtır.

Radyo ve TV'deki dinî programların genel olarak gelir düzeyi yüksek kadınlar arasında beklenenin aksine pek etkili olmadığı anlaşılmaktadır. Bu durum radyo-TV'deki dinî programların içeriği ile ilgili olduğu kadar, program saatlerinden de kaynaklanıyor olabilir.

¹¹¹ Yılmaz, "Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış", s. 344.

8. Sûre Ne Demektir?

Sûre, âyetlerden meydana gelen başı ve sonu bulunan Kur'an bölümü, demektir. Kur'an-ı Kerim 114 sûreden oluşmaktadır.

Bu araştırmada kadınların sûre hakkındaki bilgileriyle ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 50 – Sûre Ne Demektir?

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Bilmiyor	14	14,0	14,0
Biliyor	69	69,0	83,0
Tam bilmiyor	14	14,0	97,0
Yanlış Biliyor	3	3,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Mülâkat yapılan kadınların %69'u sûrenin ne demek olduğunu bilirken, kadınların %14'ü tam bilememektedir. Hiç bilmeyenlerin oranı yine %14 iken, yanlış bilenlerin oranı %3'tür.

Sûrenin ne demek olduğunu bilenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Ancak sûre ile ilgili bilgileri bilme oranının âyete göre daha düşük olduğu gözlenmektedir. Bunun nedeni âyet ifadesinin günlük hayatta sûreden daha çok kullanılmasıdır. Ayrıca âyetin tanımını yapmanın sûreden daha kolay olması da nedenler arasında sayılabilir. Tam bilmeyenler sûreyi sadece namazda okunması gereken Kur'an bölümleri olarak ifade ederken, yanlış bilenler sûrenin meleklerle ilgili bir ifade olduğunu zannetmektedirler.

9. Sûre ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların sûre ile ilgili bilgilerini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 51 – Sûre ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	7	7,0	8,1	8,1
Okul	35	35,0	40,7	48,8
Kuran kursu	13	13,0	15,1	64,0
Kitap-Dergi	8	8,0	9,3	73,3
Cemaat	3	3,0	3,5	76,7
Cami	1	1,0	1,2	77,9
Diğer	19	19,0	22,1	100,0
Cevapsız	14	14,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

“Sûre ile ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %35’i okul, %13’ü Kur’an kursu, %8’i kitap ve dergi ve %7’si aile cevabını vermiştir. Bu bilgiyi cemaatten öğrenenlerin oranı %3 iken, camiden öğrenenlerin oranı %1’dir. Diğer seçeneği içerisinde sûre ile ilgili bilgilerini özel derslerle öğrendiğini söyleyenlerin oranı %8 iken, bilgi kaynağını hatırlamadığını söyleyenlerin oranı %5’tir. Sûre ile ilgili bilgilerini eşinden, arkadaşından ve dernekten öğrendiğini söyleyen kadınlar da olmuştur. Bunların ortak oranı da %2’dir.

Sûre ile ilgili bilgilerini okuldan öğrenenlerin oranı, diğerlerine göre daha yüksektir. Âyet ve sûre ile ilgili bilgilerin bilgi kaynaklarında paralellik olduğu görülmektedir.

10. Namaz Sûrelerinin Ezbere Bilinmesi

Namaz sûreleri olarak bilinen kısa sûreler, Kur’an-ı Kerim’in 30. cüzünde Fil sûresinden sonra yer alan sûrelerdir. Kısa sûreler olmalarından dolayı namazlarda çok okunduğu için bu sûreler, namaz sûreleri olarak bilinmektedir. Namazlarda okunmasının şart olması nedeniyle Fatiha Sûresi’nin de bilinip bilinmediği namaz sûreleri arasında sorulmuştur.

Bu araştırmada kadınların namaz sûrelerini ezbere bilmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 52 – Namaz Sûrelerinin Ezbere Bilinmesi

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Hepsini biliyor	48	48,0	48,0
Çoğunu biliyor	26	26,0	74,0
Birkaçını biliyor	23	23,0	97,0
Birini biliyor	3	3,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Mülâkat yapılan kadınların %48'i namaz sûrelerinin hepsini bilirken, %26'sı sûrelerin çoğunu bilmiştir. Namaz sûrelerinin bir kaçını bilenlerin oranı %23 iken, sadece birini bilenlerin oranı %3'tür.

Namaz sûrelerinin hepsini bilen kadınların oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Birkaç sûre veya âyetle namaz kılınabilmesi mümkün olduğu halde, birden fazla namaz sûresini bilenlerin oranı %97'dir. Demek ki, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınlarda Kur'an-ı Kerim âyet ve sûrelerini ezberleme eğilimi yüksektir. En çok bilinen sûreler Kevser, Leheb, İhlâs, Felak ve Fatiha Sûreleridir. Sadece tek olarak bilinen sûre ise, Fatiha sûresidir.

11. Namaz Sûreleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların namaz sûrelerini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 53 – Namaz Sûreleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	14	14,0	14,0
Okul	30	30,0	44,0
Kuran kursu	17	17,0	61,0
Kitap-Dergi	8	8,0	69,0
Cemaat	4	4,0	73,0
Cami	7	7,0	80,0
Diğer	20	20,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“Namaz sûrelerini nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %30'u okuldan, %17'si Kur'an kursundan, %14'ü ailesinden öğrendiğini söylemiştir. Kitap ve dergiden öğrenenlerin oranı %8 iken, bu oranı %7 ile cami, %4 ile cemaat takip etmektedir. Diğer seçeneği içerisinde kadınların %16'sı namaz sûrelerini özel ders alarak öğrendiğini, %2'si dernekten öğrendiğini söylemiştir. Eşinden ve arkadaşlarından öğrenenlerin ortak oranı %1'dir.

Namaz sûrelerini okuldan öğrenenlerin oranı diğer kurumlardan öğrenenlerin oranına göre daha yüksektir. Bu sırayı Kur'an kursu takip etmektedir. Ancak okula karşılık Kur'an kurslarına herkesin gitmediği düşünülecek olursa Kur'an kurslarının namaz sûrelerini öğretmedeki başarısı daha yüksektir. Ezberlenecek sûrelerin zaman alması nedeniyle takip edilmesi gerekmektedir. Bu yönüyle ailelerin de bu konuda başarılı oldukları söylenebilir.

12. Ezbere Bilinen Âyet veya Sûre Meâli

Bu araştırmada kadınların ezbere bildikleri âyet veya sûre meâllerini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 54 – Ezbere Bilinen Âyet veya Sûre Meâli

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Namaz surelerinin mealini biliyor	11	11,0	11,0
Namaz surelerinin birkaçının mealini biliyor	34	34,0	45,0
Birkaç âyet mealini biliyor	26	26,0	71,0
Bir âyetin mealini biliyor	7	7,0	78,0
Hiçbirini bilmiyor	22	22,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Namaz sûrelerinin birkaçının meâlini bilen kadınların oranı %34, birkaç âyet meâli bilen kadınların oranı %26'dır. Hiçbir âyet ve sûre meâli bilmeyen kadınların oranı %22'dir. Namaz sûrelerinin tamamının meâlini bilen kadınların oranı %11, tek bir âyet mealini bildiğini söyleyenlerin oranı ise %7'dir.

Namaz sûrelerinin birkaçını bilenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. En çok bilinen sûre meâlleri Fatiha, Kevser ve İhlas sûreleridir. Âyet meâllerinden birkaç tanesini bilenler farklı cevaplar vermişlerdir. En çok tekrar edilen cevaplar arasında "Dinde zorlama yoktur"¹¹², "Allah kimseye gücünün üstünde yük yüklemesin"¹¹³, "Her zorlukla beraber bir kolaylık vardır."¹¹⁴, âyetleri vardır.

Genel olarak namaz sûrelerinin meâllerini bilenlerin oranı, bu sûreleri ezbere bilenlerin oranına göre oldukça düşüktür. Kadınların ezbere bildikleri sûrelerin meâllerini merak etmedikleri anlaşılmaktadır.

¹¹² Bakara 2/256.

¹¹³ Bakara 2/286.

¹¹⁴ İnşirah 94/5-6.

13. Ezbere Bilinen Âyet veya Sûre Meâlleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada kadınların ezbere bildikleri âyet veya sûre meâlini nereden öğrendikleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 55 – Ezbere Bilinen Âyet veya Sûre Meâlleri ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Aile	1	1,0	1,3	1,3
Okul	19	19,0	24,4	25,6
Kuran kursu	9	9,0	11,5	37,2
Kitap-Dergi	27	27,0	34,6	71,8
Cemaat	8	8,0	10,3	82,1
Radyo-TV	1	1,0	1,3	83,3
Diğer	13	13,0	16,7	100,0
Cevapsız	22	22,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

“Ezberinizdeki âyet veya sûre meâlini nereden öğrendiniz?” sorusuna kadınların %27’si kitap ve dergiden, %19’u okuldan öğrendiğini söylemiştir. Kur’an kursundan öğrenenlerin oranı %9, cemaatten öğrendiğini söyleyenlerin oranı %8’dir. Aileden ve radyo-TV’den öğrendiğini söyleyenlerin ortak oranı sadece %1’dir. Diğer seçeneği içersinde ezberindeki âyet ve sûre meâlini özel ders olarak öğrendiğini söyleyenlerin oranı %5, takvim yaprağından öğrendiğini söyleyenlerin oranı %2, henüz yeni öğrenme aşamasında olduğunu söyleyenlerin oranı da yine %2’dir. Kadınların %2’si bilgi kaynaklarını hatırlayamadıklarını söylerken, eşinden ve bir gazeteden öğrendiğini söyleyenlerin ortak oranı %1’dir. Âyet ve sûre meâli ile ilgili bilgi kaynakları arasında cami verilmemiştir.

Ezbere bilinen âyet veya sûre meâlini kitap ve dergiden öğrenenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Kadınlar okudukları kitap ve dergideki âyet veya sûre meâllerini ezberleme eğilimindedirler. Aile oranının sadece %1 olması, meâlin önemini ailelerin kavrayamadığını gösterebilir.

D. KADINLARIN TEMEL DİNÎ İNANÇ VE UYGULAMALARINA YÖNELİK TUTUMLARI

1. İnanç Esaslarına Olan Yaklaşım

Bu araştırmada kadınların inanç esaslarında açıklayamadıkları veya şüphe duydukları konu ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 56 – İnanç Esaslarına Olan Yaklaşım

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Yok	66	66,0	66,0
Var	29	29,0	95,0
Diğer	5	5,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“İnanç esaslarında açıklayamadığınız veya şüphe duyduğunuz bir şey var mı?” sorusuna kadınların %66’sı inanç esaslarını şüphesiz bir şekilde içine sindirdiğini söylerken, %29’u inanç esaslarıyla ilgili bazı konuları açıklayamadıklarını söylemişlerdir. Bunlardan %19’u kader konusunu, %6’sı âhiret konusunu , %3’ü ise cehennemliklerin durumunu anlayamadıklarını söylemişlerdir. Kadınların %3’ü ise, Allah’ın kullarının başına kötü şeyler gelmesine niçin izin verdiğini anlayamadıklarını söylemişlerdir. Diğer seçeneği içerisinde kadınların %4’ü yeterli bilgiye sahip olmadıkları için bu konuda yorum yapamayacaklarını, %1’i ise âhiret inancına sahip olmadığını söylemiştir.

Mülâkat yapılan kadınların inanç esasları ile ilgili bir takım konuları anlayamadıkları tespit edilmiştir. Araştıran, sorgulayan fertler olarak kadınların inanç esaslarıyla ilgili konulara kafa yordukları ve çok olmamakla birlikte bir takım soru işaretleri taşıdıkları görülmüştür.

2. “İslâm’a Göre İnanç Esaslarında Akli Olarak Açıklayamadığınız veya Şüphe Duyduğunuz Bir Şey Var mı?” Sorusuna Verilen Cevapların Doğum Yerine Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların doğum yerine göre inanç esaslarında açıklayamadıkları veya şüphe duydukları bir şey olup olmadığı ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 57 “İslâm’a Göre İnanç Esaslarında Akli Olarak Açıklayamadığınız veya Şüphe Duyduğunuz Bir Şey Var mı?” Sorusuna Verilen Cevapların Doğum Yerine Göre Dağılımı

DOĞUM YERİ		Akla ters/Şüpheli konu			Toplam
		Yok	Var	Diğer	
İl	Sayı	40	19	2	61
	Doğum Yeri (%)	65,6%	31,1%	3,2%	100,0%
	Akla ters/Şüpheli konu (%)	60,6%	65,5%	40,0%	61,0%
İlçe	Sayı	23	10	1	34
	Doğum Yeri (%)	67,6%	29,4%	2,9%	100,0%
	Akla ters/Şüpheli konu (%)	34,8%	34,5%	20,0%	34,0%
Köy	Sayı	1			1
	Doğum Yeri (%)	100,0%			100,0%
	Akla ters/Şüpheli konu (%)	1,5%			1,0%
Yurtdışı	Sayı	2		2	4
	Doğum Yeri (%)	50,0%		50,0%	100,0%
	Akla ters/Şüpheli konu (%)	3,0%		40,0%	4,0%
Toplam	Sayı	66	29	5	100
	Doğum Yeri (%)	66,0%	29,0%	5,0%	100,0%
	Akla ters/Şüpheli konu (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	25,825 ^a	12	,011

“İslâm’a göre inanç esaslarında açıklayamadığınız veya şüphe duyduğunuz bir şey var mı?” sorusuna il doğumlu olan kadınların %65,6’sı bir şüphesi olmadığını, %31,1’i bir takım konuları açıklayamadıklarını belirtmiştir.

İlçe doğumlu kadınlar arasında bir şüphe taşımayanların oranı % 67,6, bu konularda soru işaretleri olduğunu söyleyen kadınların oranı ise % 29,4'tür.

Köy doğumlu kadınların tamamı, yurtdışı doğumlu olanların ise %50'si bir şüphesi olmadığını, %50'si de bu konuda bir yorum yapamayacaklarını belirtmişlerdir.

Veriler ışığında küçük yerleşim yerlerine göre, büyük yerleşim yerinde doğanların dinî şüphe taşıma oranlarının daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. Bu durum kentleşmenin beraberinde getirdiği toplumsal değişim sürecinde insanların bocalama ve arayış içine girmelerinin bir ifadesidir. Nitekim “sanayileşme, kentleşme, eğitim-öğretim, kitle iletişim ve ulaşım araçlarının yaygınlaşması, toplumsal hareketlilikteki artış ve bütün bu etkenlerin etkisi altında kendini gösteren toplumsal değişim süreçleri, büyük yerleşim yerlerinden hareketle teknik, akılcı ve tenkitçi bir zihniyetin yayılmasına neden olmuştur.”¹¹⁵

Yerleşim yerlerinin etkisi sadece orada doğan ve hayatının bir kısmını orada geçiren fertlerle alakalı olmayıp, onları yetiştiren aile ile de alakalıdır. Çünkü “ailenin dinî kültürünü yeni üyelerine aktaran büyükler, çoğunlukla bu kültürü ailenin dışında kalan toplumdan almaktadırlar.”¹¹⁶ Dolayısıyla gerek toplumsal çevrenin gerek ondan etkilenen ailenin ve gerekse eğitim-öğretimin etkisiyle, şüphesiz inanan veya dinî konularda bir takım şüpheler taşıyan bir gençlik ortaya çıkmıştır. Bir takım şüpheler taşıyan bu gençlik araştırarak, sorgulayarak, okuyarak ve böylece içine tam sindirerek inanmakta veya hâla sorularına cevap aramaktadır.

¹¹⁵ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 361 – 363.

¹¹⁶ Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, s. 222.

3. İnanç Esaslarına Olan Yaklaşım ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Bu araştırmada inanç esaslarına olan yaklaşımın nereden kaynaklandığı ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 58 – İnanç Esaslarına Olan Yaklaşım ile İlgili Bilgilerin Kaynağı

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	22	22,0	22,0
Okul	6	6,0	28,0
Kuran kursu	3	3,0	31,0
Kitap-Dergi	5	5,0	36,0
Cemaat	5	5,0	41,0
Diğer	59	59,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“İnanç esaslarına olan yaklaşımınız neden/nereden kaynaklanmaktadır?” sorusuna, inanç esaslarıyla ilgili bir şüphesi olmadığını söyleyen kadınların %22’si aileden, %6’sı okuldan, %5’i cemaatten ve yine %5’i kitap ve dergiden kaynaklandığını söylemiştir. Diğer seçeneği içerisinde bir şüphesi olmadığını söyleyenlerin %8’i niçin şüphesiz inandığını bilmediğini, %7’si inanmanın Müslüman olmanın gereği olduğunu, %4’ü iman etmenin şüphe kabul etmeyeceğini belirtmiştir. Meâl okuyarak ve özel ders alarak inancını pekiştirdiğini söyleyenlerin ortak oranı %2 olup, eşinden ve anneannesinden etkilendiğini söyleyenlerin ortak oranı da %1’dir.

Diğer seçeneği içerisinde inanç esaslarında açıklayamadıkları konular olduğunu söyleyen kadınların %13’ü yaşadıkları olayları buna neden olarak gösterirken, %10’u bilgi eksikliği olduğunu, %5’i ise bu konularda çok derin düşündüğünü ve işin içinden çıkamadığını söylemiştir. Çevrenin etkisiyle inanç esaslarıyla ilgili bir takım soruları olduğunu söyleyenlerin oranı %5, âhiret inancını kabul etmeyerek yaşadıklarını buna neden olarak gösterme oranı ise %1’dir.

İnanç esaslarının şüpheyeye yer vermeyecek şekilde öğretilmesinde ailenin oranı, diğerlerine göre daha yüksektir. Ancak genel olarak din eğitimi veren yaygın ve örgün eğitim kurumları inanç esaslarının benimsetilmesinde yeterli olmadığı düşünülebilir. Kadınlar inanç esasları ile ilgili soru işaretlerine farklı nedenler göstermiş olsa da asıl neden din eğitimi veren kurumların işlevlerinin dinî bilgilendirmeden öteye geçmemiş olmasıdır. Dinî bilgileri verirken o bilgilerin fert tara-

findan özümşenmesi ve benimsenmesi, din eğitimi veren kurumlar tarafından göz ardı edilmektedir, denilebilir.

4. Kadınların Kendilerini Dinî Açıdan Nasıl Tanımladıkları?

Bu araştırmada kadınların kendilerini dinî açıdan nasıl tanımladıkları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 59 – Kadınların Kendilerini Dinî Açıdan Nasıl Tanımladıkları?

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
İnanan ve ibadetlerine bağlı	21	21,0	21,0
İnanan ancak ibadetlerini biraz aksatan	41	41,0	62,0
İnanan ancak ibadetlerini çok aksatan	30	30,0	92,0
Diğer	8	8,0	100,0
Toplam	100	100,0	

İnanan ancak ibadetlerini biraz aksattığını söyleyen kadınların oranı %41 iken, inanan ancak ibadetlerini çok aksattığını söyleyen kadınların oranı %30'dur. Kadınlar arasında inanan ve ibadetlerine bağlı olanların oranı ise %21'dir. Diğer seçeneği içerisinde, sadece inandıklarını söyleyen kadınların oranı %8'dir.

İnanan ancak ibadetlerini biraz aksatanların oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Mülakat yapılan kadınların tamamı ise inandıklarını söylemişlerdir. Ancak kadınların ibadet yönünden yeterli olmadıkları tespit edilmiştir.

5. Başörtüsü ile İlgili Düşünceler

Başörtüsü, Allah'ın tesettür emrinin¹¹⁷ bir parçası olarak Müslüman kadınların başlarını kapatmak için kullandıkları örtünün adıdır.

Bu çalışmada kadınların başörtüsü hakkındaki düşünceleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 60 – Başörtüsü ile İlgili Düşünceler

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Her hâlükârda takılmalı	48	48,0	48,0
Takılmalı ama gerektiğinde çıkarılmalı	35	35,0	83,0
Namaz kılarken takılmalı	4	4,0	87,0
Diğer	13	13,0	100,0
Toplam	100	100,0	

¹¹⁷ Nur 24/31 - Ahzab 33/59.

Başörtüsünün her hâlükârda takılması gerektiğini söyleyen kadınların oranı %48'dir. Kadınların %35'i başörtüsü takılmalı ancak gerektiğinde çıkarılmalıdır şeklinde görüş belirtmişlerdir. Sadece namaz kılarken takılması gerektiğini söyleyenlerin oranı ise %3'tür. Diğer seçeneği içerisinde kadınların %9'u başörtüsü takılmasının isteğe bağlı olduğunu, %3'ü ileriki yaşlarda takılması gerektiğini, %1'i ise bu konuda düşüncesini belirtebilecek yeterli bilgiye sahip olmadığını söylemiştir.

Başörtüsünün her hâlükârda takılması gerektiğini düşünen kadınların oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Bu kadınlar arasında başörtüsü kullanmayanlar oldukça fazladır. Yazılı ve görsel basında polemik konusu olmasına rağmen elde edilen veriler, sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların başörtüsünün dinî inançtan dolayı takıldığını düşündüklerini göstermektedir.

6. “Başörtüsü Takmak Sizce Şart Mı?” Sorusuna Verilen Cevapların Meslek Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınları meslek durumuna göre başörtüsü hakkındaki düşünceleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 61 “Başörtüsü Takmak Sizce Şart mı, Düşünceniz Nedir?” Sorusuna Verilen Cevapların Meslek Durumuna Göre Dağılımı

MESLEK DURUMU		Başörtüsü Gerekli mi?				Toplam
		Her Hâlükârda Takılmalı	Takılmalı Gerekirse Çıkarılmalı	Namaz Kılarken Takılmalı	Diğer	
Mühendis	Sayı	4	7	1	3	15
	Meslek (%)	26,7%	46,7%	6,7%	20,0%	100,0%
	Başörtüsü Gerekli mi? (%)	8,3%	20,0%	25,0%	23,1%	15,0%
Avukat	Sayı	4	3	1		8
	Meslek (%)	50,0%	37,5%	12,5%		100,0%
	Başörtüsü Gerekli mi? (%)	8,3%	8,6%	25,0%		8,0%
Doktor	Sayı	3	8			11
	Meslek (%)	27,3%	72,7%			100,0%
	Başörtüsü Gerekli mi? (%)	6,3%	22,9%			11,0%
Yönetici	Sayı	6	5		5	16
	Meslek (%)	37,5%	31,3%		31,3%	100,0%
	Başörtüsü Gerekli mi? (%)	12,5%	14,3%		38,5%	16,0%
İşletmeci	Sayı	6	6		3	15
	Meslek (%)	40,0%	40,0%		20,0%	100,0%
	Başörtüsü Gerekli mi? (%)	12,5%	17,1%		23,1%	15,0%
Sanatçı	Sayı	11	2			13
	Meslek (%)	84,6%	15,4%			100,0%
	Başörtüsü Gerekli mi? (%)	22,9%	5,7%			13,0%
Eğitimci	Sayı	4	1	2	2	9
	Meslek (%)	44,4%	11,1%	22,2%	22,2%	100,0%
	Başörtüsü Gerekli mi? (%)	8,3%	2,9%	50,0%	15,4%	9,0%
Diğer	Sayı	10	3			13
	Meslek (%)	76,9%	23,1%			100,0%
	Başörtüsü Gerekli mi? (%)	20,8%	8,6%			13,0%
Toplam	Sayı	48	35	4	13	100
	Meslek (%)	48,0%	35,0%	4,0%	13,0%	100,0%
	Başörtüsü Gerekli mi? (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	41,140 ^a	21	,005

Mesleği mühendis olan kadınların %26,7'si başörtüsünün her hâlükârda takılması gerektiğini, %46,7'si gerektiğinde çıkarılabileceğini, %6,7'si ise sadece namaz kılarken takılması gerektiğini belirtmiştir.

Avukatlardan başörtünün her durumda takılması gerektiğini düşünenlerin oranı %50 olup, gerektiğinde çıkarılabileceğini düşünenlerin oranı %37,5'tir. Bu grupta namaz kılarken takılması gerektiğini belirtenlerin oranı ise %12,5'tir.

Doktorlar içinde başörtüsünün mutlaka takılması gerektiğini düşünenlerin oranı %27,3, gerektiğinde çıkarılabileceğini söyleyenlerin oranı ise %72,7'dir. Doktorlar arasında başörtüsünün sadece namaz kılarken takılması gerektiğini düşünen yoktur.

Yönetici grubunu oluşturan kadınlardan %37,5'i başörtüsünün mutlaka takılması gerektiğini belirtirken, %31,3'ü gerektiğinde çıkarılabileceğini ifade etmişlerdir. Bu grupta da başörtüsünün namaz kılarken takılması gerektiğini düşünen yoktur.

İşletmeci kadınlardan başörtüsünün mutlaka takılması gerektiğini düşünenler ile gerektiğinde çıkarılabileceğini düşünenler aynı orandadır.

Sanatçı kadınlar arasında ise %84,6 oranında başörtüsünün mutlaka takılması gerektiği, %15,4 oranında gerektiğinde çıkarılabileceği belirtilmiştir. Bunlar arasında başörtüsünün sadece namazda takılması gerektiğini düşünen yoktur.

Eğitimci kadınlara gelince, başörtüsünün mutlaka takılması gerektiğini düşünenlerin oranı %44,4, gerektiğinde çıkarılabileceğini belirtenlerin oranı ise %11,1'dir. Bu grupta başörtüsünün sadece namaz kılarken takılması gerektiğini düşünenler de vardır. Onların oranı ise %22,2'dir.

Diğer meslek gruplarının büyük çoğunluğu (%76,9) başörtüsünün her hâlükârda takılması gerektiğini ifade etmişlerdir.

Başörtüsünün her hâlükârda takılması gerektiğini düşünen kadınlardan mesleği sanatçı olanların oranı daha yüksektir. Değişik meslek gruplarından oluşan kadınların başörtüsü ile ilgili düşüncelerinde farklı oranlar ortaya çıkmış olsa da kadınların büyük çoğunluğu başörtüsünü dinî bir gereklilik olarak kabul etmektedirler. Başörtüsünün gerektiğinde çıkarılabileceğini düşünen kadınlar en çok doktorlar arasından çıkmıştır. Genel olarak bu düşüncede olan kadınlar kamusal alanda başörtü yasağının uygulandığını ve buna bağlı olarak da eğitim ve çalışma hakkından mahrum kalmamak için başörtüsünün çıkarılması gerektiğini belirtmişlerdir. Bunlardan başka başörtüsünün sadece namaz kılarken takılması gerektiğini düşünen kadınlar ise mühendis, avukat ve eğitimciler arasından çıkmıştır.

Dinî uygulamalarda olduğu gibi dinî tutum ve düşüncelerin oluşumunda da bir takım etkiler söz konusudur. Bu etkiler, “insanın içinde bulunduğu fiziki ve sosyal çevre, sahip olduğu mevki, aldığı eğitim ve bunların etkisiyle oluşan ihtiyaç ve istekler”¹¹⁸ olarak özetlenebilir. Buna göre, değişik meslek gruplarından oluşan kadınların başörtüsü hakkındaki düşünceleri de bu etkilere göre oluşmuştur, denilebilir.

7. Sıkıntılı veya Zor Zamanlarınızda Ne Yaparsınız?

Bu araştırmada kadınların bir sıkıntıya düştüklerinde veya zor bir durumda kaldıklarında ne yapacakları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 62 – Sıkıntılı veya Zor Zamanlarınızda Ne Yaparsınız?

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Kur'an-ı Kerim okurum	35	35,0	35,0
Dua ederim	34	34,0	69,0
Din görevlisi veya dindar biriyle konuşurum	1	1,0	70,0
Türebeleri ziyaret ederim	7	7,0	77,0
Diğer	23	23,0	100,0
Toplam	100	100,0	

¹¹⁸ Peker, **Din Psikolojisi**, s. 153.

“Bir sıkıntıya düştüğünüzde veya zor durumda kaldığınızda ne yaparsınız?” sorusuna kadınların %35’i Kur’an-ı Kerim okuduğunu, %34’ü dua ettiğini, %7’si ise türbeleri ziyaret ettiğini söylemiştir. Din görevlisi veya dindar biriyle konuşmayı tercih ettiğini söyleyenler ise sadece %1’dir. Bu oranın çok düşük olması kadınların din görevlilerini davranış olarak tasvip etmemelerindendir.

Diğer seçeneği içerisinde kadınların %4’ü sıkıntılı zamanlarda yalnız kalmak istediğini, %4’ü ağladığını, %3’ü ise bu durumlarda ailesiyle görüşmeyi tercih ettiğini söylemiştir. Sıkıntılı zamanlarda namaz kıldığını ve tesbih çektiğini söyleyenlerin ortak oranı da %3’tür. Zor zamanlarında meâl okuyarak rahatladığını söyleyenlerin oranı %2 olup, ezberlerindeki âyetleri okumayı tercih edenlerin oranı yine %2’dir. Böyle zamanlarda ellerimi açarak değil ama bütün kalbimle Allah’a sığınırım diyen kadınlar da olmuştur. Bunların oranı da %2’dir.

Verilere göre kadınların büyük çoğunluğu sıkıntılı ve zor zamanlarında Kur’an-ı Kerim okumayı ve dua etmeyi tercih etmektedirler. Türbelere gittiklerini söyleyen kadınlar; Eyüp Sultan Türbesi, Aziz Mahmud Hüdayi Türbesi ve Mehmet Emin Tokadî Türbesi’ne gittiklerini özellikle belirtmişlerdir. Kadınların zor zamanlarında kendi iç dünyalarında çözüm arayışına girdikleri ve genel olarak Allah’a sığındıkları ve problemlerini çözmek için Allah’tan yardım istedikleri görölmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınlar arasında, her şeyin Allah’ın dilemesiyle gerçekleşeceğine büyük bir inanç olduğu anlaşılmaktadır.

8. “Bir Sıkıntıya Düştüğünüzde veya Zor Bir Durumda Kaldığınızda Ne Yaparsınız?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların yaş durumuna göre bir sıkıntıya düştüklerinde veya zor bir durumda kaldıklarında ne yaptıklarıyla ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 63 “Bir Sıkıntıya Düştüğünüzde veya Zor Bir Durumda Kaldığınızda Ne Yaparsınız?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

YAŞ DURUMU		Sıkıntı Durumunda Yapılan					
		Kuran Okurum	Dua ederim	Din Görevlisiyle konuşurum	Türbe Ziyareti Yaparım	Diğer	Toplam
25 – 30	Sayı	5	6	1		5	17
	Yaş (%)	29,4%	35,3%	5,9%		29,4%	100,0%
	Sıkıntı Durumunda Yapılan (%)	14,3%	17,6%	100,0%		21,7%	17,0%
31 – 40	Sayı	14	21		4	15	54
	Yaş (%)	25,9%	38,9%		7,4%	27,8%	100,0%
	Sıkıntı Durumunda Yapılan (%)	40,0%	61,8%		57,1%	65,2%	54,0%
41 – 55	Sayı	16	7		3	3	29
	Yaş (%)	55,2%	24,1%		10,3%	10,3%	100,0%
	Sıkıntı Durumunda Yapılan (%)	45,7%	20,6%		42,9%	13,0%	29,0%
Toplam	Sayı	35	34	1	7	23	100
	Yaş (%)	35,0%	34,0%	1,0%	7,0%	23,0%	100,0%
	Sıkıntı Durumunda Yapılan (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	15,419 ^a	8	,050

Tablo 63'te görüldüğü gibi 25 – 30 yaş grubundaki kadınlardan sıkıntılı veya zor bir durumda Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı % 29,4, dua edenlerin oranı % 35,3, bir din görevlisi ile konuşmayı tercih edenlerin oranı % 5,9'dur. Bu grup içerisinde böyle bir amaçla türbe ziyareti yapan yoktur.

31 – 40 yaş grubunu oluşturan kadınların % 25,9'u Kur'an-ı Kerim okurken, % 38,9'u dua etmektedir. Bu grup kadınlar arasında sıkıntılı veya zor zaman-

larında bir din görevlisiyle konuşmayı tercih eden yoktur. Ancak böyle zamanlarda türbe ziyareti yapan 31 – 40 yaş grubu kadınların oranı % 7,4'tür.

41 – 55 yaş grubu kadınlardan sıkıntılı veya zor zamanlarında Kur'an-ı Kerim okuyanların oranı % 55,2, dua edenlerin oranı % 24,1, türbe ziyareti yapanların oranı ise % 10,3 tür. Bu grup kadınlar arasında bir din görevlisiyle konuşmayı tercih eden yoktur. 41 – 55 yaş grubunu oluşturan kadınların Kur'an-ı Kerim okuma oranı yüksektir.

Veriler incelendiğinde 25 – 30 ve 31 – 40 yaş grubunu oluşturan kadınlar arasında dua etme alışkanlığının daha yüksek olduğu, buna karşılık 41 – 55 yaş grubu kadınları arasında Kur'an-ı Kerim okuma oranının daha yüksek olduğu gözlenmektedir. Bu durum, daha genç yaştaki kadınların dünyevî yoğunluklarının fazla olması nedeniyle en kolay dinî pratik olan duayı tercih etmelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü Kur'an-ı Kerim okumak için bir ön hazırlık ve belli bir zaman ayırmak gerekmektedir. Genel olarak bütün yaş grubu kadınlar arasında sıkıntılı ve zor zamanlarda Kur'an-ı Kerim okuma ve dua etme alışkanlığının daha yaygın olduğu anlaşılmaktadır.

Sıkıntılı ve zor zamanlarında bir din görevlisiyle görüşmeyi tercih eden kadınların genç yaştaki kadınlar arasından çıkması ise, bunların din görevlilerine karşı olumsuz bir ön yargı taşımadıklarını göstermektedir. Ancak genel tablo içerisinde kadınlar arasında din görevlilerine yeterince güvenilmediği anlaşılmaktadır. Bu duruma yazılı ve görsel basında din görevlileriyle ilgili çıkan olumsuz haberler ve din görevlilerinin yeterince sosyalleşememiş olması neden olarak gösterilebilir.

Orta yetişkinlik dönemindeki kadınların bir kısmının sıkıntılı ve zor zamanlarında türbe ziyareti yapmalarına karşılık genç yaştaki kadınların türbe ziyaretine hiç rağbet etmedikleri tespit edilmiştir. Çünkü gençler, "yaş psikolojileri gereği toplumda yaygın olan inanış ve uygulamaları daha kolay sorgulayabilmekte, hatta zaman zaman bunları eleştirebilmektedirler."¹¹⁹ Bunun için de toplum arasında yaygın olan inanış ve uygulamalara pek rağbet etmemektedirler. Ayrıca insanların

¹¹⁹ Mustafa Arslan, **Türk Popüler Dindarlığı**, Dem Yay., İstanbul 2000, s. 208.

hayatlarında karşılaştıkları olumlu veya olumsuz hadiselerle verdikleri tepkilerin temelinde çocukluk döneminde ailedeki uygulamaların büyük etkisi olduğu da unutulmamalıdır.

E. KADINLARIN TEMEL DİNÎ PRATİKLERİ İLE İLGİLİ UYGULAMALARI

1 Namaz Kılma Durumu

Namaz, İslâm dininin en temel ibadetlerinden biridir. Allah'ın emri olan ve Allah rızası için kılınan namaz, günde beş defa belirli zamanlarda ve belirli hareketlerin, şekil ve usûlün yerine getirilmesiyle gerçekleşir. Ergenlik çağına eren her Müslüman, namaz kılmakla sorumludur.

Bu araştırmada kadınların namaz kılma durumları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 64 – Namaz Kılma Durumu

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Hergün beş vakit	30	30,0	30,0
Arasıra vakit namazlar	32	32,0	62,0
Mübarek gün ve geceler	26	26,0	88,0
Hiçbiri	12	12,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Mülâkat yapılan kadınlar arasında, arasıra vakit namazları kıldığını söyleyenlerin oranı %32, her gün beş vakit namaz kıldığını söyleyenlerin oranı %30, mübarek gün ve gecelerde namaz kıldığını söyleyenlerin oranı ise %26'dır. Hiç kılmadıklarını söyleyen kadınların oranı ise %12'dir.

Elde edilen verilere göre, arasıra vakit namazları kılan kadınların oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Kadınların namaz kılmanın gerekliliğini bildikleri, ancak düzenli namaz kılamadıkları görülmektedir.

2. “Namaz Kılar Mısınız?” Sorusuna Verilen Cevapların Meslek Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların meslek durumuna göre namaz kılma durumları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 65 “Namaz Kılar mısınız?” Sorusuna Verilen Cevapların Meslek Durumuna Göre Dağılımı

MESLEK DURUMU		Namaz Kılma				Toplam
		Hergün Beş Vakit	Arasıra	Mübarek Gün Geceler	Hiçbiri	
Mühendis	Sayı	1	3	8	3	15
	Meslek (%)	6,7%	20,0%	53,3%	20,0%	100,0%
	Namaz Kılma (%)	3,3%	9,4%	30,8%	25,0%	15,0%
Avukat	Sayı	2	3	1	2	8
	Meslek (%)	25,0%	37,5%	12,5%	25,0%	100,0%
	Namaz Kılma (%)	6,7%	9,4%	3,8%	16,7%	8,0%
Doktor	Sayı	6	2	3		11
	Meslek (%)	54,5%	18,2%	27,3%		100,0%
	Namaz Kılma (%)	20,0%	6,3%	11,5%		11,0%
Yönetici	Sayı	1	7	6	2	16
	Meslek (%)	6,3%	43,8%	37,5%	12,5%	100,0%
	Namaz Kılma (%)	3,3%	21,9%	23,1%	16,7%	16,0%
İşletmeci	Sayı	3	7	3	2	15
	Meslek (%)	20,0%	46,7%	20,0%	13,3%	100,0%
	Namaz Kılma (%)	10,0%	21,9%	11,5%	16,7%	15,0%
Sanatçı	Sayı	8	3	2		13
	Meslek (%)	61,5%	23,1%	15,4%		100,0%
	Namaz Kılma (%)	26,7%	9,4%	7,7%		13,0%
Eğitimci	Sayı	3	2	1	3	9
	Meslek (%)	33,3%	22,2%	11,1%	33,3%	100,0%
	Namaz Kılma (%)	10,0%	6,3%	3,8%	25,0%	9,0%
Diğer	Sayı	6	5	2		13
	Meslek (%)	46,2%	38,5%	15,4%		100,0%
	Namaz Kılma (%)	20,0%	15,6%	7,7%		13,0%
Toplam	Sayı	30	32	26	12	100
	Meslek (%)	30,0%	32,0%	26,0%	12,0%	100,0%
	Namaz Kılma (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	35,447 ^a	21	,025

Kadınların mesleklerine göre namaz kılma durumları arasındaki ilişki şöyledir:

Mesleği mühendis olan kadınların %6,7'si her gün namaz kıldıklarını, %20'si arasıra kıldıklarını, %53,3'ü mübarek günlerde namaz kıldıklarını belirtmişlerdir. Bu grupta hiç namaz kılmayanların oranı %20 olup, mübarek günlerde namaz kılanların oranı en yüksektir.

Mesleği avukat olan kadınların %25'i her gün namaz kıldıklarını, %37,5'i arasıra, %12,5'i ise mübarek günlerde namaz kıldıklarını belirtmişlerdir. Avukat kadınlardan hiç namaz kılmayan kadınların oranı ise %25'dir. Bu kadınlar arasında arasıra namaz kılanların oranı daha yüksektir.

Doktor kadınların %54,5'i her gün namaz kıldıklarını, %18,2'si arasıra kıldıklarını, %27,3'ü ise mübarek günlerde namaz kıldıklarını ifade etmişlerdir. Doktor kadınlar arasında hiç namaz kılmayan olmayıp, en yüksek oran düzenli namaz kılanlara aittir.

Kadınlar arasında yönetici olanların %6,3'ü her gün namaz kıldıklarını, %43,8'i arasıra kıldıklarını, %37,5'i ise mübarek günlerde kıldıklarını belirtmişlerdir. Yönetici kadınlardan hiç namaz kılmayanların oranı %12,5'tir. Yönetici kadınlar arasında arasıra namaz kılma oranı daha yüksektir.

İşletmeci grubunu oluşturan kadınların %20'si her gün namaz kıldıklarını belirtirken, %46,7'si arasıra, %20'si mübarek günlerde namaz kıldıklarını belirtmişlerdir. Bu grupta hiç namaz kılmayanların oranı %13,3 olup, arasıra namaz kılanların oranı en yüksektir.

Sanatçı grubunu oluşturan kadınların %61,5'i her gün namaz kıldıklarını, %23,1'i arasıra, %15,4'ü mübarek günlerde namaz kıldıklarını belirtmişlerdir. Sanatçı kadınlar arasında hiç namaz kılmayan yoktur. Bu grupta da düzenli namaz kılma oranı diğerlerine kıyasla en yüksektir.

Eğitimci kadınlardan ise %33,3'ünün her gün, %22,2'sinin arasıra, %11,1'inin mübarek günlerde namaz kıldıkları tespit edilmiştir. Bu grup içerisinde hiç namaz kılmayanların oranı da %33,3'tür.

Diğer meslek gruplarını oluşturan kadınların büyük oranı (%46,2) her gün namaz kıldıklarını belirtmişlerdir. Bunlar arasında hiç namaz kılmayan yoktur.

Meslekleri ne olursa olsun gelir düzeyi yüksek kadınların düzenli namaz kılma eğilimleri düşük olmasına karşılık, belirli zamanlarda namaz kılma eğilimlerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Türk-İslâm sanatlarından hat, tezhib ve ebru sanatlarını icra eden sanatçı grubunu oluşturan kadınlar arasında düzenli namaz kılma oranı yüksek çıkmıştır. Bu kadınların işlerinin gereği olarak bir takım dinî bilgileri edinmeleri, katıldıkları meslekî toplantılar ve edindikleri çevre dinî yaşantılarını etkilemiştir, denilebilir.

Nitekim meslek durumu ile dinî yaşantı arasında din sosyolojisi bakımından önemli bir ilişki olduğunu belirten Günay, “fertlerin belli bir meslekî çevreye mensubiyetinin, dinî yaşayış, tutum ve davranışlarına büyük etki ettiğini”¹²⁰ savunmaktadır. Buna göre kadınların meslekî çevrelerinin namaz kılma durumlarına kısmen de olsa etki ettiği söylenebilir. Çünkü “ibadete devam etme veya diğer dinî etkinlikleri yerine getirme, daha önceki yaşama şekillerinin de bir devamı olabilmektedir. Bu dinî gelişim aile, komşu, cami, okul ve toplum ortamında devam ederken, fert için en önemli etki çocukluk yıllarında ebeveyninden gelmektedir.”¹²¹ Böylece farklı kaynaklardan etkilenen her ferdin, dinî uygulamaları da farklı olabilmektedir.

3. Oruç Tutma Durumu

İslâm’ın temel ibadetlerinden bir diğeri de oruçtur. Oruç akıllı, ergenliğe ermiş her Müslüman üzerine farz olan bir ibadettir. Farz olan oruç zamanı ramazan ayıdır.

¹²⁰ Günay, *Din Sosyolojisi*, s. 298.

¹²¹ Köylü, *Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri*, s. 147.

Bu araştırmada kadınların oruç tutmaları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 66 – Oruç Tutma Durumu

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Ramazan ayının tamamı ve mübarek geceler	41	41,0	41,0
Ramazan ayının tamamı	44	44,0	85,0
Ramazan ayında arasıra	10	10,0	95,0
Hiçbir zaman	5	5	100,0
Toplam	100	100,0	

Kadınların oruç tutma durumları tablodan incelendiğinde, ramazan ayının tamamında oruç tuttuğunu söyleyenlerin oranı %44, ramazan ayının tamamını ve mübarek gecelerde oruç tuttuğunu söyleyenlerin oranı ise %41'dir. Kadınların %10'u ramazanda arasıra oruç tuttuğunu söylerken, %5'i hiçbir zaman oruç tutmadığını söylemiştir.

Ramazan ayının tamamını oruçlu geçirenlerin kümülatif oranı %85'dir. Namaz kılma durumuna göre oruç tutma oranı oldukça yüksektir. Bunda namaz ibadetinin düzenli olarak tekrar edilmesine karşılık orucun yılda bir ay olmasının payı büyüktür. Ayrıca ramazan ayının girmesiyle ülke çapında yapılan faaliyetler de oruç ibadetinin yaygınlaşmasında etkili olmuştur.

F. KADINLARIN CEMAAT FAALİYETLERİ İLE İLGİLİ TUTUMLARI

1. Cemaat Faaliyetlerine Katılma Durumu

Din ferdî bir olay olduğu kadar, toplumsal yönü olması nedeniyle gruplaşma ve cemaatleşmeye açıktır. Dinî cemaatlere katılma eğilimine ferdî özellikler yanında çevresel etkenler de etki etmektedir.

Bu araştırmada kadınların dinî bir cemaatin faaliyetlerine katılmaları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 67 – Cemaat Faaliyetlerine Katılma Durumu

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Hayır katılmıyorum	79	79,0	79,0
Evet katılıyorum	21	21,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Dinî bir cemaatin faaliyetlerine katılmayan kadınların oranı %79 olup, faaliyetlere katılan kadınların oranı %21'dir. Cemaat faaliyetlerine katılmayan kadınların %27'si cemaatleri onaylamadıklarını, %19'u cemaatler hakkında bilgi sahibi olmadıkları söylemişlerdir. Cemaat faaliyetlerine katılmayı hiç düşünmediğini söyleyen kadınların oranı %17 iken, bu faaliyetlere katılmak için zaman bulamadığını söyleyenlerin oranı %9'dur. Kadınların %5'i cemaat faaliyetlerine önceden katıldığını ancak aradığını bulamadığını söylemiştir. Kendine göre bir yer bulamadığını söyleyenler de olmuştur. Bunların oranı ise %2'dir.

Dinî bir cemaatin faaliyetlerine katılmayan kadınların oranı katılanlara göre daha yüksektir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınlar arasında dinî cemaatlere katılma eğiliminin düşük olduğu tespit edilmiştir. Araştırma boyunca sorulan sorularda bilgi kaynağı olarak cemaatlerin gösterilme oranı, cemaat faaliyetlerine katılan kadınların oranından çok düşüktür. Demek ki, cemaat faaliyetlerine katılan kadınların çoğunluğu dinî bilgilerini, faaliyetlere katılmadan önce edinmişlerdir.

2. “Herhangi Bir Dinî Cemaatin Faaliyetlerine Katılıyor musunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Doğum Yerine Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların doğum yerine göre cemaat faaliyetlerine katılma durumları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 68 “Herhangi Bir Dinî Cemaatin Faaliyetlerine Katılıyor musunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Doğum Yerine Göre Dağılımı

DOĞUM YERİ		Cemaate Katılma		Toplam
		Hayır	Evet	
İl	Sayı	44	17	61
	Doğum Yeri (%)	72,1%	27,9%	100,0%
	Cemaate Katılma (%)	55,7%	81,0%	61,0%
İlçe	Sayı	32	2	34
	Doğum Yeri (%)	94,1%	5,9%	100,0%
	Cemaate Katılma (%)	40,5%	9,5%	34,0%
Köy	Sayı		1	1
	Doğum Yeri (%)		100,0%	100,0%
	Cemaate Katılma (%)		4,8%	1,0%
Yurtdışı	Sayı	3	1	4
	Doğum Yeri (%)	75,0%	25,0%	100,0%
	Cemaate Katılma (%)	3,8%	4,8%	4,0%
Toplam	Sayı	79	21	100
	Doğum Yeri (%)	79,0%	21,0%	100,0%
	Cemaate Katılma (%)	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	10,219 ^a	3	,017

Doğum yerine göre cemaatlere katılma durumunun incelendiği Tablo 68’de il doğumlu olan kadınların cemaatlere katılma oranı % 27,9 iken, ilçe doğumlu olan kadınların katılma oranı % 5,9’dur. Köyde doğanların tamamı, yurtdışında doğanların ise % 25’i cemaat faaliyetlerine katıldıklarını belirtmişlerdir.

Bütün bu veriler sonucunda il doğumlu kadınların köy doğumlu kadınların dışındakilere göre, cemaatlere katılma faaliyetlerinin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Köy ve yurtdışı doğumlu olanların durumu –kendi içinde- diğerlerin-

den farklılık arz etmektedir. Çünkü bu kadınlar doğdukları yerden farklı bir kültür yapısına sahip olan yerlere yerleşmişlerdir. Böylece cemaatlere doğdukları yerde değil, yerleştikleri yerde katılmışlardır. Katıldıkları cemaatlerin sıcak ve samimi ortamı kadınların, farklı kültür yapısına sahip olan yeni toplumsal çevrelerine kısa zamanda uyum sağlamalarına yardımcı olmuştur.

Sonuç olarak, ilde doğan ve büyük yerleşim yerlerine göç eden kadınların cemaatlere katılma oranının daha yüksek olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü “dinî grup ve cemaatler, sanayileşme ve kentleşmenin etkisi ile fazlalaşarak il genelinde etkinliklerini artırmıştır.”¹²² İllerde kendilerini daha iyi tanıtan cemaatlerin, sosyo-kültürel organizasyonlara daha çok ağırlık vermeleri ve bunları il imkânlarından faydalanarak geniş kitlelere taşımaları özellikle bu yerleşim yerlerinde cemaatlerin daha fazla yayılmasına neden olmuştur.

3. Dinî Cemaatlerin Faaliyetlerine Katılma Nedenleri

Bu araştırmada kadınların dinî cemaatlerin faaliyetlerine katılma nedenleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 69 – Dinî Cemaatlerin Faaliyetlerine Katılma Nedenleri

Seçenek	Sayı	(%)	Gerçek (%)	Kümülatif (%)
Dini daha iyi yaşamak	12	12,0	57,1	57,1
Aile isteği	1	1,0	4,8	61,9
Arkadaş bağı	1	1,0	4,8	66,7
Huzur ortamı	7	7,0	33,3	100,0
Cevapsız	79	79,0	100,0	
Toplam	100	100,0		

Tablo 67'ye göre kadınlar arasında dinî cemaatlerin faaliyetlerine katılanların oranı %21'dir. Bu orana göre Tablo 69'da, kadınların cemaat faaliyetlerine katılma nedenlerinden dinini daha iyi yaşamak olduğunu söyleyenlerin oranı %57,1, cemaatlerde huzur bulunduğunu söyleyenlerin oranı %33,3, arkadaş bağı ve aile isteğiyle katıldığını söyleyenlerin oranı ise %4,8'dir.

Cemaat faaliyetlerine katılma nedenlerine baktığımızda, kadınların büyük çoğunluğunun dinini daha iyi yaşamak için cemaatleri tercih ettikleri anlaşılmaktadır.

¹²² Arslan, *Türk Popüler Dindarlığı*, s. 262.

4. “Cemaat Faaliyetlerine Katılma Nedeniniz Nedir?” Sorusuna Verilen Cevapların Meslek Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların meslek durumuna göre cemaatlere katılma nedenleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 70 “Cemaat Faaliyetlerine Katılma Nedeniniz Nedir?” Sorusuna Verilen Cevapların Meslek Durumuna Göre Dağılımı

MESLEK DURUMU		Cemaate Katılma Nedeni?				Toplam
		Dini daha iyi yaşamak	Aile isteği	Arkadaş bağı	Huzur ortamı	
Mühendis	Sayı	1				1
	Meslek (%)	100,0%				100,0%
	Cemaate Katılma Nedeni (%)	8,3%				4,8%
Avukat	Sayı	4				4
	Meslek (%)	100,0%				100,0%
	Cemaate Katılma Nedeni (%)	33,3%				19,0%
Doktor	Sayı	1			3	4
	Meslek (%)	25,0%			75,0%	100,0%
	Cemaate Katılma Nedeni (%)	8,3%			42,9%	19,0%
Yönetici	Sayı		1	1		2
	Meslek (%)		50,0%	50,0%		100,0%
	Cemaate Katılma Nedeni (%)		100,0%	100,0%		9,5%
İşletmeci	Sayı				2	2
	Meslek (%)				100,0%	100,0%
	Cemaate Katılma Nedeni (%)				28,6%	9,5%
Sanatçı	Sayı	3			2	5
	Meslek (%)	60,0%			40,0%	100,0%
	Cemaate Katılma Nedeni (%)	25,0%			28,6%	23,8%
Eğitimci	Sayı	1				1
	Meslek (%)	100,0%				100,0%
	Cemaate Katılma Nedeni (%)	8,3%				4,8%
Diğer	Sayı	2				2
	Meslek (%)	100,0%				100,0%
	Cemaate Katılma Nedeni (%)	16,7%				9,5%
Toplam	Sayı	12	1	1	7	21
	Meslek (%)	57,1%	4,8%	4,8%	33,3%	100,0%
	Cemaate Katılma Nedeni (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	41,140 ^a	21	,005

“Cemaatlere yönelmenin bir takım nedenleri olarak itibar ve mevkî kazanma, bir ideale bağlanma, can sıkıntısı, gayesizlik, başarısızlık ve grubun başarısıyla tatmin olma, danışabilme imkanı, özel konum kazanma, laiklik uygulamalarına ve hoşgörüsüzlüğe tepki, din eğitiminin uzun süre yasak olması, dinî idrak tarzının farklılığı gibi çeşitli konular dile getirilmiştir.”¹²³ Toplumda cemaate katılma nedenleri farklılık arz etse de mülâkat yapılan kadınların çoğunluğunun (%90,4) kendi dinî hayatlarını geliştirmeye yönelik isteklerle bir cemaate bağlandıkları Tablo 70’den görülmektedir. Kadınların herhangi bir toplumsal amaçla veya ideolojik bir nedenle cemaate katıldıkları tespit edilmemiştir.

Kadınlardan sadece yönetici grubunu oluşturanların dinî amaçlarla cemaate katılmadıkları anlaşılmaktadır. Bunun dışındaki bütün meslek grupları içerisindeki kadınların cemaatlere katılma nedeni, dini daha iyi yaşama kaygısıdır. Cemaatleri dinî hayatları için yönlendirici ve yardımcı unsur olarak gören kadınların bu eğilimlerinin temelinde, modern hayatta din eğitiminin doğru ve yeterli verilmediği düşüncesi yatmaktadır.

Genel tablo içerisinde, nedenlerde ufak-tefek farklılık olsa da bütün meslek gruplarından kadınların cemaatlere katıldığı tespit edilmiştir.

¹²³ Karataş, **Tarîkatlere Yönelmenin Sosyo-Kültürel ve Psikolojik Nedenleri**, s. 33.

G. KADINLARIN DİNİ ÖĞRENME İLE İLGİLİ TUTUM VE UYGULAMALARI

1. Dinî Kitap Okuma Durumu

Bu araştırmada kadınların dinî kitap okumaları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 71 – Dini Kitap Okuma Durumu

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Okumuyorum	30	30,0	30,0
Okuyorum	70	70,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Dinî kitap okuma durumunun gösterildiği tabloya göre, kadınların %70'i dinî kitap okuduğunu, %30'u dinî kitap okumadığını söylemiştir.

Dinî kitap okuyan kadınların oranı, okumayanlara göre daha yüksektir. Bu durum kadınların dinî kültür seviyelerinin yüksek olduğunu ve dinî konulara meraklı olduklarını göstermektedir. “Hangi yazarları tercih ediyorsunuz?” ek sorusuna kadınlar genelde şu yazarları tercih ettiklerini belirtmişlerdir: Senai Demirci, Fethullah Gülen, Arif Pamuk, Harun Yahya, Mustafa İslamoğlu, Mevdûdi, Yaşar Nuri Öztürk, Selim Gündüzalp, Necip Fazıl, Gazali, Ümit Şimşek, Vehbi Vakkasoğlu, Mehmet Alagaş ve Mehmet Aydın. Ayrıca ilmiyal kitaplarını okuduğunu söyleyenlerin yanında gazetelerdeki dinî konularla ilgili yazıları takip ettiğini söyleyenler de olmuştur.

2. “Dinî Kitap Okuyor musunuz?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların yaş durumuna göre dinî kitap okumaları ile ilgili elde edilen veriler aşağıdaki tabloda sunulmuştur.

TABLO 72 “Dini Kitap Okuyor musunuz” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

YAŞ DURUMU		Dini Kitap Okuma		
		Okumuyor	Okuyor	Toplam
25 – 30	Sayı	7	10	17
	Yaş (%)	41,2%	58,8%	100,0%
	Dini Kitap Okuma (%)	23,3%	14,3%	17,0%
31 – 40	Sayı	22	32	54
	Yaş (%)	40,7%	59,3%	100,0%
	Dini Kitap Okuma (%)	73,3%	45,7%	54,0%
41 – 55	Sayı	1	28	29
	Yaş (%)	3,4%	96,6%	100,0%
	Dini Kitap Okuma (%)	3,3%	40,0%	29,0%
Toplam	Sayı	30	70	100
	Yaş (%)	30,0%	70,0%	100,0%
	Dini Kitap Okuma (%)	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	13,713 ^a	2	,001

Kadınların dinî kitap okuma durumları 25 – 30 yaş aralığında şöyledir: Dinî kitap okuyanların oranı % 58,8 olup, okumayanların oranı % 41,2’dir.

31 – 40 yaş grubunu oluşturan kadınlar arasında dinî kitap okuyanların oranı % 59,3 iken, okumayanların oranı % 40,7’dir.

41 – 55 yaş grubundaki kadınların ise, % 96,6 sı dinî kitap okurken, % 3,4’ü okumamaktadır. Bu grup kadınlar arasında dinî kitap okuma oranı oldukça yüksektir.

Bütün bu verilere göre ilerleyen yaşla beraber dinî kitap okuma oranının arttığı tespit edilmiştir. Burada “ilerleyen yaşın, ferdin zaman ve hayat anlayışına etki ettiği gibi, öğrenmeye ilişkin tutum ve davranışlarını da önemli derecede etkilediği”¹²⁴, anlaşılmaktadır. Özellikle orta yetişkinlik döneminin ilk yıllarında kadınlar, çocuklarına iyi bir din eğitimi vermek veya çocuklarının dinî sorularını cevaplayabilecek bilgilere sahip olmak için dinî kitap okuma eğilimine girmişlerdir. İlerleyen yaşla beraber dine karşı ilginin artması, bir takım psikolojik ve sosyolojik temellere dayanmaktadır. Yaşın ilerlemesiyle hayatın önemini daha iyi anlayan kadınların çalışma ve aile hayatıyla ilgili işlerini de yoluna koymuş olmaları, dinî konular öğrenmek için daha fazla zaman ayırmalarına yardım etmiştir, denilebilir.

İlk yetişkinlik dönemindeki (25 – 30 yaş) kadınların dinî kitap okuma oranlarının düşük çıkması, onların farklı konulara ilgi duymaları yanında modern iletişim araçlarına, özellikle internete fazla zaman ayırmalarından da kaynaklanıyor olabilir.

¹²⁴ Köylü, **Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri**, s. 60.

3. "Dinî Kitap Okuyor Musunuz" Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların öğrenim durumuna göre dinî kitap okumaları ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 73 "Dinî Kitap Okuyor musunuz?" Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

ÖĞRENİM DURUMU		Dinî Kitap Okuma		Toplam
		Okumuyor	Okuyor	
Ön Lisans	Sayı	5	16	21
	Öğrenim (%)	23,8%	76,2%	100,0%
	Dinî Kitap Okuma (%)	16,7%	22,9%	21,0%
Lisans	Sayı	23	38	61
	Öğrenim (%)	37,7%	62,3%	100,0%
	Dinî Kitap Okuma (%)	76,7%	54,3%	61,0%
Yüksek Lisans ve Üstü	Sayı	2	16	18
	Öğrenim (%)	11,1%	88,9%	100,0%
	Dinî Kitap Okuma (%)	6,7%	22,9%	18,0%
Toplam	Sayı	30	70	100
	Öğrenim (%)	30,0%	70,0%	100,0%
	Dinî Kitap Okuma (%)	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	5,166 ^a	2	,046

Bu kısımda öğrenim durumuna göre kadınların dinî kitap okuma durumları incelenmiştir. Buna göre ön lisans mezunları arasında dinî kitap okuyanların oranı %76,2 iken, lisans mezunları arasında bu oran %62,3'tür. Lisans mezunları arasında dinî kitap okuma oranının daha düşük olduğu buna karşılık, dinî kitap okumayanların oranının (%37,7) daha yüksek olduğu görülmektedir. Yüksek lisans ve doktora yapanlar arasında ise, bu oran (%88,9) daha yüksektir. Buna göre dinî kitap okuma ile yüksek öğrenim kademeleri arasında doğrusal bir orantı olmadığı, fakat genel olarak sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların dinî kitap okuma oranının yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Eğitim kademesindeki yükselme ile fert, aile ve çevresinde edindiği dünyadan çıkarak bireyselleşmekte, böylece şahsi eğilimleri yönünde bilinçli tercih yapabilmektedir. Bu özelliği kazanan kadınlar arasında sosyo-kültürel sistem içerisinde önemli yer tutan dinî inançları, uygulamaları, değerleri, düşünceleri ve değişen şartlara göre dinin hükümlerini öğrenmek için dinî kitap okumayı tercih edenler olduğu gibi, dinî kültürünü başka yollarla artırmayı veya hiç artırmamayı tercih eden kadınlar da vardır.

4. Radyo ve TV'deki Dinî Programları Takip Etme Durumu

Bu araştırmada kadınların radyo ve TV'deki dinî programları takip etmeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 74 – Radyo ve TV'deki Dinî Programları Takip Etme Durumu

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Hiçbir zaman	31	31,0	31,0
Arasıra	63	63,0	94,0
Çoğu zaman	5	5,0	99,0
Her zaman	1	1,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Mülâkat yapılan kadınların %63'ü TV'deki dinî programları arasıra takip ettiğini söylemiştir. Hiç takip etmediğini söyleyenlerin oranı %31 iken, radyo-TV programlarını çoğu zaman takip ettiğini söyleyenlerin oranı %5'tir. Kadınlardan sadece %1'i radyo ve TV 'yi sürekli takip ettiğini söylemiştir.

Televizyondaki dinî programları, arasıra takip edenlerin oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Programların arasıra takip edilmesi, dinî yayınların saat ve içeriklerinin yeterli görülmemesinden ve dinî yayınlar arasında bilinçli tercih yapılmasındandır. Kadınların radyodaki dinî programlara pek rağbet etmedikleri de ayrıca tespit edilmiştir. Genel olarak kadınların dinî içerikli radyo ve televizyon programlarını takip etme eğilimlerinin düzenli olmadığı anlaşılmaktadır. Dinî içerikli programları takip eden kadınların en çok tercih ettikleri TV kanalları sırasıyla şunlardır: STV, Kanal 7, Kanal 5, TRT-1 ve Kanal a'dır. Radyo kanalları ise Burç FM, Dolunay FM, Akra FM ve Marmara FM'dir.

5. Din Görevlilerine Bakış

Bu araştırmada kadınların din görevlileri hakkında ne düşündükleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 75 – Din Görevlilerine Bakış

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Davranış ve bilgi yönünden yeterli, saygı değer	21	21,0	21,0
Davranış yönünden saygı değer ancak bilgi yönünden eksik	13	13,0	34,0
Bilgi yönünden yeterli ancak davranış yönünden eksik	27	27,0	61,0
Hem bilgi hem de davranış yönünden çok eksik	23	23,0	84,0
Diğer	16	16,0	100,0
Toplam	100	100,0	

Din görevlilerini bilgi yönünden yeterli ancak davranış yönünden eksik bulan kadınların oranı %27'dir. Kadınların %23'ü din görevlilerini hem bilgi hem davranış yönünden eksik bulduğunu, %21'i ise hem davranış hem bilgi yönünden yeterli bulduğunu söylemiştir. Din görevlilerinin davranış yönünden saygıdeğer ancak bilgi yönünden eksik olduğunu söyleyenlerin oranı %13'tür. Diğer seçeneği içerisinde medyatik din görevlilerini güvenilir bulmadıklarını söyleyen kadınların oranı %7, değerlendirmelerin kişilere göre değişeceğini, bu nedenle genelleme yapamayacaklarını söyleyen kadınların oranı %6'dır. Kadınların %3'ü ise din görevlilerini fazla tanımadıklarını söylemiştir.

Veriler genel olarak incelendiğinde kadınların büyük çoğunluğu tanıdıkları din görevlilerini bilgi yönünden yeterli ancak davranış yönünden eksik bulmaktadır. Bu durum sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların, din görevlilerinin bilgilerine güvendiklerini, ancak onların davranışlarını kimlikleriyle bağdaştıramadıklarını göstermektedir. Başka bir deyişle kadınların önemli bir kısmı, din görevlilerinin ilimleriyle olması gereken biçimde amel etmediklerini düşünmektedirler.

6. Şu Anda Dinî Bilgi Öğrendiğiniz Bir Yer Var mı?

Bu araştırmada kadınların dinî bilgi öğrendikleri yerlerle ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 76 – Şu Anda Dini Bilgi Öğrendiğiniz Bir Yer Var mı?

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	1	1,0	1,0
Kitap-Dergi	30	30,0	31,0
Cemaat	16	16,0	47,0
Radyo-TV	1	1,0	48,0
Diğer	52	52,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“Şu anda dinî bilgi öğrendiğiniz bir yer var mı ?” sorusuna kadınların %30’u kitap ve dergi cevabını verirken, %16’sı cemaatleri kaynak olarak göstermiştir. Şu anda dinî bilgilerini aileden öğrendiğini söyleyenlerin oranı %1’dir. Radyo ve televizyonu kaynak gösteren kadınların oranı da yine %1’dir. Burada kaynağın radyo olduğu özellikle belirtilmiştir. Diğer seçeneği içerisinde kadınların %43’ü şu anda dinî bilgi edindiği bir yer olmadığını, %6’sı faaliyetlerine katıldığı bir dernekten dinî bilgiler edindiğini söylemiştir. Kadınların %2’si gazetelerin dinî konularla ilgili yazılarını takip ederek bilgilendiğini, %1’i ise bu konularda arkadaşının yardımcı olduğunu belirtmiştir.

Verilere göre kadınların çoğunluğu dinî bilgi edinmek için kitap ve dergi okumayı tercih etmektedirler. Kültür seviyeleri yüksek olan bu kadınların dinî bilgilerini bizzat araştırarak öğrenmeyi tercih ettikleri tespit edilmiştir. Kitap ve dergi dışında kadınların bir kısmı dinî bilgi edinmek için cemaat faaliyetlerini tercih etmişlerdir.

Dinî bilgi edinmek için bir gayreti olmayan kadınların oranı da oldukça yüksektir. Bu durum kadınların dinî bilgilerini yeterli görmelerinden, dinî bilgi edinmek için zaman bulamamalarından veya dinî bilgi öğrenmeye istekli olmamalarından kaynaklanmış olabilir.

7. Örgün Eğitimde Okutulan DKAB Dersi Yeterli mi?

Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi ilk ve orta öğretim kurumlarında zorunlu dersler arasındadır. Bu dersler ilköğretimin 4. sınıfından 8. sınıfına kadar haftada 2 saat, liselerde ise haftada 1 saat olarak okutulmaktadır.

Bu araştırmada kadınların örgün eğitimde okutulan DKAB dersi hakkındaki düşünceleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 77 – Örgün Eğitimde Okutulan DKAB Dersi Yeterli mi?

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Yetersiz	70	70,0	70,0
Yeterli	15	15,0	85,0
Fikrim Yok	15	15,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“Örgün eğitimde okutulan DKAB dersi yeterli mi?” sorusuna kadınların %70’i bu dersleri yetersiz bulduğunu, % 15’i yeterli bulduğunu söylemiştir. Bu konuda bir fikri olmadığını söyleyen kadınların oranı ise %15’tir.

Örgün eğitimde okutulan DKAB dersini yetersiz bulan kadınların oranı diğerlerine göre daha yüksektir. Kadınlar DKAB dersini, derslere meslek öğretmenlerinin girmemesi, ders saatlerinin az olması ve derslerin adına uygun içerikle doldurulmaması gibi nedenlerle yetersiz bulmaktadırlar. Okuldaki din eğitimini yeterli bulmayan kadınlar, bu konuda okulun daha etkin olmasını beklemektedirler.

8. Çocuğunuza Din Eğitimini Kim Veriyor?

Kadınların çocuklarına din eğitimini kimin verdiği ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 78 – Çocuğunuza Din Eğitimini Kim Veriyor?

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	24	24,0	24,0
Okul	25	25,0	49,0
Kuran kursu	1	1,0	50,0
Kitap-Dergi	1	1,0	51,0
Cemaat	2	2,0	53,0
Diğer	47	47,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“Çocuğunuza din eğitimini kim veriyor?” sorusuna kadınların % 25’i çocuklarının din eğitimini okuldan aldığını, % 24’ü ise aile olarak kendilerinin verdiğini söylemiştir. Çocuklarının dinî bilgilerini cemaat faaliyetlerine katılarak kazandığını söyleyen kadınların oranı % 2 iken, çocuklarının Kur’an kursuna giderek din eğitimi aldığını söyleyen kadınların oranı % 1’dir. Kadınların % 1’i ise çocuğunun dinî bilgilerini kitap ve dergi okuyarak kazandığını söylemiştir. Diğer seçeneği içerisinde kadınların % 23’ü çocuklarının olmadığını, % 11’i çocuklarının küçük olduğunu, % 7’si çocuklarının din eğitimleri için özel ders aldığını söylemiştir. Kadınların % 6’sı ise çocuklarının yetişkin olduğunu belirtmiştir. Kadınlar çocuklarına din eğitimi veren kurumlar arasında camiye hiç söylememiştir.

Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların çocuklarının çoğunluğu din eğitimini okuldan almaktadır. Bu sırayı okula yakın bir oranla aile takip etmektedir. Cemaat faaliyetlerine katılan kadınların oranına rağmen bu kadınların çocuklarının din eğitiminde cemaati tercih etmedikleri anlaşılmaktadır. Bu duruma, cemaatlerin daha çok yetişkinlere yönelik faaliyetler göstermesi de neden olarak gösterilebilir. Ayrıca kadınların çocuklarının din eğitimi alması için Kur’an kurslarına pek rağbet etmedikleri, buna karşılık çocuklarına özel ders aldırmayı tercih ettikleri tespit edilmiştir.

9. “Çocuğunuza Din Eğitimi Kim Veriyor?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların yaş durumuna göre çocuklarına din eğitimi vermeleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 79 “Çocuğunuza Din Eğitimi Kim Veriyor?” Sorusuna Verilen Cevapların Yaş Durumuna Göre Dağılımı

YAŞ DURUMU		Çocuğa Din Eğitimi Nereden						
		Aile	Okul	Kuran kursu	Kitap-Dergi	Cemaat	Diğer	Toplam
25 – 30	Sayı	1	1				15	17
	Yaş (%)	5,9%	5,9%				88,2%	100,0%
	Çocuğa Din Eğitimi Nereden (%)	4,2%	4,0%				31,9%	17,0%
31 – 40	Sayı	12	16		1	1	24	54
	Yaş (%)	22,2%	29,6%		1,9%	1,9%	44,4%	100,0%
	Çocuğa Din Eğitimi Nereden (%)	50,0%	64,0%		100,0%	50,0%	51,1%	54,0%
41 – 55	Sayı	11	8	1		1	8	29
	Yaş (%)	37,9%	27,6%	3,4%		3,4%	27,6%	100,0%
	Çocuğa Din Eğitimi Nereden (%)	45,8%	32,0%	100,0%		50,0%	17,0%	29,0%
Toplam	Sayı	24	25	1	1	2	47	100
	Yaş (%)	24,0%	25,0%	1,0%	1,0%	2,0%	47,0%	100,0%
	Çocuğa Din Eğitimi Nereden (%)	100,0 %	100,0 %	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	20,268 ^a	10	,027

25 – 30 yaş grubunu oluşturan kadınlar arasında çocukların din eğitimi aile ve okuldaki aldığı söyleyenlerin ortak oranı % 5,9’dur. Bu yaş grubunu oluşturan kadınlar arasında Kur’an kursu, cami, kitap ve dergi ve cemaat söylenmemiştir. Aile ve okul oranının düşük çıkması ise, bu yaş grubunu oluşturan kadınların bir kısmının çocuklarının küçük olması veya bir kısmının henüz çocuk sahibi olmaması nedeniyledir.

31 – 40 yaş grubunu oluşturan kadınların % 22,2'si çocuklarına din eğitimi aile olarak kendilerinin verdiğini söylerken, % 29,6'sı çocuklarının din eğitimi okuldan aldığını belirtmişlerdir. Kitap ve dergi ve cemaat oranının çok düşük olmasına karşılık, Kur'an kursu ve cami sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınları çocuklarına din eğitimi veren kurumlar arasında gösterilmemiştir. Ayrıca bu yaş grubunu oluşturan kadınların bir kısmının çocuklarının henüz din eğitimi alamayacak kadar küçük olduğu, bir kısmının ise çocuklarına özel ders aldırarak din eğitimini sağladığı tespit edilmiştir.

41- 55 yaş grubundaki kadınların % 37,9'u çocuklarının din eğitimini aileden aldığını, % 27,6'sı ise okuldan aldığını belirtmişlerdir. Bu yaş grubunu oluşturan kadınlar arasında çocuklarının dinî bilgilerini Kur'an kursu ve cemaat faaliyetleriyle kazandığını söyleyenler de olmuştur. Yine bu yaş grubu kadınlar arasında cami ve kitap-dergi olgusu din eğitiminde yararlanılan kaynaklar arasında tercih edilmemiştir. 41 – 55 yaş grubu kadınların büyük oranda çocuklarının din eğitimi aile olarak kendilerinin verdiği anlaşılmaktadır. Bu durum din derslerinin ilk ve ortaöğretimde zorunlu olmadığı bir dönemde okuyan kadınların, okulda aldıkları din eğitiminden pek memnun kalmadıklarını göstermektedir. Buna karşılık din derslerinin okullarda zorunlu olduğu dönemde okuyan orta yaş grubu kadınların, çocuklarının din eğitiminde okula güvendikleri anlaşılmaktadır.

İlerleyen yaşla beraber kadınların çocuklarının din eğitimini ailenin verme oranı artmaktadır. Kendileri ailelerinde iyi bir din eğitimi alan kadınlar çocuklarına da en iyi eğitimi ailenin vereceğini düşünmektedirler.

Genel olarak sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların çocuklarının din eğitimi alması için Kur'an kursu ve özellikle de camiye hiç tercih etmedikleri Tablo 79'dan anlaşılmaktadır. Bu durum kadınların cami ve Kur'an kurslarını dinî bilgileri öğretme konusunda zaman, mekan ve din görevlilerinin meslekî formasyonları bakımından yetersiz buldukları şeklinde yorumlanabilir.

10. Din Eğitimini En İyi Hangi Kurum Verir?

Bu araştırmada kadınların din eğitimini en iyi hangi kurum vereceği hakkındaki dūřınceleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 80 – Din Eğitimini En İyi Hangi Kurum Verir?

Seçenek	Sayı	(%)	Kümülatif (%)
Aile	33	33,0	33,0
Okul	30	30,0	63,0
Kuran kursu	21	21,0	84,0
Cemaat	4	4,0	88,0
Diğer	12	12,0	100,0
Toplam	100	100,0	

“Size göre din eğitimini en iyi hangi kurum verir?” sorusuna kadınların % 33’ü aile, % 30’u ise okul cevabını vermiştir. Din eğitimini en iyi Kur’an kursunun vereceğini söyleyenlerin oranı ise % 21, cemaati adres gösteren kadınların oranı ise % 4’tür. Diđer seçeneği içerisinde din eğitiminin en iyi özel ders ile verileceğini dūřınen kadınların oranı % 11’dir. Kadınlardan % 1’i bu konuda bir fikri olmadığını belirtmiştir.

Veriler incelendiğinde kadınların çoğunluğu din eğitiminin en iyi aileler tarafından verileceğini dūřınmektedirler. Aile, okul ve Kur’an kursu din eğitiminin en iyi verileceği kurumlar olarak sıralanmıştır. Kadınlar arasında, ailenin eğitimin temelini oluşturması bakımından çok önemli olduğunu dūřınenler olmakla birlikte, her ailenin yeterli bilgi ve donanıma sahip olmadığını, bu nedenle din eğitimini en iyi okulların verebileceğini söyleyen kadınlar da olmuştur. Bunlardan bir kısmı, devlet denetiminde olması nedeniyle okullara güvendiklerini, ancak okullardaki din eğitiminin beklentilerine cevap vermediğini belirtmiştir. Okuldaki eğitimi yetersiz bulduğu için kadınların bir kısmı din eğitimini en iyi Kur’an kurslarının vereceğini söylerken, bir kısmı okuldaki bilgilerin takviyeye ihtiyacı olduğunu, bu nedenle en iyi din eğitiminin özel ders ile verileceğini söylemiştir. Ayrıca sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınlar arasında din eğitiminin en iyi biçimde cami tarafından verileceğini söyleyen hiç çıkmamıştır.

11. “Size Göre Din Eğitimi En İyi Hangi Kurum Verir?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

Bu araştırmada kadınların öğrenim durumlarına göre din eğitimi en iyi hangi kurumun vereceğine dair düşünceleri ile ilgili elde edilen veriler şunlardır:

TABLO 81 “Size Göre Din Eğitimi En İyi Hangi Kurum Verir?” Sorusuna Verilen Cevapların Öğrenim Durumuna Göre Dağılımı

ÖĞRENİM DURUMU		Din Eğitimi En İyi Veren Kurum					Toplam
		Aile	Okul	Kuran kursu	Cemaat	Diğer	
Ön Lisans	Sayı	8	6	6		1	21
	Öğrenim (%)	38,1%	28,6%	28,6%		4,8%	100,0%
	Din Eğt. En İyi Veren Kurum (%)	24,2%	20,0%	28,6%		8,3%	21,0%
Lisans	Sayı	13	21	13	4	10	61
	Öğrenim (%)	21,3%	34,4%	21,3%	6,6%	16,4%	100,0%
	Din Eğt. En İyi Veren Kurum (%)	39,4%	70,0%	61,9%	100,0%	83,3%	61,0%
Yüksek Lisans ve Üstü	Sayı	12	3	2		1	18
	Öğrenim (%)	66,7%	16,7%	11,1%		5,6%	100,0%
	Din Eğt. En İyi Veren Kurum (%)	36,4%	10,0%	9,5%		8,3%	18,0%
Toplam	Sayı	33	30	21	4	12	100
	Öğrenim (%)	33,0%	30,0%	21,0%	4,0%	12,0%	100,0%
	Din Eğt. En İyi Veren Kurum (%)	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%	100,0%

Ki-Kare Testi	Değer	Serbestlik Derecesi (df)	Asymp. Anlamlılık (Çift Yönlü)
Pearson Chi-Square	16,845 ^a	8	,032

Tablo 81’e göre ön lisans mezunları kadınlar arasında, din eğitimi en iyi ailenin vereceğini düşünenlerin oranı (%38,1) yüksektir. Ön lisans mezunları arasında okul ve Kur’an kursundan başka diğer eğitim kurumlarını söyleyen hiç olmamıştır.

Lisans mezunları kadınlar arasında din eğitimi en iyi okulun vereceğini düşünenlerin oranı (%34,4) ile en yüksek orandır. Bu kadınlar arasında diğer dinî

eğitim ortamlarından cemaate güvenenler de çıkmıştır. Ayrıca bu gruptaki kadınların bir kısmı din eğitiminin en iyi özel ders ile verileceğini düşünmektedir.

Yüksek lisans ve doktora yapan kadınların büyük kısmı (%66,7) din eğitimi ailenin daha iyi vereceğini düşünmektedir. Bu gruptaki kadınların bir kısmının aileden başka okula ve Kur'an kursuna güvendikleri, diğer eğitim kurumlarını ise, tasvip etmedikleri anlaşılmaktadır.

Verilerden anlaşılabacağı gibi, öğrenim düzeyi yükseldikçe din eğitimi en iyi ailenin vereceğini düşünen kadınların oranı artmakta, buna karşılık din eğitimi en iyi Kur'an kursunun vereceğini düşünenlerin oranı düşmektedir. Genel olarak ise, yüksek öğretim düzeyindeki kadınlar arasında din eğitiminin en iyi aile ve okul tarafından verileceğini düşünenlerin oranı yüksektir. Bu da din eğitiminin çocuk yaşlarda başlaması gerektiğinin bir ifadesidir. Elbette her yaşta din eğitimi yapılması mümkündür. Ancak çocukluk dönemi, aynı zamanda temel eğitim dönemi olması nedeniyle özel bir önem taşımaktadır. Bu dönemde çocuğa kazandırılan dinî duygular, ferdin ilerleyen yaşlardaki dinî eğilimlerine zemin hazırlamaktadır. Bir başka ifade ile "çocukluk döneminde din eğitimi yapılmaması, ileriki yaşlarda dinî şüpheyne, dinî inkâra veya dinî fanatizm ve dogmatizme neden olabilmektedir."¹²⁵ Bu nedenle bilgi çağındaki çocukları bilinçli olarak yetiştirip, yönlendirmek her anne-babanın aslî görevidir.

Aile ve okul her fert için zorunlu bir sosyal çevredir. Din eğitiminin bu çevrelerde verilmesi, herkesin bu eğitimi alması anlamına gelmektedir. Diğer din eğitimi kurumlarından yararlanmak, çocuk yaşlarda yönlendirmeye, yetişkinler arasında ise tercihe bağlı bir durumdur. Buna göre aile ve okuldaki sonra öğrenim düzeyi yüksek kadınlar arasında Kur'an kursları dışında diğer din eğitimi veren kurumlara pek rağbet olmadığı Tablo 81'den anlaşılmaktadır. Bu durum kadınlar arasında önemli bir oranın (%21) Kur'an kurslarında verilen din eğitimi beğendiği anlamını taşımaktadır. Kadınlar Kur'an kurslarının herkesin saygı duyduğu birer din eğitim kurumu olduğunu düşünmektedirler. Ancak Kur'an kurslarının durumunu takip eden kadınlar, buralarda sunulan eğitim imkânlarının çağın şartlarını da dikkate alarak daha da iyileştirilmesi gerektiğini ayrıca belirtmektedirler.

¹²⁵ Mevlüt Kaya, *Din Eğitiminde İletişim ve Dinî Tutum*, Etüt Yay., Samsun 1998, s. 23.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

I. GENEL DEĞERLENDİRME

A. SONUÇ

Dinî bilgi ve bilgi kaynaklarının araştırıldığı bu çalışmada sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kadınların dinî bilgi ve bilgi kaynaklarına ilişkin bir takım tespitler yapılmıştır. Araştırma boyunca dinî bilgi ve bilgi kaynaklarının test tekniği ile ölçülmesinin ne kadar zor olduğu anlaşılmıştır. Araştırmada yaş, eğitim, meslek durumu ve doğum yeri gibi bazı değişkenler ve bunların kadınların dinî bilgi ve bilgi kaynaklarıyla ilişkisi hakkında bir durum tespiti yapılmıştır.

Araştırma sonuçları, kadınların dinî bilgi ve bilgi kaynaklarının farklılık arzettiğini, sosyal hayat ile ilgili bazı değişkenlerle, kadınların dinî bilgi ve bilgi kaynakları arasında önemli bir ilişki olduğunu göstermiştir. Araştırmada denenceler ve değişkenlerle ilgili elde edilen belli başlı sonuçlar şunlardır:

1. Kadınların inanç esaslarıyla ilgili (Kelime-i şehâdet ve anlamı, Hz. Peygamberin Allah'ın kulu ve elçisi olarak bilinmesi, imanın şartları, tevhid inancı, Hz. Adem'in ilk insan- ilk peygamber olduğuna inanma gibi) temel dinî bilgileri bilme düzeyi yüksek çıkmıştır. Böylece ilgili denenceler test edilerek doğrulanmıştır.
2. Kelime-i şehâdet, inanç esasları, Hz. Peygamberin Allah'ın kulu ve elçisi olarak bilinmesi, Hz. Adem'in ilk insan- ilk peygamber olması ve salevat getirme gibi İslâm dininin inançla ilgili en temel konularının aileden öğrenildiği ortaya çıkmıştır. Buna karşılık ezbere dayalı dinî bilgileri öğretmede okulun diğer eğitim kurumlarına göre daha başarılı olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca yaşla beraber dinî bilgileri aileden öğrenme oranının arttığı, okuldan öğrenme oranının azaldığı da tespit edilmiştir. Yine öğrenim düzeyinin artmasıyla dinî bilgileri okuldan öğrenme oranının arttığı ortaya çıkmıştır.

Aile ve okul dışında, kadınların dinî bilgilerini kitap okuyarak edinme düzeyi yüksek çıkmıştır. Bu durum ilerleyen yaşla beraber arttığı gibi öğrenim düzeyinin yükselmesiyle de doğru orantılıdır. Radyo-TV'deki dinî programları takip etme eğilimi ise düşük çıkmıştır. Bu durum dinî bilgi kaynakları arasında radyo-TV oranının yok denecek kadar az olduğunu ortaya koymuştur. Ayrıca kadınların dinî bilgi edinmek için cemaatleri ve camiye tercih etme oranı da düşük çıkmıştır.

3. Kadınların Kur'an-ı Kerim okuma ve ezbere bilme düzeyi yüksek çıkmıştır. Kadınlar arasında Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı bilmediği halde, Türkçe yazısından okuyanların da olduğu tespit edilmiştir. Böylece Kur'an-ı Kerim okuma ile ilgili denence test edilip doğrulanmıştır. Buna karşılık kadınların meâl okumaları ile ilgili denencenin doğrulanmadığı ortaya çıkmıştır. Çünkü kadınların düzenli olmasa bile meâl okuma oranının yüksek çıktığı görülmüştür. Bu ilginin yaşı ilerlemesiyle daha da arttığı ayrıca tespit edilmiştir.
4. Kadınların Kur'an-ı Kerim okumayı daha çok Kur'an kursundan öğrendikleri denencesi test edilip doğrulanmıştır. Kur'an-ı Kerimi öğretmede Kur'an kursu oranının yüksek çıkmasına karşılık caminin yeterince işlevsel olmadığı, küçük yaşlarda Kur'an-ı Kerim öğrenemeyen kadınların ise bu eksikliklerini özel ders alarak giderdikleri tespit edilmiştir.
5. Kadınların düzenli namaz kılma eğilimi düşük çıkarken, Ramazan ayında oruç tutma düzeyi yüksek çıkmıştır. Böylece oruç ile ilgili denencenin test edildiği ancak doğrulanmadığı ortaya çıkmıştır.
6. Din eğitimini en iyi ailenin vereceği ile ilgili denence doğrulanmış ve din eğitimini en iyi ailenin vereceğini düşünme düzeyi yüksek çıkmıştır. Bu durum öğrenim düzeyinin yükselmesiyle ve yaşı ilerlemesiyle paralellik arz etmektedir. Öğrenim düzeyi yükseldikçe ve yaş ilerledikçe ailenin vereceği eğitime güvenme oranı artmaktadır. Verilere göre; esasen kadınlar okul eğitimine çok fazla güvenmektedirler. Ancak Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersini saat ve içerik olarak yeterli bulmamaktadırlar.
7. Din görevlileriyle ilgili denence test edilerek din görevlilerinin bilgi yönünden beğenildiği, ancak davranış itibarıyla tasvip edilmediği doğrulanmıştır.
8. Kadınların inanç esaslarıyla ilgili şüphe taşıma oranının düşük olduğu denencesi doğrulanmıştır. Böylece kadınların inanç esaslarına şüphesiz inanma düzeyinin yüksek çıktığı tespit edilmiştir.

B. ÖNERİLER

Din, her toplumda huzur ve güven ortamının oluşması için sosyal bir ihtiyaç olmuştur. Bu önemli ihtiyacın fertlere, doğru ve yeterli bir şekilde kazandırılması ise eğitimle mümkündür. Bu nedenle din eğitimi veren kurumlara önemli görevler düşmektedir. Bu görevlerin başında, kendilerini toplumsal değişimlere uygun olarak yenilemeleri ve hizmetlerini daha işlevsel hale getirmeleri, gelmektedir.

Araştırmada varılan sonuçlara bağlı olarak, verilecek din eğitiminin kadınlar ve toplum açısından daha başarılı olabilmesi için, din eğitimi kurumlarıyla ilgili şu önerilerde bulunulabilir.

1. Ailedeki din eğitiminin, çocuğun kişilik oluşumunu ve gelişmesini etkilemesi yanında okuldaki din eğitimi de olumlu veya olumsuz etkileyecek bir işleve sahip olması, öncelikle aile üyelerinin eğitilmesini zorunlu kılmaktadır. Bunun için din eğitimi kurumlarının önderliğinde bir “aile okulu” açılmalıdır. Ayrıca eğitim hizmetinin daha da yaygınlaştırılması, halkın çocuklarının din eğitimiyle ilgili sorularına anında cevap alabilmesi için, Diyanet İşleri Başkanlığı tarafından ücretsiz “Din Eğitimi Danışma Hattı” adı ile bir hizmet zinciri oluşturulmalıdır.
2. Din adına ortaya çıkan bir takım olumsuzlukların eğitimsizlikten veya yanlış eğitimden kaynaklandığı göz önünde bulundurularak DKAB derisi, saat ve içerik olarak yeniden gözden geçirilmelidir.
3. Camideki din hizmetleri ve eğitim hizmetleri geliştirilmelidir. Bunun için, vaizlik müessesesi yaygınlaştırılarak, kadınların bu hizmetten en üst düzeyde yararlanmaları sağlanmalıdır. Yaz kursları önemsenmeli, öğrenciler yaş ve seviyelerine göre küçük gruplara ayrılarak, İlahiyat Fakültesi mezunları tarafından eğitime tâbi tutulmalıdır. Yaz kurslarının, çocukların gitmek için sabırsızlıkla beklediği kurumlar haline getirilmesi için, yumuşak ve güler yüzle, çocuk gelişimine uygun eğitim yapılmalıdır.

Ayrıca din görevlileri meslekî bilgi, pedagojik formasyon, meslekî yaşayış ve sosyal ilişkiler bakımından eksikliklerini giderecek seminerlere tâbi tutulmalıdır.

4. Kur'an kurslarına yeni bir ruh ve canlılık kazandırılması için çeşitli araştırmalar ve çalışmalar yapılmalıdır.

Kurulduğu günden günümüze kadar halkın desteği ile ayakta duran bu kurslara, artık devlet bütçesinden önemli bir ödenek ayrılmalı; kurs binaları, araç ve gereçleri iyileştirilerek kursların TV, bilgisayar, DVD gibi teknik imkanlardan yararlanmaları sağlanmalıdır.

Kurs öğretmenleri halkla bütünleşebilmek için, sosyal ve kültürel etkinlikler düzenlemeli, kurs çevresindeki bayanların güvenini kazanmalıdır. Kur'an kursları ile ilgili ilmî araştırmalar artırılmalı, yeni yapılanmalar bu araştırma sonuçlarına göre gerçekleştirilmelidir.

5. Kitle iletişim araçlarının din eğitimi alanında etkili ve yararlı kullanımını sağlayabilmek için, bir takım düzenlemelere gidilmelidir.

Öncelikle devlet özel ve resmi, görsel ve yazılı medyanın, millî ve manevî değerleri zedeleyecek yayınlar yapmaması için gerekli tedbirleri almalıdır.

En yaygın kitle iletişim aracı olan televizyonda yapılan dinî içerikli programlar, herkesin evinde olabileceği akşam saatlerinde yoğunlaştırılarak, izleyicilerinin hem bilgilendiği, hem keyiflendiği bir şekilde sunulmalıdır. Dinî programlar, dinleyiciye sâde bir üslup, şık bir görüntü ile ulaştırabilecek uzmanlar tarafından, beklentilere cevap verebilecek şekilde sunulmalıdır.

Toplumun her yaş grubundan insana hitap edecek şekilde, programlar çeşitlendirilmeli; doğrudan yapılan dinî yayınlar da olduğu gibi diğer yayınlarda da dinî, millî ve ahlakî mesajlara yer verilmelidir. Ayrıca program aralarında izleyicilerin, dinî bilgilerini ölçmeye yarayacak dinî konularla ilgili merak uyandırıcı bir soru yazılı olarak yayınlanmalıdır.

Böylece halkın alternatif eğitim arayışına girmeyeceği, tamamı devlet denetiminde yapılacak din eğitimi ile kültür, eğitim, sosyal ve ekonomik düzeyi ne olursa olsun her fert, içinde bulunduğu olumsuzlukları aşarak sağlıklı, huzurlu ve güvenli bir toplum ortamına kavuşacaktır.

Araştırmayla ilgili şu genel önerileri de yapabiliriz:

- a. Toplumun her kesiminden insanla, dinî bilgi ve bilgi kaynaklarını tespit etmeye yönelik araştırmalar yapılmalı; konuyla ilgili yasal ve idarî düzenlemeler yapan makamlara ve din eğitimi veren kurumlara yardımcı olacak öneriler sunulmalıdır.
- b. Araştırma sonuçları basın aracılığıyla ilgililere ulaştırılmalıdır.
- c. Din eğitim hizmetlerinin geliştirilmesi ve gerekli tedbirlerin alınması için tüm kurum ve kuruluşların üzerine düşen sorumlulukları yerine getirmesini sağlayacak politikalar oluşturulmalı ve uygulamalar yetkili kişilerce değerlendirilmelidir.
- d. Araştırma sırasında gösterilen dikkat ve itinaya rağmen yine de gözden kaçan eksiklikler ve hatalar olabilir. Bu durumun yeni yapılacak araştırmaları, daha iyiye ve doğruya yönlendirecek birer tecrübe olması beklenmektedir.

KAYNAKÇA

- AĞCA Hüseyin, **Ailede Eğitim**, TDV Yay. , Ankara 1993.
- ŞİŞMAN Ahmet, "Açılış Konuşmaları" , **İmam-Hatip Liselerinde Eğitim Öğretim**, Dem Yay., İstanbul 2005. ss. 13-16.
- AKGÜN Vahdettin, **Sosyolojik Açidan Din Eğitiminin Önemi**, Basılmamış Doktora Tezi, İ.Ü. Sos. Bil. Enst., İstanbul. 1990.
- ALTAŞ Nurullah, "Türkiye’de Zorunlu Din Eğitiminin Yapılandırılan Süreç, Hedefler ve Yeni Yöntem Arayışları (1980–2001)", **Dinî Araştırmalar Dergisi**, Cilt 4, Sayı 12, Ankara 2002. ss. 145-168.
- ASLAN Mustafa, **Türk Popüler Dindarlığı**, Dem Yay., İstanbul 2000.
- AŞIKOĞLU Nevzat Yaşar, "İlahiyat Fakültelerinin Eğitim-Öğretime Katkıları ve Kaliteye Yolculuk", C.Ü. İlahiyat Fak. Dergisi, 9/1, Sivas 2005. ss. 1-9.
- AY Mehmet Emin, "Aile Ortamında Yerine Getirilen İbadetlerin Çocuk Üzerindeki Etkileri", **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, sayı 1, İstanbul 1994.
- **Ailede ve Okulda İdeal Din Eğitimi**, Mavi Yay., İstanbul 1997.
- AYDIN Mehmet Zeki, **Ailede Çocuğun Ahlâk Eğitimi**, Dem Yay., İstanbul 2005.
- AYHAN Halis, "Anayasamızın 24. Maddesi Işığında Din Eğitiminde Yeni Arayışlar", **Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Türkiye’de Din Eğitimi Ve Sorunları Sempozyumu** (26–27 Mayıs 2001), Değişim Yay. Adapazarı 2002. ss. 100-108.
- , "İlahiyat Fakültesi" **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, Sayı: 6, İstanbul 1999. ss. 255-268.
- , **Eğitim Bilimine Giriş**, Şule Yay. , İstanbul 1995.
- , **Türkiye’de Din Eğitimi**, (1920 – 1998), M.Ü. İFAV Yay., İstanbul 1999.
- BALTACI Cahit, " Türk Eğitim Sisteminde Kur’an Kurslarının Yeri", **Kur’an Kurslarında Eğitim, Öğretim ve Verimlilik**, İSAV Tartışmalı İlmi Toplantılar Dizisi–30, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000. ss.15-18.
- BAYRAKTAR M. Faruk, "Yaygın Eğitimde Din Öğretimi" **Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye’de Din Eğitimi Ve Öğretimi İlmî Toplantısı** (İzmir 4 – 6 Aralık 1998), Türk Yurdu Yay., Ankara 1999. ss. 345-355.

- , **İslâm Eğitiminde Öğretmen Öğrenci Münasebetleri**, M.Ü. İFAV Yay. İstanbul 1994.
- BAYSAL Hasan Hüseyin, “Açılış Konuşmaları”, **İmam-Hatip Liselerinde Eğitim Öğretim**, Dem Yay., İstanbul 2005. ss. 17-20.
- BİLGİN Beyza, **Eğitim Bilimi Ve Din Eğitimi**, A.Ü. İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1988.
- , **İslâm ve Çocuk**, DİB Yay. , Ankara 1997.
- , **Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersi**, Emel Matbaacılık, Ankara 1980.
- BOLAY S Hayri ve TÜRKÖNE Mümtazer, **Din Eğitim Raporu**, TDV Yay, Ankara 1995.
- BUYRUKÇU Ramazan, “Türkiye’de Yaygın Din Eğitiminin Geleceği”, **Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı** (İzmir 4 – 6 Aralık 1998), Türk Yurdu Yay., Ankara 1999. ss. 503-515.
- , **Kur’an Kurslarında Din Eğitimi ve Öğretiminin Verimliliği Üzerine Bir Araştırma**, Fakülte Kitabevi, Isparta 2001.
- CEBECİ Suat, **Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi**, Akçağ Yay., Ankara 1996.
- ÇALMUK Fehmi, Kod Adı: İHL, Merdiven Yay., Ankara 2004.
- DİB, Yıllık Rapor (2005) <http://www.diyenet.gov.tr/turkish/tanitimistatistik.asp>, (erişim: 18 Nisan 2006)
- , Diyanet İşleri Başkanlığı Kuruluş ve Görevleri Hakkında Kanuna Bir Ek Madde Eklenmesine dair 22.07.1999 Tarih ve 4415 Sayılı Kanun (Ek Madde: 3).
- DODURGALI Abdurrahman, **Ailede Çocuğun Din Eğitimi**, M.Ü. İFAV Yay. , İst. 1996, s.140.
- GÖKAÇTI Mehmet Ali, **Türkiye’de Din Eğitimi ve İmam-Hatipler**, İletişim Yay., İstanbul 2005.
- GÜLER Halit, **Çağdaş Dünyada Yeni Düzen Arayışları ve İslâm**, TDV. Yay., Ankara 1999.
- GÜNAY Ünver, **Din Sosyolojisi**, İnsan Yay., İstanbul 2000.
- GÜNDÜZ Turgut, **İslâm, Gençlik ve Din Eğitimi**, Düşünce Kitabevi Yay., Bursa 2002.

- KARATAŞ Gülşen, **Tarikâtlara Yönelmenin Sosyo-kültürel ve Psikolojik Nedenleri**, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü., Basılmamış Doktora Tezi, İst. 2004.
- KAYA Mevlüt, **Din Eğitiminde İletişim ve Dinî Tutum**, Etüt Yay., Samsun 1998.
- KAYADİBİ Fahri, **Cami ve Görevlileri**, DİB Yay., Ankara 2000.
- KAZICI Ziya, **Anahatları ile İslâm Eğitim Tarihi**, Bir Yay., İstanbul 1983.
- KOÇ Ahmet, **Kur'an Kurslarında Eğitim ve Verimlilik**, Avrasya Yay., Ankara 2005.
- KÖYLÜ Mustafa, **Yetişkin Din Eğitiminin Teorik Temelleri**, Etüt Yay., Samsun 2000.
- MEB, **Tebliğler Dergisi**, Sayı 2356, Tarih 13 Nisan 1992.
- MÜSLİM İbnü'l-Haccac el-Kuşeyri, **es-Sahihu'l-Muslim**, el-Mektebetü'l-İslaâmiyye, İstanbul 1955.
- ÖCAL Mustafa, "Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi Derslerinde Ulaşılması Gereken Hedefler ve Gerçekleştirme Oranları" **Orta Dereceli Okullarda Yürütülen Din Eğitimi ve Öğretiminin Problemleri Sempozyumu** (1-2 Mayıs 1997), İBAV Yay., Kayseri 1998.
- , "Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri" **Din Eğitimi Araştırmaları Dergisi**, sayı 6, İstanbul 1999. ss. 201-254.
- , **20. Yüzyılda Türkiye'de Din Eğitimi**, Bursa 2003.
- ÖZTÜRK Şükrü, "Kur'an Kurslarının Eğitim ve Kültür Hayatımıza Katkıları", **Kur'an Kurslarında Eğitim-Öğretim ve Verimlilik**, Ensar Neşriyat, İstanbul 2000. ss. 176-179.
- PEKER Hüseyin, **Din Psikolojisi**, Çamlıca Yay. , İstanbul 2003.
- , **Din ve Ahlâk Eğitimi Psikolojik ve Metodik Esasları**, Samsun 1998.
- SELÇUK Mualla, **Çocuğun Din Eğitiminde Dinî Motifler**, TDV Yay., Ankara 1990.
- SUCU Ayşe, "Kur'an Kurslarında Din Eğitim ve Öğretimi" **Cumhuriyetin 75. yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi İlmî Toplantısı** (İzmir 4 - 6 Aralık 1998 Sempozyumu), Türk Yurdu Yay., Ankara. 1999. ss. 435-440.
- ŞENAY Bülent, **Dinî Cemaatler Sosyolojisi ve Hristiyan Cemaatleri**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Bursa 1991.
- TOSUN Cemal, **Din Eğitimi Bilimine Giriş**, Pegem Yay., Ankara 2002.

- TÜNER Osman, “Bir Eğitim Müessesesi Olarak Tasavvuf”, **İslâm’da Aile ve Çocuk Terbiyesi Sempozyumu**, İSAV Tartışmalı İlmî Toplantılar Dizisi-18, İlmî Neşriyat, Şanlıurfa 1994. ss. 287-300.
- TÜRK-İŞ, <http://www.turkis.org.tr/icerik> (erişim: 18 Nisan 2006)
- ÜNAL Semra ve ADA Sefer, **Öğretmenlik Mesleğine Giriş**, 3. Baskı, İstanbul 2004.
- ÜNSÜR Ahmet, “Türkiye’de Din Eğitimi” **Eğitim Yazıları Eğitim Araştırma Dergisi**, Yıl:5, Sayı:9, İstanbul 2004.
- , **Kuruluşundan Günümüze İmam-Hatip Liseleri**, Önder yay., İstanbul 1995.
- VARDİ Recep, **İletişim Araçları ve Dinî Hayat**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, M.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul. 2003.
- YAVUZER Haluk, **Çocuk Psikolojisi**, Remzi Kitabevi, İstanbul 1995.
- YILMAZ Hüseyin, “Yaygın Din Eğitimi Kurumları ve Toplumsal Barış”, **C.Ü.İlahiyat Fak. Dergisi**, Cilt 5 Sayı 2, Sivas 2001. ss. 329-353.
- , **Camilerin Eğitim Fonksiyonu**, Dem Yay. , İstanbul 2005.

İNDEKS

A

Abdurrahman Dodurgalı.....	23
ahiret.....	41, 47, 48
ahlâkî.....	20, 23, 24, 25
Ahmet Koç.....	26
Ahmet Şişman.....	16
Ahmet Ünsür.....	11, 14
Aile.....	20, 21, 22, 90, 119
Akaid.....	15
anayasa.....	12, 29
Ankara Üniversitesi.....	17
Arapça.....	15
Atatürk.....	13, 17
Atatürk Üniversitesi.....	17
Ayşe Sucu.....	27
Azrail.....	57, 60

B

basın-yayın.....	28
başörtüsü.....	95, 96, 97, 98
besmele.....	21
Beyza Bilgin.....	11, 13, 22
bilgi.....	11, 40, 48, 49, 72, 115
bilimsel.....	30
bulgular.....	33, 39, 76
Bülent Şenay.....	31

C

Cahit Baltacı.....	26
camî.....	23, 24, 25, 77, 84, 105, 119, 120
Cebrail.....	57, 60
cemaat..	20, 24, 31, 40, 48, 56, 58, 67, 72, 77, 88, 106, 107, 110, 119
Cemal Tosun.....	22
Chi-Square.....	112
Cumhuriyet.....	12, 17, 26, 28, 30, 51

D

Darü'l-Huffâz.....	26
Darü'l-Kur'ân.....	26
Darwin Teorisi.....	69
dernek.....	48
DİB.....	24, 25, 26, 28
din eğitimi.....	14, 15, 16, 17, 19, 20, 21, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 32, 51, 85, 94, 110, 117, 118, 119, 120, 121, 122, 123
din hizmetleri.....	14
din öğretimi.....	12
dinî.....	19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 29, 30, 31, 32, 43, 51, 60, 62, 76, 81, 86, 93, 98, 105, 107, 110, 112, 113, 114, 115, 116, 120, 124

Diyanet İşleri Başkanlığı ..	18, 24, 26, 27, 28
DKAB.....	18, 116, 117

E

eğitim.....	20, 23
ekonomik.....	38

F

Fahri Kayadibi.....	25
fanatizm.....	122
Fehmi Çalmuk.....	16
felsefi.....	74
Fıkıh.....	15
formasyon.....	14, 17, 18, 20, 120

G

gayb.....	47
geleneksel.....	15, 30
Gülşen Karataş.....	31

H

Hadis.....	15
hafızlık.....	27, 28
Halis Ayhan.....	11, 17, 18, 21
Halit Güler.....	28
Haluk Yavuzer.....	20
Hasan Hüseyin Baysal.....	15
Hitabet.....	15
hoşgörü.....	19
Hüseyin Ağca.....	23
Hüseyin Peker.....	22
Hüseyin Yılmaz.....	19, 24

İ

ibâdet.....	13, 22, 23, 25, 27
İHL.....	16, 18
İlahiyat Fakülteleri.....	12, 17, 18
iletişim.....	28, 29
ilköğretim.....	11, 12, 13, 14, 15, 18, 26, 28
İmam-Hatip Lisesi.....	12, 15, 17
İmam-Hatip Okulları.....	15
inanç.....	13, 14, 19, 23, 27, 30, 57, 69, 91, 94, 99
inanış.....	101
internet.....	28, 29
İsrafîl.....	57, 58, 60
istatistikî.....	32
itikât.....	28

K

kader	64
kaza.....	64
Kelam.....	15
kitap	49, 77
Kitap.....	116
kitle iletişim araçları	20, 28, 30, 41
Kur'an kursu	43, 45, 46, 48, 51, 56, 67, 69, 74, 77, 85, 87, 89, 119, 120
kutsal	49, 50, 51, 52, 53, 54, 55
kültür.....	15, 19, 20, 30, 40, 108
kültürel.....	18, 19, 29, 31, 38

L

laiklik.....	13
lisans.....	76, 113

M

M. Faruk Bayraktar.....	23
manevî	19, 24, 25
Materyalist	31
medenî.....	34
Mehmet Ali Gökaçtı	15
Mehmet Emin Ay	21
Mehmet Zeki Aydın.....	20
Mikail	57, 58, 60
millî birlik	11, 13, 19
Millî Eğitim	24
Millî Eğitim Bakanlığı.....	13, 16, 27
modelist	36
modern.....	31
modernist.....	31
Mualla Selçuk	21
Mustafa Öcal	12, 15, 17

N

namaz	22, 29
Nevzat Yaşar Aşıkoğlu	16
Nurculuk	31
Nurullah Altaş	13

O

ortaöğretim	11, 12, 13, 14, 18
oruç	22, 105
Osman Türer	30
Osmanlı dönemi	30

Ö

öğrenim	40, 42
öğretim.....	18, 26
ön lisans.....	52, 76, 113, 121
örgün eğitim.....	19
ÖSS.....	17

P

pedagojik	18, 21
polemik	96

psikolojik	18, 21, 81, 112
------------------	-----------------

R

radio.....	28, 29, 50, 52, 65, 85, 86, 114
Ramazan	106
Ramazan Buyrukçu.....	19, 27
Recep Vardi	29
resmî.....	26, 27, 30
resmi gazete.....	27

S

Semra Ünal	14
sinema.....	28
Siyer.....	27, 28
sosyal.....	16, 18, 19, 21, 23, 25, 33, 38
sosyo-ekonomik ...	19, 33, 34, 88, 114, 115, 120, 121, 124
sosyo-kültürel.....	14, 108, 114
sosyoloji.....	105
Suat Cebeci	16, 19
Süleymancılar	31

Ş

şüphe.....	91, 92, 93
------------	------------

T

tarikat	30
tasavvuf.....	30
Tefsir.....	15
teknik.....	38
teknolojik.....	19
televizyon	28, 29, 114
teorik	18
tevhid.....	44
Tevhid-i Tedrisat Kanunu	15, 17
toplumsal	20, 106, 108
TRT.....	29
Turgut Gündüz	16
Türk Popüler Dindarlığı.....	108
Türk-İslam.....	104
TÜRK-İŞ	37
Türk-İş Araştırma Merkezi	37

U

umre	77
------------	----

Ü

üniversite.....	35
Ünver Günay.....	81

V

Vahdettin Akgün.....	28
vaiz	24

Y

yaygın	19, 20, 23, 24, 25, 27, 101
Yüksek İslâm Enstitüleri.....	17
Yüksek lisans.....	53, 76, 114, 122
yüksek okullar	16
yüksek öğrenim	35, 114
yüksek öğretim	11, 14, 16, 17

Z

Ziya Kazıcı	23
-------------------	----

EK-1

SOSYO-EKONOMİK DÜZEYİ YÜKSEK KADINLARIN DİNİ BİLGİLERİ VE BİLGİ KAYNAKLARI İLE İLGİLİ MÜLÂKAT FORMU (DEĞERLENDİRME ANAHTARI)

1. Yaşınız:
2. Medeni Durumunuz:
3. Öğrenim Durumunuz:
4. Mesleğiniz:
5. Aylık Geliriniz:
6. Doğum yeriniz:
7. Kelime-i şehâdet ve anlamını biliyor musunuz?
8. Kelime-i şehâdet ve anlamı ile ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
9. İslâm inancına göre imanın şartı kaçtır ve nelerdir?
10. İmanın şartlarıyla ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
11. İslâm'ın tevhid inancı nedir?
12. İslâm tevhid inancıyla ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
13. Allahın sıfatları nelerdir, sayar mısınız?
14. Allahın sıfatlarıyla ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
15. Peygamberler niçin gönderilmiştir?
16. Peygamberlerin görevleriyle ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
17. Peygamberlerin özellikleri nelerdir?
18. Peygamberlerin özellikleriyle ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
19. Hz. Adem'in ilk insan- ilk peygamber olduğuna inanıyor musunuz?
20. Bu doğrultuda inanmanıza kim/ne etkili oldu?
21. Hz. Peygamber'in (S.A.V.) adı anıldığında ne söylersiniz?
22. Salevat getirmeyi nereden öğrendiniz?
23. Hz. Peygamber'i (S.A.V.) hangi özellikleriyle tanıyorsunuz?
24. Hz. Peygamber (S.A.V.) hakkındaki inancınızın şekillenmesinde kim/ne etkili oldu?
25. Hz. Peygamber (S.A.V.)'in kabri nerededir?
26. Hz. Peygamber (S.A.V.)'in kabrinin yerini nereden öğrendiniz?
27. Sizce Âhiret nedir?

28. Âhiret hakkındaki bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
29. Dört büyük kutsal kitabın adları nelerdir?
30. Dört büyük kutsal kitabın neler olduğunu nereden öğrendiniz?
31. Kutsal kitaplar hangi peygamberlere gönderilmiştir?
32. Kutsal kitapların hangi peygamberlere gönderildiğini nereden öğrendiniz?
33. Kur'an-ı Kerim okuyor musunuz?
34. Kur'an-ı Kerim'i yüzünden okumayı nereden öğrendiniz?
35. Kur'an-ı Kerim meâli ve tefsiri okuyor musunuz?
36. Âyet ne demektir?
37. Âyetin ne demek olduğunu nereden öğrendiniz?
38. Sûre ne demektir?
39. Sûrenin ne demek olduğunu nereden öğrendiniz?
40. Namaz sûresi olarak bilinen kısa sûreleri ezbere biliyor musunuz?
41. Namaz sûresi olarak bilinen kısa sûreler ile ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
42. Ezbere bildiğiniz âyet veya sûre meâli var mı?
43. Ezberinizdeki âyet veya sûre meâlini nereden öğrendiniz?
44. Meleklerin özellikleri nedir, söyler misiniz?
45. Meleklerin özelliklerini nereden öğrendiniz?
46. Dört büyük meleği sayar mısınız?
47. Dört büyük melek ile ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
48. Dört büyük meleğin görevi nedir, söyler misiniz?
49. Dört büyük meleğin görevi ile ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
50. Kaza ve Kader nedir? Biliyor musunuz?
51. Kaza ve kader hakkındaki bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
52. İslâma göre inanç esaslarında aklî olarak açıklayamadığınız veya şüphe duyduğunuz bir şey var mı?
53. Bu düşünceniz nereden kaynaklanıyor?
54. Dinî açıdan kendinizi nasıl tanımlarsınız?
55. Namaz kılar mısınız?
56. Oruç tutar mısınız?
57. Başörtüsü takmak sizce şart mı, düşünceniz nedir?
58. Herhangi bir dinî cemaatin faaliyetlerine katılıyor musunuz?

59. Cemaat faaliyetlerine katılma nedeniniz nedir?
60. Dinî kitap okuyor musunuz?
61. TV ve radyodaki dinî programları takip eder misiniz?
62. Dinlediğiniz veya tanıdığınız din görevlileri hakkında ne düşünüyorsunuz?
63. Bir sıkıntıya düştüğünüzde veya zor bir durumda kaldığınızda ne yaparsınız?
64. Şu anda dinî bilgi öğrendiğiniz bir yer var mı?
65. Örgün eğitimde okutulan DKAB dersi yeterli mi?
66. Çocuğunuza din eğitimi kim veriyor?
67. Size göre din eğitimi en iyi hangi kurum verir?

EK-2

SOSYO-EKONOMİK DÜZEYİ YÜKSEK KADINLARIN DİNİ BİLGİLERİ VE BİLGİ KAYNAKLARI İLE İLGİLİ MÜLAKAT FORMU (CEVAPLARIN YÜZDELİK DAĞILIMI)

1. Yaşınız:
1) 25 – 30 2) 31–40 3) 41–55
17 (%17) 54 (%54) 29 (%29)
2. Medeni Durumunuz:
1) Bekar 2) Evli 3) Dul 4) Boşanmış
20 (%20) 70 (%70) 4 (%4) 6 (%6)
3. Öğrenim Durumunuz:
1) Ön Lisans 2) Lisans 3) Yüksek Lisans ve Üstü
21 (%21) 61 (%61) 18 (%18)
4. Mesleğiniz:
1) Mühendis 2) Avukat 3) Doktor 4) Yönetici 5) İşletmeci
15 (%15) 8 (%8) 11 (%11) 16 (%16) 15 (%15)
6) Sanatçı 7)Eğitimci 8) Diğer
13 (%13) 9 (%9) 13 (%13)
5. Aylık Geliriniz:
1) 1500 – 2000 YTL 2) 2000 – 2500 YTL 3) 2500 – üstü
25 (%25) 48 (%48) 27 (%27)
6. Doğum yeriniz:
1) İl 2) İlçe 3) Köy 4) Yurtdışı
61 (%61) 34 (%34) 1 (%1) 4 (%4)
7. Kelime-i Şehadet ve anlamını biliyor musunuz?
1) Bilmiyor 2) Biliyor 3) Söylüyor ama anlamını bilmiyor
2 (%2) 82 (%82) 16 (%16)
8. Kelime-i Şehadet ve anlamı ile ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
1) Aile 2) Okul 3) Kuran Kursu 4) Kitap-Dergi
55 (%56,1) 21 (%21,4) 4 (%4,1) 0
5) Cemaat 6) Radyo – TV 7) Cami 8) Diğer
2 (%2,0) 0 4 (%4,1) 12 (%12,2)
9. İslâm inancına göre imanın şartı kaçtır ve nelerdir?
1) Bilmiyor 2) Biliyor 3) Tam bilmiyor 4) Yanlış biliyor
0 65 (%65) 13 (%13) 5 (%5)
5) Sayısını biliyor ama sayamıyor
17 (%17)
10. İmanın şartlarıyla ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?
1) Aile 2) Okul 3) Kuran Kursu 4) Kitap-Dergi
41 (%41) 30 (%30) 8 (%8) 2 (%2)
5) Cemaat 6) Radyo – TV 7) Cami 8) Diğer
2 (%2) 0 1 (%1) 16 (%16)

11. İslâm'ın tevhid inancı nedir?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
18 (%18)	58 (%58)	15 (%15)	9 (%9)

12. İslâm tevhid inancıyla ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
14 (%17,1)	20 (%24,4)	7 (%8,5)	12 (%14,6)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
6 (%7,3)	0	1 (%1,2)	22 (%26,8)

13. Allahın sıfatları nelerdir, sayar mısınız?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
38 (%38)	24 (%24)	36 (%36)	2 (%2)

14. Allahın sıfatlarıyla ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
4 (%6,5)	18 (%29,0)	10 (%16,1)	11 (%17,7)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
7 (%11,3)	0	1 (%1,6)	11 (%17,7)

15. Peygamberler niçin gönderilmiştir?

1) Allahın emirlerini insanlara ulaştırmak.	2) Doğru yola çağırarak.		
34 (%34)	29 (%29)		
3) Örnek olmak	4) Uyarmak	5) İslâm Dinini yaymak	8) Diğer
8 (%8)	14 (%14)	8 (%8)	7 (%7)

16. Peygamberlerin görevleriyle ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
16 (%16)	59 (%59)	6 (%6)	8 (%8)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
3 (%3)	0	0	8 (%8)

17. Peygamberlerin özellikleri nelerdir?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
28 (%28)	35 (%35)	35 (%35)	2 (%2)

18. Peygamberlerin özellikleriyle ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
5 (%6,9)	38 (%52,8)	11 (%15,3)	7 (%9,7)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
4 (%5,6)	0	0	7 (%9,7)

19. Hz. Adem'in ilk insan- ilk peygamber olduğuna inanıyor musunuz?

1) İnanmıyor	2) İnanıyor	3) Kararsız	8) Diğer
0	97 (%97)	3 (%3)	0

20. Bu doğrultuda inanmanıza kim/ne etkili oldu?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
51 (%51)	15 (%15)	2 (%2)	8 (%8)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
3 (%3)	0	0	21 (%21)

21. Hz. Peygamber'in (S.A.V.) adı anıldığında ne söylersiniz?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
3 (%3)	89 (%89)	8 (%8)	0

22. Salevat getirmeyi nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
60 (%61,9)	8 (%8,2)	4 (%4,1)	4 (%4,1)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
2 (%2,1)	0	2 (%2,1)	17 (%17,5)

23. Hz. Peygamber'i (S.A.V.) hangi özellikleriyle tanıyorsunuz?

1) Allahın kulu ve elçisi	41 (% 41)
2) Yetenekli devlet adamı ve büyük komutan	0
3) Muallim olma özelliği	3 (%3)
4) Güzel ahlak örneği	24 (%24)
5) Emin olması	19 (%19)
8) Diğer	13 (%13)

24. Hz. Peygamber (S.A.V.) hakkındaki inancınızın şekillenmesinde kim/ne etkili oldu?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
37 (%37)	25 (%25)	0	19 (%19)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
4 (%4)	3 (%3)	0	12 (%12)

25. Hz. Peygamber (S.A.V.)'in kabri nerededir?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
12 (%12)	73 (%73)	1 (%1)	14 (%14)

26. Hz. Peygamber (S.A.V.)'in kabrinin yerini nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
10 (%11,4)	41 (%46,6)	2 (%2,3)	11 (%12,5)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
2 (%2,3)	0	0	22 (%25,0)

27. Sizce Âhiret nedir?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
3 (%3)	97 (%97)	0	0

28. Âhiret hakkındaki bilgilerinizi nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
31 (%32,0)	34 (%35,1)	7 (%7,2)	10 (%10,3)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
5 (%5,2)	0	0	10 (%10,3)

29. Dört büyük kutsal kitabın adları nelerdir?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
0	85 (%85)	12 (%12)	3 (%3)

30. Dört büyük kutsal kitabın neler olduğunu nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
12 (%12)	69 (%69)	7 (%7)	4 (%4)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
3 (%3)	2 (%2)	0	3 (%3)

31. Kutsal kitaplar hangi peygamberlere gönderilmiştir?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
0	85 (%85)	12 (%12)	3 (%3)

32. Kutsal kitapların hangi peygamberlere gönderildiğini nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
8 (%8)	69 (%69)	7 (%7)	4 (%4)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
3 (%3)	2 (%2)	0	7 (%7)

33. Kur'an-ı Kerim okuyor musunuz?

1) Hergün	2) Cuma Günleri	3) Cenaze Günleri	4) Ramazan Ayında
15 (%15)	16 (%16)	1 (%1)	13 (%13)
5) Mübarek Gecelerde	6) Okumuyor	8) Diğer	
15 (%15)	20 (%20)	20 (%20)	

34. Kur'an-ı Kerimi yüzünden okumayı nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
13 (%18,1)	0	20 (%27,8)	0
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
6 (%8,3)	0	10 (%13,9)	23 (%31,9)

35. Kur'an-ı Kerim mealı ve tefsiri okuyor musunuz?

1) Devamlı	2) Arasıra	3) Hiç okumuyor	4) Merak ettiği bir konu olursa
14 (%14)	37 (%37)	24 (%24)	24 (%24)
5) Meal ve tefsirin ne olduğunu bilmiyor			
1 (%1)			

36. Âyet ne demektir?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
6 (%6)	82 (%82)	9 (%9)	3 (%3)

37. Âyetin ne demek olduğunu nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
6 (%6,4)	39 (%41,5)	13 (%13,8)	9 (%9,6)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
3 (%3,2)	1 (%1,1)	1 (%1,1)	22 (%23,4)

38. Sûre ne demektir?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
14 (%14)	69 (%69)	14 (%14)	3 (%3)

39. Sûrenin ne demek olduğunu nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
7 (%8,1)	35 (%40,7)	13 (%15,1)	8 (%9,3)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
3 (%3,5)	0	1 (%1,2)	19 (%22,1)

40. Namaz sûresi olarak bilinen kısa sûreleri ezbere biliyor musunuz?

1) Hepsini biliyor	2) Çoğunu biliyor	3) Birkaçını biliyor	4) Birini biliyor
48 (%48)	26 (%26)	23 (%23)	3 (%3)

41. Namaz sûresi olarak bilinen kısa sûreler ile ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
14 (%14)	30 (%30)	17 (%17)	8 (%8)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
4 (%4)	0	7 (%7)	20 (%20)

42. Ezbere bildiğiniz âyet veya sûre mealı var mı?

1) Namaz sûrelerinin mealini biliyor	11 (%11)
2) Namaz sûrelerinin birkaçının mealini biliyor	34 (%34)
3) Birkaç âyetin mealini biliyor	26 (%26)
4) Bir âyetin mealini biliyor	7 (%7)
5) Hiçbirini bilmiyor	22 (%22)

43. Ezberinizdeki âyet veya sûre mealini nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
1 (%1,3)	19 (%24,4)	9 (%11,5)	27 (%34,6)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
8 (%10,3)	1 (%1,3)	0	13 (%16,7)

44. Meleklerin özellikleri nedir, söyler misiniz?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
5 (%5)	79 (%79)	16 (%16)	0

45. Meleklerin özelliklerini nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
3 (%3,2)	62 (%65,3)	11 (%11,6)	9 (%9,5)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
4 (%4,2)	0	0	6 (%6,3)

46. Dört büyük meleği sayar mısınız?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
0	83 (%83)	17 (%17)	0

47. Dört büyük melek ile ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
8 (%8)	70 (%70)	8 (%8)	6 (%6)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
3 (%3)	0	0	5 (%5)

48. Dört büyük meleğin görevi nedir, söyler misiniz?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Tam bilmiyor	4) Yanlış biliyor
0	64 (%64)	34 (%34)	2 (%2)

49. Dört büyük meleğin görevi ile ilgili bilgilerinizi nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
6 (%6)	66 (%66)	11 (%11)	8 (%8)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
3 (%3)	0	0	6 (%6)

50. Kaza ve Kader nedir? Biliyor musunuz?

1) Bilmiyor	2) Biliyor	3) Kaza'yı biliyor, Kader'i bilmiyor
21 (%21)	40 (%40)	7 (%7)
4) Kader'i biliyor, Kaza'yı bilmiyor	5) Kaza ve Kader'i birbirine karıştırıyor	
14 (%14)	18 (%18)	

51. Kaza ve kader hakkındaki bilgilerinizi nereden öğrendiniz?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
4 (%5,1)	21 (%26,6)	10 (%12,7)	22 (%27,8)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
7 (%8,9)	2 (%2,5)	0	13 (%16,5)

52. İslâma göre inanç esaslarında aklî olarak açıklayamadığınız veya şüphe duyduğunuz bir şey var mı?

1) Yok	2) Var	8) Diğer
66 (%66)	29 (%29)	5 (%5)

53. Bu düşünceniz nereden kaynaklanıyor?

1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
22 (%22)	6 (%6)	3 (%3)	5 (%5)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
5 (%5)	0	0	59 (%59)

54. Dini açıdan kendinizi nasıl tanımlarsınız?

1) İnanan ve ibadetlerine bağlı	2) İnanan ancak ibadetlerini biraz aksatan
21 (%21)	41 (%41)
3) İnanan ancak ibadetlerini çok aksatan	4) Dinle alakası olmayan
30 (%30)	0
8) Diğer	
8 (%8)	

55. Namaz kılar mısınız?

1) Hergün beş vakit	2) Arasında vakit namazlar
30 (%30)	32 (%32)
3) Mübarek gün ve geceler	4) Hiçbiri
26 (%26)	12 (%12)

56. Oruç tutar mısınız?

1) Ramazan ayının tamamı ve mübarek günlerde	41 (%41)
2) Ramazan ayının tamamı	44 (%44)
3) Ramazan ayında arasıra	10 (%10)
4) Hiçbir zaman	5 (%5)

57. Başörtüsü takmak sizce şart mı, düşünceniz nedir?

1) Her halükarda takılmalı	2) Takılmalı ama gerektiğinde çıkarılmalı	
48 (%48)	35 (%35)	
3) Namaz kılarırken takılmalı	4) Dini bir gereklilik değildir	8) Diğer
4 (%4)	0	13 (%13)

58. Herhangi bir dinî cemaatin faaliyetlerine katılıyor musunuz?

1) Hayır	2) Evet
79 (%79)	21 (%21)

59. Cemaat faaliyetlerine katılma nedeniniz nedir?
1) Dini daha iyi yaşamak	2) Aile isteği	3) Arkadaş bağı
12 (%57,1)	1 (%4,8)	1 (%4,8)
4) İş menfaati	5) Huzur ortamı	8) Diğer
0	7 (%33,3)	0
60. Dini kitap okuyor musunuz?
1) Okumuyor	2) Okuyor
30 (%30)	70 (%70)
61. TV ve radyodaki dinî programları takip eder misiniz?
1) Hiçbir zaman	2) Arasıra	3) Çoğu zaman	4) Her zaman
31 (%31)	63 (%63)	5 (%5)	1 (%1)
62. Dinlediğiniz veya tanıdığınız din görevlileri hakkında ne düşünüyorsunuz?
1) Davranış ve bilgi yönünden yeterli, saygı değer	21 (%21)
2) Davranış yönünden saygı değer, ancak bilgi yönünden eksik	13 (%13)
3) Bilgi yönünden yeterli ancak davranış yönünden eksik	27 (%27)
4) Hem bilgi hem de davranış yönünden çok eksik	23 (%23)
8) Diğer	16 (%16)
63. Bir sıkıntıya düştüğünüzde veya zor bir durumda kaldığınızda ne yaparsınız?
1) Kur'an-ı Kerim okurum	35 (%35)
2) Dua ederim	34 (%34)
3) Din görevlisi veya dindar biriyle konuşurum	1 (%1)
4) Türbeleri ziyaret ederim	7 (%7)
8) Diğer	23 (%23)
64. Şu anda dinî bilgi öğrendiğiniz bir yer var mı?
1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
1 (%1)	0	0	30 (%30)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
16 (%16)	1 (%1)	0	52 (%52)
65. Örgün eğitimde okutulan DKAB dersi yeterli mi?
1) Yetersiz	2) Yeterli	3) Fikrim yok
70 (%70)	15 (%15)	15 (%15)
66. Çocuğunuza din eğitimini kim veriyor?
1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
24 (%24)	25 (%25)	1 (%1)	1 (%1)
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
2 (%2)	0	0	47 (%47)
67. Size göre din eğitimini en iyi hangi kurum verir?
1) Aile	2) Okul	3) Kuran Kursu	4) Kitap-Dergi
33 (%33)	30 (%30)	21 (%21)	0
5) Cemaat	6) Radyo – TV	7) Cami	8) Diğer
4 (%4)	0	0	12 (%12)